

Fodor Attila, Dr. Magyar Attila:

Szabályozott villamos hajtások

**A felsőfokú informatikai oktatás
minőségének fejlesztése,
modernizációja**

TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0104

Főkezdményezett:
Pannon Egyetem
8200 Veszprém
Egyetem u. 10.

Kedvezményezett:
Szegedi Tudományegyetem
6720 Szeged
Dugonics tér 13.

2014

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Szabályozott villamos hajtások

Bevezetés, Villamos hajtás kinetikája

Fodor Attila és dr. Magyar Attila

Pannon Egyetem
Műszaki Informatikai Kar
Villamosmérnöki és Információs Rendszerek Tanszék
`foa@almos.vein.hu`

2014.

Áttekintés

1 Bevezetés

- Oktatási anyag célja
- Oktatási anyag tematikája
- Ajánlott tankönyvek, jegyzetek
- Hajtástechnika történeti áttekintése
- Iparban alkalmazott villamos motortípusok

2 Villamos hajtás kinetikája

3 Felhasznált irodalom

Oktatási anyag célja

- A hallgatók megismertetése a korszerű mikroprocesszoros szabályozott villamos hajtások alapjaival, modellezési és szabályozó tervezési módszereivel és a felhasznált korszerű teljesítményelektronikai eszközökkel és konverterekkel.

Kapcsolódó tantárgyak

- Villamos mérnöki szak:
  - Villamosgépek előadás
  - Szabályozott villamos hajtások előadás
  - Szabályozott villamos hajtások gyakorlat
  - Szabályozott villamos hajtások labor
- Gépészmérnök szak:
  - Villamosgépek előadás

Tantárgy tematikája

- Villamos hajtások dinamikája:
mozgásegyenlet, indítási és elektromechanikai időállandók, robot és szervóhajtások különleges kérdései.
- Egyenáramú hajtások:
motorok paraméterei, alapegyenletek, modellezés. Mechanikai és sebességi görbék, terhelhetőségi határok. Indítási és fékezési megoldások.
- Szinkronmotoros hajtások:
Állandósult üzem egyenletei. Statikus és dinamikus stabilitási problémák.
Tranziens üzem: indítás, szinkronozás, ön- és kényszerlengések.
Frekvenciaváltós szinkron motoros hajtások szabályozása.
Áramirányítós szinkron motor.
- Állandó mágneses szinuszos és négyszög mezőjű szinkronmotoros szervóhajtások szabályozása.

Tantárgy tematikája

- Szabályozott egyenáramú hajtások változtatható feszültséggel: áramegyenirányítós hajtások, egyenáramú szaggató hajtások. Felépítés, vezérlés, jelleggörbék, folytonos és szaggatott áramvezetés.
- Aszinkronmotoros hajtások: Alapegyenletek, modellezés, jelleggörbék. Aszinkrongépek tranziens üzeme. Térvektoros reprezentáció. Frekvenciaváltós aszinkronmotoros hajtások. Közvetlen és közbenső egyenáramú körös frekvenciaváltók. Feszültséginverteres és áraminverteres hajtások. Impulzusszélesség moduláció. Felharmonikus veszteségek, nyomatéklüktetések. Inverteres hajtások szabályozása.
- Különleges aszinkronmotoros hajtások: direkt és indirekt mezőorientált hajtások, közvetlen nyomatékszabályozás (DTC) elve. Térvektor moduláció (SVM). Érzékelő nélküli hajtások. Megfigyelők és becslők alkalmazása az érzékelő nélküli hajtásoknál.

Tantárgy tematikája

- Léptetőmotoros hajtások
Léptetőmotorok felepítése, működése, vezérlése
- Villamos hajtások tervezése:
a motor, frekvenciaváltó, hajtás kiválasztása,
szabályozástechnikai elvek és módszerek kiválasztása, mesterséges
intelligencia elemei a hajtásszabályozásokban.
Valós idejű implementáció kérdései.
- Megújuló energiához kapcsolódó hajtások

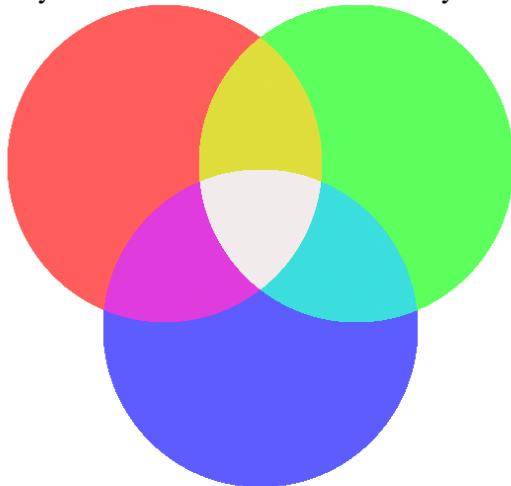
Ajánlott tankönyvek, jegyzetek

- Dr. Halász Sándor: Villamos hajtások, Egyetemi tankönyv , ISBN 9634505171, Rotel Kft. Budapest, 1993.
- Dr. Halász Sándor: Automatizált villamos hajtások I. II., Tankönyvkiadó, 1989. 1998.
- Dr. Jamniczky Árpád: Villamos gépek üzemtana, Veszprémi Vegyipari Egyetem, 1984
- Dr. Schmidt István, Dr. Vincze Gyuláné, Dr. Veszprémi Károly: Villamos és szervó- és Robothajtások, Műegyetemi Kiadó, 2000
- Paul. M. Anderson, B. L. Agrawal, J. E. Van Ness: Subsynchronous Resonance in Power Systems, IEEE Press, 1989
- Paul. M. Anderson, AAbdel-Azis. A. Fouad: Power System Control and Stability, The Iowa State University Press, Ames Iowa USA, 1977
- Dr. Hunyár Mátyás, Dr. Kovács Károly, Németh Károly, Dr. Schmidt István, Dr. Veszprémi Károly: Energiatakarékos és hálózatbarát villamos hajtások, Műegyetemi Kiadó, 1998
- Monan N., Underland T.M., W. P. Robbins: Power Electronics. Converters, Applications and Design, Wiley, 1995

Ismeretkör elhelyezkedése az eddigi tanulmányok között

Teljesítményelektronika

Irányítástechnika

Villamos gépek

Hajtástechnika történeti áttekintése

- Hidraulikus/Szél energiás hajtások
- Gőzgépes hajtások
- Villamos hajtások I.
  - Közös/Csoportos hajtás (több munkagépnek)
  - Munkagépenkénti hajtás
  - Többmotoros hajtások
- Villamos hajtások II.
  - Automatizált villamos hajtások
  - Teljesítmény, fordulatszám szabályozás
- Villamos hajtások III.
  - Modern informatikai szabályozóval rendelkező villamos hajtások
  - Számítógépes vezérlés
  - Mezőorientált hajtások, DTC, érzékelő nélküli hajtások

Iparban alkalmazott villamos motortípusok

- Egyenáramú motor
  - Szénkefés egyenáramú motor (DC)
  - Elektronikus kommutációjú egyenáramú motor (ECDC)
- Aszinkron motor
- Szinkron motor
  - "Klasszikus" szinkron motor
  - Állandó mágneses szinkron motor (PMSM, BLDC)
- Léptetőmotor
- Reluktancia motor
- Lineáris motor

Gép üzemállapota

- A gép állapotát minden pillanatban a villamos és a mechanikai paraméterek határozzák meg.
- Villamos paraméterek:
  - Feszültség
  - Áram
  - Teljesítmény (P, Q, S)
  - Teljesítmény tényező
  - ...
- Mechanikai paraméterek:
  - Nyomaték
  - Fordulatszám, szöggyorsulás
  - Mechanikai teljesítmény
  - Tehetetlenségi nyomaték
  - ...

Áttekintés

1 Bevezetés

2 Villamos hajtás kinetikája

- Gép üzemállapota
- Mechanikai rendszerek modellezése
  - Newton törvények
  - Forgó rendszerek
  - Rugó - tömeg rendszerek
  - Csillapított rugó - tömeg rendszerek
  - Emelő
  - Csigasor
  - Áttétel
  - Tömeg, gyorsítóerő, nyomaték
  - Haladómozgás-Forgómozgás
  - Tehetetlenségi nyomaték
  - Lendítőnyomaték
- Közös tengelyre való számolás
- Példa - Örvényáramú fék

Newton törvények

(I. Tehetetlenség törvénye)

Külső erők hiányában $m \cdot \underline{v} = \text{állandó}$, illetve $\Theta \cdot \underline{\omega} = \text{állandó}$

(II. A dinamika alaptörvénye)

Adott irányban ható erők és ugyanolyan irányú gyorsulás esetén (**Rögzített forgástengely, illetve ezen tengely körül ható forgatónyomatékok esetén**)

$$\sum_i F_i = m \cdot a, \quad \left(\sum_j M_j = \Theta \cdot \varepsilon \right)$$

(III. Hatás-ellenhatás törvénye)

Két test kölcsönhatása során mindkét testre azonos nagyságú, egymással ellentétes irányú erő hat.

(IV. Erőhatások függetlenségének törvénye)

Szuperpozíció elve

Fogalmak

- (Forgató)nyomaték (M): erő $\times$ erőkar
- Merev test: nem deformálódik, pontjainak egymáshoz viszonyított távolsága állandó
- Tehetetlenségi nyomaték (Θ):
  - $\sim$ tömeg, forgómozgásnál
  - adott forgástengelyre vonatkozik

$$\Theta = \int r^2 dm$$

$$\begin{aligned}\Theta_x &= \int (y^2 + z^2) dm \\ \Theta_y &= \int (x^2 + z^2) dm \\ \Theta_z &= \int (x^2 + y^2) dm\end{aligned}$$

Tehetlenség

- Tömeg: egységnyi gyorsulásváltozáshoz szükséges erőváltozás

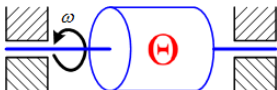
$$\text{tehetlenség } (m) = \frac{\Delta F}{\Delta a} \frac{\text{N}}{\text{m/s}^2} = \text{kg}$$

- Tehetlenségi nyomaték: egységnyi szöggyorsulásváltozáshoz szükséges forgatónyomaték-változás

$$\text{tehetlenség } (\Theta) = \frac{\Delta M}{\Delta \varepsilon} \frac{\text{Nm}}{\text{rad/s}^2} = \text{kgm}^2$$

Forgó rendszerek

- Pl: csapágyazott forgórész mozgása

- Mozgásegyenletek (Newton II.-ből) - elsőrendű rendszer

$$\Theta \dot{\omega} = -b\omega, \quad \omega(0) = \omega_0$$

- Laplace-transzformációval ($\Omega(s) = \mathcal{L}\{\omega(t)\}$):

$$\Theta (s\Omega(s) - \omega(0)) + b\Omega(s) = 0 \quad \Rightarrow \quad \Omega(s) = \frac{\omega_0}{s + \frac{b}{\Theta}}$$

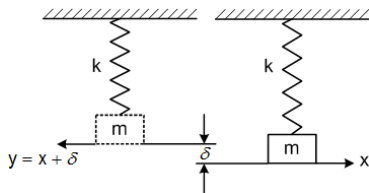
- Megoldás (inverz-Laplace transzformációval):

$$\omega(t) = \omega_0 e^{-\frac{b}{\Theta}t}$$

Rugóra erősített tömeg

- A függőleges mozgásért felelős erők:
  - rugóerő ($k \cdot y$)
  - gravitációs erő ($m \cdot g$)
- Mozgásegyenletek (másodrendű rendszer)

$$m \cdot \ddot{x} = \sum F = -k \cdot y + m \cdot g$$

- Egyszerűsítve ($k\delta = mg$) a differenciálegyenlet: $m \cdot \ddot{x} + k \cdot x = 0$
- Laplace-transzformációval:

$$m [s^2 X(s) - sx(0) - \dot{x}(0)] + kX(s) = 0 \quad \Rightarrow \quad X(s) = \frac{\dot{x}(0)}{s^2 + \frac{k}{m}} + \frac{sx(0)}{s^2 + \frac{k}{m}}$$

- Megoldás (inverz-Laplace transzformációval):

$$x(t) = x_0 \cos \sqrt{\frac{k}{m}} t, \quad \text{feltéve, hogy } x(0) = x_0, \quad \text{és } \dot{x}(0) = 0$$

Csillapított rugóra erősített tömeg

- A függőleges mozgásért felelős erők:

- rugóerő ($k \cdot x$)
- csillapító erő ($b \cdot \dot{x}$)
- gravitációs erő ($m \cdot g$)

- Mozgásegyenletek (másodrendű rendszer)

$$m \cdot \ddot{x} = \sum F = -k \cdot x - b \cdot \dot{x}$$

- Legyen $m = 0.1 \text{ kg}$, $b = 0.4 \frac{\text{N}}{\text{m/s}}$, $k = 4 \frac{\text{N}}{\text{m}}$, ekkor:

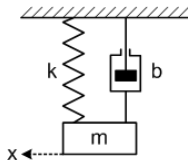
$$\ddot{x} + 4 \cdot \dot{x} + 40 \cdot x = 0$$

- Laplace-transzformációval:

$$X(s) = \frac{(s+4)x_0}{s^2 + 4s + 40} = \frac{1}{3}x_0 \frac{6}{(s+2)^2 + 6^2} + x_0 \frac{s+2}{(s+2)^2 + 6^2}$$

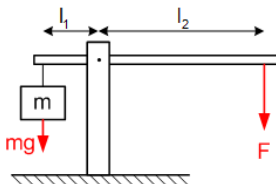
- Megoldás (feltéve, hogy $x(0) = x_0$ és $\dot{x}(0) = 0$):

$$x(t) = e^{-2t} \left(\frac{1}{3} \sin(6t) + \cos(6t) \right) x_0$$

Emelő

- Olyan eszköz, amely energiát közvetít a rendszer két része között

- Ha az emelő egyensúlyban van

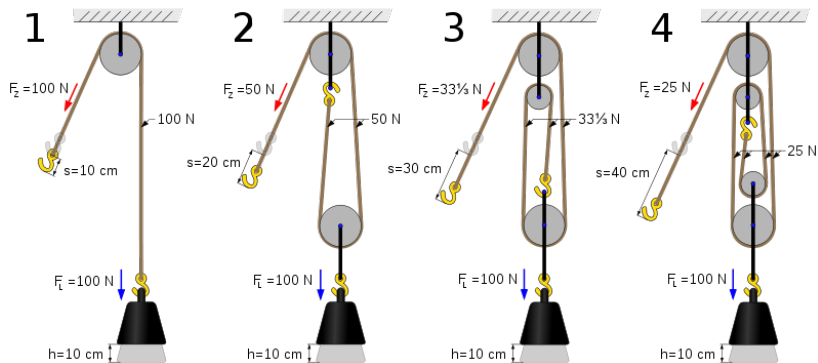
$$l_1 \cdot mg = l_2 \cdot F$$

- Azaz az emelő egyensúlyban tartásához szükséges F erő

$$F = \frac{l_1}{l_2} mg, \quad \text{ha } l_1 < l_2, \text{ akkor } F < mg$$

Csigasor

- k csigából álló sor esetén a kifejtendő erő a k -ad részére csökken és a kötel vége által megtett út a k -szorosára nő
- csigák tömege m -ben szerepel, súrlódás elhanyagolható

Áttétel

- Sebesség, illetve nyomaték átalakításra alkalmas
- Ha a sugarak r_1 és r_2 , illetve a fogak száma n_1 és n_2 , akkor

$$\frac{r_1}{r_2} = \frac{n_1}{n_2}$$

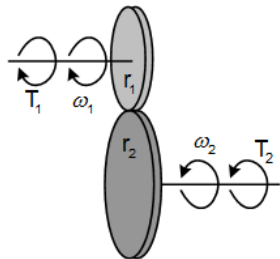
- A kerületi sebességek megegyeznek:

$$r_1\omega_1 = r_2\omega_2$$

$$\frac{\omega_2}{\omega_1} = \frac{r_1}{r_2} = \frac{n_1}{n_2}$$

- A nyomatékok közti kapcsolat

$$M_1\omega_1 = M_2\omega_2$$

Tehetetlen tömeg és gyorsítóerő

- Newton törvények alapján

$$F = ma = m \frac{dv}{dt}$$

- Ahol:

- m : tömeg
- v : sebesség
- $a = \frac{dv}{dt}$: gyorsulás

$$\varepsilon = \frac{d\omega}{dt}$$

- Ahol:

- ω : szögsebesség
- ε : szöggyorsulás

Gyorsító nyomaték (dinamikai nyomaték)

$$M = \Theta \varepsilon = \Theta \frac{d\omega}{dt} = \Theta 2\pi \frac{dn}{dt}$$

- Ahol:
  - M : nyomaték
  - ε : szöggyorsulás
  - Θ : tehetetlenségi nyomaték
  - n : fordulatszám

$$\varepsilon = \frac{d\omega}{dt}$$

- Ahol:
  - ω : szögsebesség
  - ε : szöggyorsulás

Haladómozgás-Forgómozgás

- Mechanikai egyenletek:

	Haladómozgás	Forgómozgás
Mechanikai teljesítmény	P_m	P_m
Dinamikai erő és nyomaték	F_d	M_d
Kinetikai energia (mozgási és forgási)	W_k	W_k

Haladómozgás-Forgómozgás

- Megfelelőségek a haladó és a forgómozgás között:

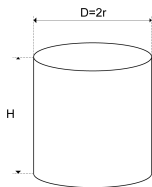
	Haladómozgás	Forgómozgás
Erő Nyomaték	F_d	M
Sebesség Szögsebesség	v	ω
Tömeg Tehetetlenségi nyomaték	m	Θ
Gyorsulás Szöggyorsulás	a	ε
Út Elfordulás	s	α

Tehetlenségi nyomaték

$$\Theta = \int_0^m r^2 dm$$

- A gépek alkatrészei nem pontosan írhatóak le matemaikailag
- Nehezen kiszámolható az értéke
- Táblázatból kikereshetőek a gyakran előforduló testek tehetlenségi nyomatékai.

Tehetlenségi nyomaték (példa - tömör henger)

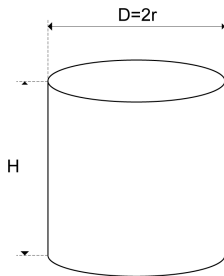
$$\Theta = \int_0^m r^2 dm$$

$$\Theta = \frac{\pi}{2} H \rho r^4$$

$$\Theta = \frac{1}{2} m r^2$$

- Ahol:
  - Θ : tehetlenségi nyomaték
  - H : henger hossza
  - ρ : sűrűség
  - $D = 2r$: átmérő

Tehetlenségi nyomaték (példa - vékony falú hanger)

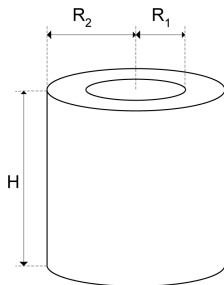

$$M = \Theta = \int_0^m r^2 dm$$
$$\Theta = mr^2$$

- Ahol:

- Θ : tehetlenségi nyomaték
- H : henger hossza
- ρ : sűrűség
- $D = 2r$: átmérő

Tehetetlenségi nyomaték (példa - cső)

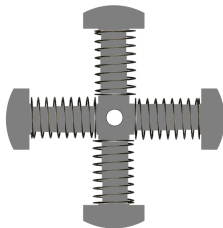
$$\Theta = \Theta_1 - \Theta_2 = \frac{1}{2}(m_2 \cdot R_2^2 - m_1 \cdot R_1^2)$$

$$\Theta = \frac{1}{2}(R_2^2 H \pi \rho R_2^2 - R_1^2 H \pi \rho R_1^2)$$

$$\Theta = \frac{1}{2} \cdot H \cdot \pi \cdot \rho (R_2^2 - R_1^2) (R_2^2 + R_1^2)$$

$$\Theta = \frac{1}{2} \cdot m \cdot (R_2^2 + R_1^2)$$

Tehetetlenségi nyomaték (példa - motor forgórész)

$$\Theta = \frac{H \cdot \pi \cdot \rho}{2} \cdot (R_1^2 + 2 \cdot \frac{nr^2}{3H} (R_2^3 + R_1^3) + (R_3^4 - R_2^4))$$

Tehetetlenségi nyomaték (redukciós tényező)

- Alkatrészek redukciós tényezői:
  - Alkatrészek redukciós tényezői:

Alkatrész	Redukciós tényező
Villamos motor forgórésze	0.55 – 0.65
Tömör tárcsa, tengelykapcsoló, Fogaskerék	0.6 – 0.8
Küllős tárcsa, tengelykapcsoló, Fogaskerék	0.7 – 0.85
Küllős kerék	0.9 – 0.95

Tehetlenségi nyomaték (redukciós tényező)

- A kevesebb számolás miatt a tehetlenségi nyomatékot redukálni szokták
- A redukálás után a redukciós tényezővel kell csak számolni
- k_t : redukciós tényező
- Példa: (cső)

$$\Theta = \frac{1}{2} \cdot m \cdot (R_2^2 + R_1^2)$$

$$\Theta = \frac{1}{2} \cdot m \cdot R_2^2 \left(1 + \frac{R_1^2}{R_2^2}\right)$$

$$\Theta = m \cdot R_2^2 \cdot \frac{1 + \frac{R_1^2}{R_2^2}}{2} = m \cdot R_2^2 \cdot k_t$$

$$\Theta = k_t \cdot m R_2^2$$

Tehetetlenségi nyomaték (tömeg redukálása)

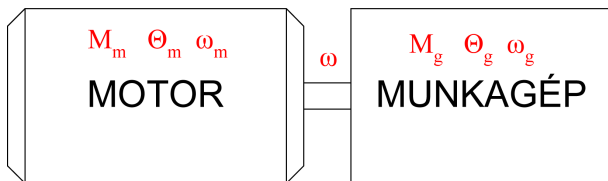
- Bizonyos esetekben egyszerűbb a tömeget átszámolni (redukálni)
- A redukálás után a redukált tömeggel kell számolni
- m_{red} : redukált tömeg

$$m_{red} = k_t \cdot m$$

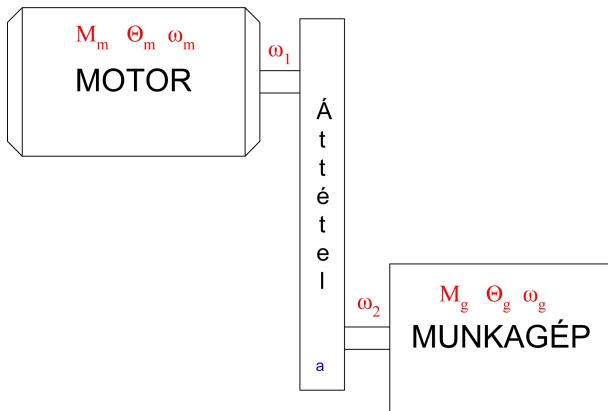
$$\Theta = m_{red} \cdot R^2$$

Lendítőnyomaték

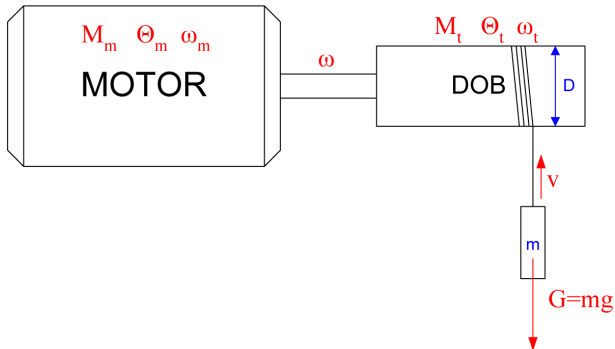
Forgó munkagép

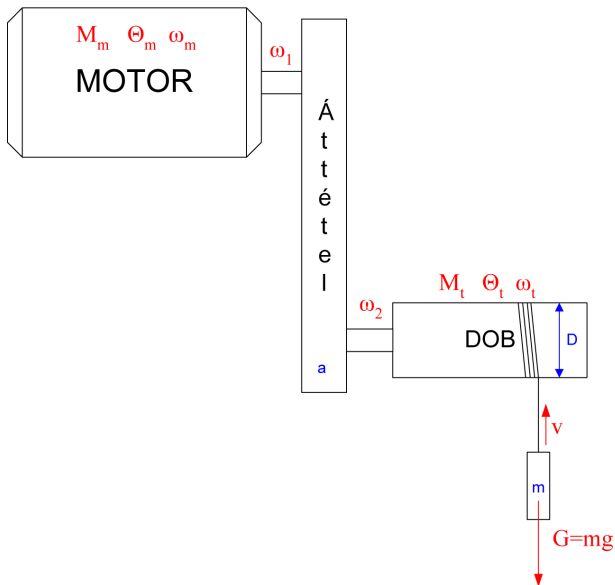
Forgó munkagép áttétellel

Haladó mozgású munkagép

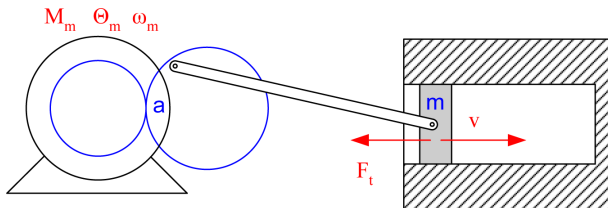

Haladó mozgású munkagép áttétellel

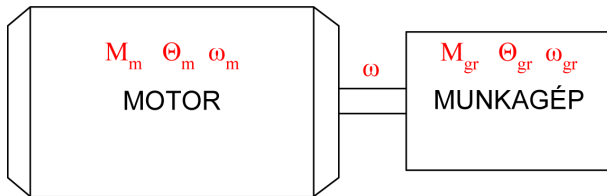

Haladó mozgású változó áttételű munkagép

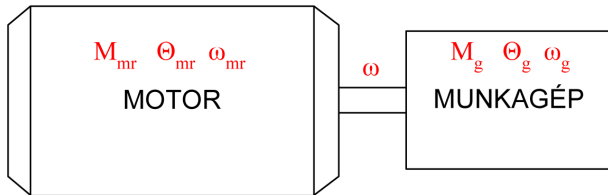
Egytengelyű (redukált) rendszer

- Motor tengelyére átszámítva

Egytengelyű (redukált) rendszer

- Munkagép tengelyére átszámítva

Egytengelyű (redukált) rendszer

- A két rendszer ekvivalens egymással:
  - Minden időpillanatban megegyezik a felvett teljesítmény
  - Minden időpillanatban megegyezik a leadott teljesítmény
  - Minden időpillanatban megegyezik a mozgási energia

$$M_{tr} \cdot \omega = M_t \cdot \omega_g \cdot \frac{1}{\mu_a}$$

$$\frac{\Theta_{tr} \cdot \omega^2}{2} = \frac{\Theta_t \cdot \omega_g^2}{2}$$

- Ahol:
  - Θ_t : tehetetlenségi nyomaték
  - μ_a : áttétel hatásfoka
  - $a = \frac{\omega}{\omega_g}$: áttétel

Egytengelyű (redukált) rendszer

- Hajtásoknál

$$M_{tr} = M_t \frac{1}{a\mu_a}$$

$$\Theta_{tr} = \Theta_t \frac{1}{a^2}$$

- Visszatápláláskor

$$M_{tr} = M_t \frac{\mu_a}{a}$$

$$\Theta_{tr} = \Theta_t \frac{1}{a^2}$$

- Ha $\mu_a < 0.5$ önzáró a hajtás

Haladó mozgást végző rendszer

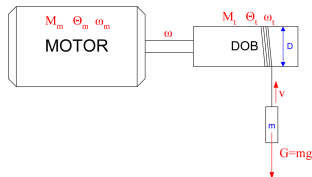
- Normál esetben

$$M_{tr} \cdot \omega = G \cdot v_g \frac{1}{\mu_a}$$

$$\Theta_{tr} \frac{\omega^2}{2} = \frac{m \cdot v_g^2}{2}$$

- Ahol:

- G : Emelt súlya
- m : Emelt tömeg

Haladó mozgást végző rendszer

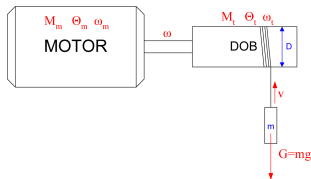
- Átszámított értékekkel

$$M_{tr} = \frac{G \cdot v_g}{\omega} \frac{1}{\mu_a} = \frac{G \cdot r_d}{a} \frac{1}{\mu_a}$$

$$\Theta_{tr} = \frac{v_g^2}{\omega^2} \frac{m}{a^2} r_d^2$$

- Ahol:

- r_d : Kötéldob sugara
- $a = \frac{\omega}{\omega_d}$
- ω_d : dob szögsebessége

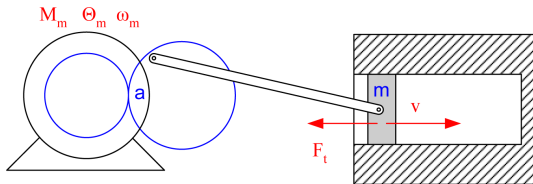

Haladó mozgású változó áttételű munkagép

$$a = \frac{\omega}{v_g} = a_f f(\alpha_k)$$

- Ahol:

- a_f : Fogaskerék áttétele
- $a = \frac{\omega}{\omega_d}$
- ω_d : dob szögsebessége

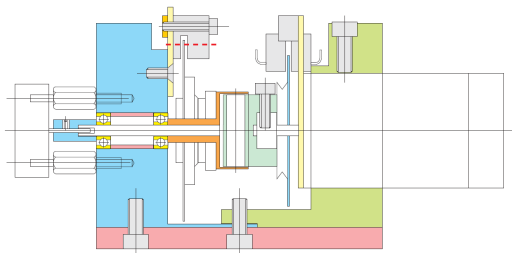

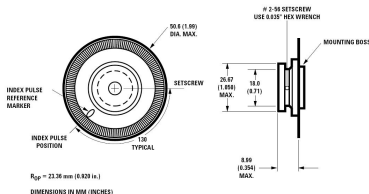
Egyszerű robotkar vázlata

Példa - Örvényáramú fék tehetlenségének számítása (ábra)

- Kis méretű örvényáramú fék

- Increment tárcsa

Példa - Örvényáramú fék tehetlenségének számítása

- Tengely:
Tömör alumínium hengerrel modellezhető (csapágy forgórészével)

$$\Theta_{tengely} = \frac{\pi}{2} H \rho r^4$$

$$\Theta_{tengely} = \frac{\pi}{2} \cdot 0.043m \cdot 2702 \frac{kg}{m^3} \cdot (0.0029m)^4 = 1.2908 \cdot 10^{-8} \cdot kg \cdot m^2$$

- Ahol:
  - Θ : tehetlenségi nyomaték
  - H : henger hossza
  - ρ : sűrűség

Példa - Örvényáramú fék tehetlenségének számítása

- Persely:

Tömör alumínium henger és egy vékonyfalú cső

$$\Theta_{perselytomor} = \frac{\pi}{2} H \rho r^4$$

$$\Theta_{tengelyfal} = \frac{\pi}{2} \cdot H \rho \cdot (R_2^4 - R_1^4)$$

$$\Theta_{perselytomor} = \frac{\pi}{2} 0.002 m \cdot 2702 \frac{kg}{m^3} \cdot (0.021 m)^4 = 1.6507 \cdot 10^{-6} \cdot kg \cdot m^2$$

$$\Theta_{tengelyfal} = \frac{\pi}{2} \cdot 0.0096 m \cdot 2702 \frac{kg}{m^3} \cdot (0.01^4 - 0.009^4) = 1.401 \cdot 10^{-7} \cdot kg \cdot m^2$$

- Ahol:

- Θ : tehetlenségi nyomaték
- H : henger és a persely hossza
- ρ : sűrűség
- R_1, R_2 : külső és belső sugár

Példa - Örvényáramú fék tehetlenségének számítása

- Increment adó:

Lyukas alumínium henger és egy vékony acél henger

$$\Theta_{incrementhaz} = \frac{\pi}{2} H \rho_{Al} \cdot (R_2^4 - R_1^4)$$

$$\Theta_{increment} = \frac{\pi}{2} \cdot H \rho_{Fe} \cdot (R_2^4 - R_1^4)$$

$$\Theta_{incrementhaz} = \frac{\pi}{2} \cdot 0.0105m \cdot 2702 \frac{kg}{m^3} \cdot (0.0133^4 - 0.0029^4) = 1.391 \cdot 10^{-6} \cdot kg \cdot m^2$$

$$\Theta_{increment} = \frac{\pi}{2} \cdot 0.0005m \cdot 7860 \frac{kg}{m^3} \cdot (0.0253^4 - 0.0029^4) = 2.529 \cdot 10^{-6} \cdot kg \cdot m^2$$

- Ahol:

- Θ : tehetlenségi nyomaték
- H : henger és az increment tárcsa vastagsága
- ρ : sűrűség (vas és alumínium)
- R_1, R_2 : külső és belső sugár

Példa - Örvényáramú fék tehetlenségének számítása

- A teljes forgórész tehetlenségi nyomatéka:
Az alkatrészek tehetlenségi nyomatékának az összege

$$\Theta = \Theta_{tengely} + \Theta_{perselytomor} + \Theta_{tengelyfal} + \Theta_{inkrementhaz} + \Theta_{inkrement}$$

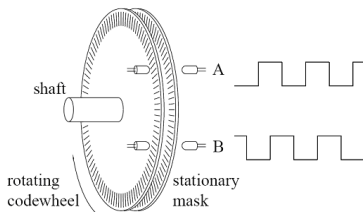
$$\begin{aligned}\Theta &= 1.2908 \cdot 10^{-8} \cdot kg \cdot m^2 + 1.6507 \cdot 10^{-6} \cdot kg \cdot m^2 + 1.401 \cdot 10^{-7} \cdot kg \cdot m^2 + \\ &\quad + 1.391 \cdot 10^{-6} \cdot kg \cdot m^2 + 2.529 \cdot 10^{-6} \cdot kg \cdot m^2 \\ \Theta &= 5.7237 \cdot 10^{-6} \cdot kg \cdot m^2\end{aligned}$$

Példa - Probléma a méréssel

- A tesztelendő motor nyomaték mérésénél nem a valós nyomatékot mérjük
- A mérésnél a féknek, az inkrement adónak és a csapágyaknak van tehetetlensége, így azok lendülete még tovább mozgatja a tengelyt annak ellenére, hogy a motor már nem tud akkora nyomatékot kifejteni, amennyi a tengely mozgatásához szükséges lenne.
- Megoldás:
Meg kell határozni, hogy egy léptetőmotor lépésnyi szöggel való lassulás fedezéséhez mekkora energia szükséges

Példa - Increment tárcsa és mérhető szög:

- Az increment tárcsával érzékelhető szög:

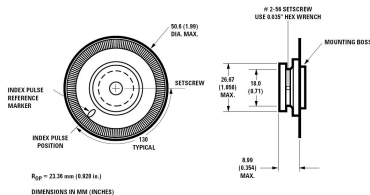
- Tárcsa osztásainak száma: x
- Felbontás: $x \cdot 4$ (digitális jelként kezelve A és B csatorna)
- Érzékelhető elfordulás (fok):

$$\frac{360^\circ}{x \cdot 4}$$

Példa - Increment tárcsa és mérhető szög

- A tengelyre fel van szerelve egy nagy felbontású increment tárcsa

- Tárcsa osztásainak száma: 1024
- Felbontás: $1024 \cdot 4 = 4096$
- Érzékelhető elfordulás (fok):

$$\frac{360^\circ}{1024 \cdot 4} = 0.08789^\circ$$

- Érzékelhető elfordulás (radian):

$$\frac{2\pi}{1024 \cdot 4} = 0.001534$$

Példa - Örvényáramú fék nyomatékszámítása

$$\sum M = M_{gy} - M_l = M_t$$

- Ahol:
  - Θ : a tengelyen lévő alkatrészek tehetetlenségi nyomatéka
  - ω : a tengely szögsebessége
  - M_l : a tengelyt lassító nyomaték
  - M_{gy} : a tengelyt gyorsító nyomaték
  - M_t : a tehetetlenségből származó nyomaték

Példa - Örvényáramú fék nyomatékszámítása

- Felírva a rendszerre ható erőket:

$$M_{gy} = M_t + M_l$$

$$M_t = M_{gy} - M_l = \Theta \cdot \varepsilon$$

- Ahol:
  - Θ : a tengelyen lévő alkatrészek tehetetlenségi nyomatéka
  - ε : a tengely szöggyorsulása
- Meg kell vizsgálni, hogy a tehetetlenségből adódó nyomaték a motor mérendő nyomatékához hogyan aránylik
- Ha $\Theta \cdot \varepsilon$ nagyságrenddel kisebb, mint a motor nyomatéka, akkor elhanyagolható

Példa - Örvényáramú fék nyomatékszámítása

- A tehetetlenségi nyomaték a számításokból adott:

$$\Theta = 5.7237 \cdot 10^{-6} \cdot \text{kg} \cdot \text{m}^2$$

- Érzékelhető elfordulás (radian):

$$\Delta\alpha = \frac{2\pi}{1024 \cdot 4} = 0.001534$$

- Szöggyorsulás:

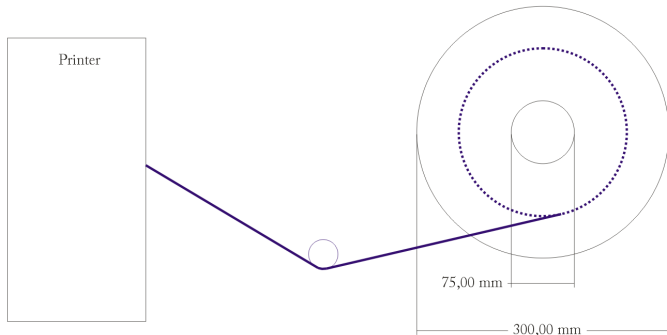
$$\varepsilon = \frac{\alpha\omega}{\Delta t} = \frac{2\pi}{1024 \cdot 4 \cdot \Delta t}$$

- Ha a lassulási idő 1 másodperc, akkor a szöggyorsulás nagysága $3.068 \cdot 10^{-3} \frac{1}{\text{s}^2}$ (Gyakorlatban ennél rövidebb az idő)
- Ekkor $\Theta \cdot \varepsilon$ nagyságrenddel kisebb, mint a motor nyomatéka, így elhanyagolható

$$\Theta \cdot \varepsilon = 1.756 \cdot 10^{-8} \text{kg} \cdot \frac{\text{m}^2}{\text{s}^2}$$

Példa - Hajtás méretezése (tekerclső, ábra)

- Tekercslő motor méretezése nagy sebességű nyomtatóhoz
Maximális nyomtatási sebesség: 12 inch/sec
Gyorsítási idő: 22.2ms

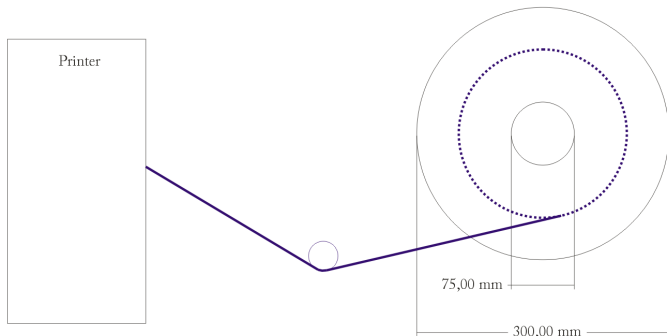
Példa - Hajtás méretezése (tekerceslő, papír buffer)

- Papír buffer:

A tekerceslő és a papírtekerecs között egy kevés buffer helyezkedik el

A kar elsődleges feladata: szabályozáshoz ellenőrző jel

A tekerceslő felgyorsításáig a papír innen fedezhető

Példa - Hajtás méretezése (tekerceslő, méretek)

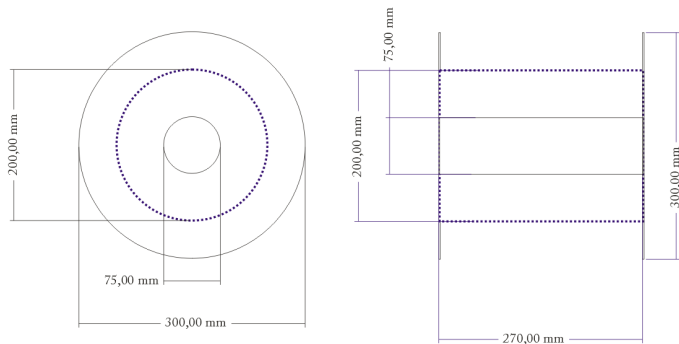
- Méretek:

Tengely átmérője: 75 mm

Külső papírvezető átmérője: 300 mm

Papírtekercs átlagos átmérője: 200 mm

Maximális tengelyszélesség: 270 mm

Példa - Hajtás méretezése (lépések)

- A méretezésnél a legrosszabb tehetetlenségi nyomatékkal kell számolni:
Maximális nyomtatási sebesség
Maximális papírszélesség
Teljes tekercs papír kis fordulatszámmal vagy szinte üres papírtekercs nagy fordulatszámmal?
- Legrosszabb esettel meg kell határozni a mozgási energiát (gyorsításhoz szükséges munkát)
- Meg kell határozni az adott gyorsítási időhöz tartozó teljesítményt
- A mechanikai áttételek hatásfokának a figyelembevételével meg kell határozni a motor teljesítményét

Példa - Hajtás méretezése (tehetetlenségi nyomaték)

- Papír:
Homogén papírt feltételezve

$$\Theta_{\text{papir}} = \frac{1}{2} H \cdot \pi \cdot \rho_p \cdot (R_2^2 - R_1^2) \cdot (R_2^2 + R_1^2)$$

- Ahol:
  - Θ : tehetetlenségi nyomaték
  - H : papír szélessége
  - ρ_p : papír sűrűsége
  - R_1, R_2 : külső és belső sugár

Példa - Hajtás méretezése (tehetetlenségi nyomaték)

- Közel üres tekercs vékony tekercs papírral

$$\Theta_{uresvekonypapir} = \frac{1}{2} \cdot 0.05 \text{ m} \cdot \pi \cdot 925 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3} \cdot ((0.085 \text{ m}/2)^2 - (0.075 \text{ m}/2)^2) \cdot ((0.085 \text{ m}/2)^2 + (0.075 \text{ m}/2)^2) = 0.00009335 \cdot \text{kg} \cdot \text{m}^2$$

- Közel üres tekercs teljes szélességű papírtekerccsel

$$\Theta_{uresszelespapir} = \frac{1}{2} \cdot 0.21 \text{ m} \cdot \pi \cdot 925 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3} \cdot ((0.085 \text{ m}/2)^2 - (0.075 \text{ m}/2)^2) \cdot ((0.085 \text{ m}/2)^2 + (0.075 \text{ m}/2)^2) = 0.0003921 \cdot \text{kg} \cdot \text{m}^2$$

Példa - Hajtás méretezése (tehetetlenségi nyomaték)

- Teljes tekercs vékony tekercs papírral

$$\Theta_{teljesvekonypapir} = \frac{1}{2} \cdot 0.05m \cdot \pi \cdot 925 \frac{kg}{m^3} \cdot ((0.3m/2)^2 - (0.075m/2)^2) \cdot ((0.3m/2)^2 + (0.075m/2)^2) = 0.036634 \cdot kg \cdot m^2$$

- Teljes tekercs teljes szélességű papírtekerccsel

$$\Theta_{teljesszelespapir} = \frac{1}{2} \cdot 0.21m \cdot \pi \cdot 925 \frac{kg}{m^3} \cdot ((0.3m/2)^2 - (0.075m/2)^2) \cdot ((0.3m/2)^2 + (0.075m/2)^2) = 0.1538627 \cdot kg \cdot m^2$$

Példa - Hajtás méretezése (tehetetlenségi nyomaték)

- Tengely és papírvezetők tehetetlenségi nyomatéka:
Tömör acél (vas) hengerrel modellezhetőek

$$\Theta_{tengely} = \frac{1}{2} H_{tengely} \cdot \pi \cdot \rho_{Fe} \cdot (R_2^2 - R_1^2) \cdot (R_2^2 + R_1^2) + \\ + 2 \cdot \frac{1}{2} H_{tarto} \cdot \pi \cdot \rho_{Fe} \cdot (R_2^2 - R_1^2) \cdot (R_2^2 + R_1^2)$$

- Ahol:
  - Θ : tehetetlenségi nyomaték
  - H : Tengely hossza
  - ρ_{Fe} : vas sűrűsége
  - R_1, R_2 : külső és belső sugár

Példa - Hajtás méretezése (tehetetlenségi nyomaték)

- Tengely és papírvezetők tehetetlenségi nyomatéka:
Tömör acél (vas) hengerrel modellezhetőek

$$\Theta_{tengely} = \frac{1}{2} 0.27 m \cdot \pi \cdot 7800 \frac{kg}{m^3} \cdot$$

$$\cdot ((0.075 m/2)^2 - (0.072 m/2)^2) \cdot ((0.075 m/2)^2 + (0.072 m/2)^2) +$$

$$+ 2 \cdot \frac{1}{2} 0.002 m \cdot \pi \cdot 7800 \frac{kg}{m^3} \cdot$$

$$\cdot ((0.3 m/2)^2 - (0.075 m/2)^2) \cdot ((0.3 m/2)^2 + (0.075 m/2)^2)$$

$$\Theta_{tengely} = 0.0256986 \cdot kg \cdot m^2$$

Példa - Hajtás méretezése (tehetetlenségi nyomaték)

- A karon lévő vezetőhenger tehetetlenségi nyomatéka:
Tömör gumihengerrel modellezhető

$$\Theta_{kar} = \frac{1}{2} H_{tengely} \cdot \pi \cdot \rho_{gumi} \cdot (R_2^2 - R_1^2) \cdot (R_2^2 + R_1^2)$$

$$\Theta_{kar} = \frac{1}{2} 0.25m \cdot \pi \cdot 2100 \frac{kg}{m^3} \cdot ((0.035m/2)^2 - (0.01m/2)^2) \cdot ((0.035m/2)^2 + (0.01m/2)^2) = 0.000076827 \cdot kg \cdot m^2$$

- Ahol:
  - Θ : tehetetlenségi nyomaték
  - H : tengely hossza
  - ρ_{gumi} : gumi sűrűsége
  - R_1, R_2 : külső és belső sugár

Példa - Hajtás méretezése (tehetetlenségi nyomaték)

- A legnagyobb tehetetlenségi nyomaték kiszámítása:
A kiszámított tehetetlenségi nyomatékok összege

$$\Theta = \Theta_{kar} + \Theta_{tengely} + \Theta_{papir}$$

$$\Theta_{max} = 0.1796381 \cdot kg \cdot m^2$$

$$\Theta_{min} = 0.02586879 \cdot kg \cdot m^2$$

Példa - Hajtás méretezése (szögsebesség)

- A szögsebesség meghatározása:

$$\omega = \frac{v}{r} = \frac{\text{Papír sebessége}}{\text{Papírtekerics átmérője}}$$

- Ahol:
  - ω : szögsebesség
  - v : sebesség
  - r : sugár

Példa - Hajtás méretezése (szögsebesség)

- A szögsebesség meghatározása:

Papír sebessége	Papírtekerccs sugara 8.5 cm	Papírtekerccs sugara 20 cm	Papírtekerccs sugara 30 cm
$6 \frac{\text{inch}}{\text{sec}}$	$1.793 \frac{1}{\text{rad}}$	$0.762 \frac{1}{\text{rad}}$	$0.508 \frac{1}{\text{rad}}$
$12 \frac{\text{inch}}{\text{sec}}$	$3.586 \frac{1}{\text{rad}}$	$1.524 \frac{1}{\text{rad}}$	$1.016 \frac{1}{\text{rad}}$

Példa - Hajtás méretezése (mozgási energia)

- A mozgási energia meghatározása:

$$W = \frac{1}{2} \Theta \omega^2$$

Papír sebessége	Papírtekercs sugara	Papírtekercs sugara
	8.5 cm	30 cm
6 <i>inch/sec</i>	0.04158 J	0.02318 J
12 <i>inch/sec</i>	0.16633 J	0.09272 J

- Ahol:
  - W : mozgási energia
  - Θ : tehetetlenségi nyomaték
  - ω : szögsebesség

Példa - Hajtás méretezése (teljesítmény)

- A szükséges teljesítmény meghatározása:

$$P = \frac{W}{t}$$

Papír sebessége	Papírtekercs sugara 8.5 cm	Papírtekercs sugara 30 cm
6 <i>inch/sec</i>	1.8731 W	1.0442 W
12 <i>inch/sec</i>	7.4923 W	4.1765 W

- 75%-os hatásfokot feltételezve a hajtóműre a szükséges motorteljesítmény **9.9897 W**

- Ahol:

- P : teljesítmény
- W : mozgási energia
- t : gyorsítás ideje

Felhasznált irodalom

- Dr. Halász Sándor: Villamos hajtások, Egyetemi tankönyv , ISBN 9634505171, Rotel Kft. Budapest, 1993.
- Dr. Halász Sándor: Automatizált villamos hajtások I. II., Tankönyvkiadó, 1989. 1998.

Fodor Attila, Dr. Magyar Attila:

Szabályozott villamos hajtások

**A felsőfokú informatikai oktatás
minőségének fejlesztése,
modernizációja**

TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0104

Főkezdményezett:
Pannon Egyetem
8200 Veszprém
Egyetem u. 10.

Kedvezményezett:
Szegedi Tudományegyetem
6720 Szeged
Dugonics tér 13.

2014

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai
Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Szabályozott villamos hajtások

Egyenáramú hajtások

Fodor Attila és dr. Magyar Attila

Pannon Egyetem
Műszaki Informatikai Kar
Villamosmérnöki és Információs Rendszerek Tanszék
`foa@almos.vein.hu`

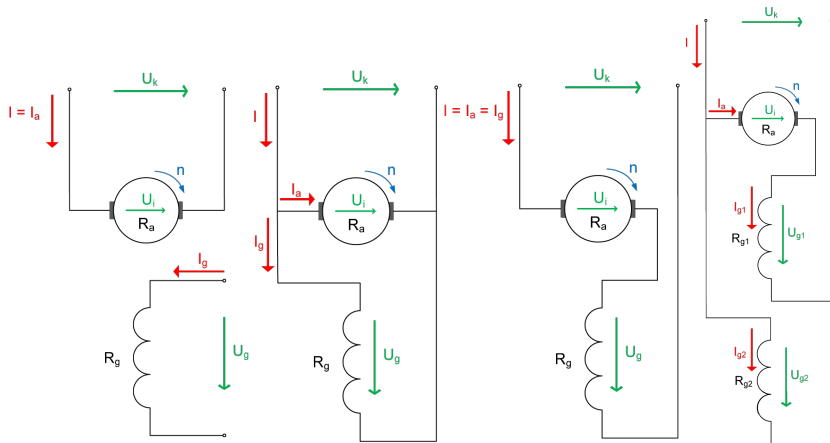
2014.

Áttekintés

- 1 **Egyenáramú hajtások**
  - Alapegyenletek
  - Mechanikai tulajdonságok
  - Armatúra visszahatás
  - Egyenáramú motor indítása
  - Egyenáramú motor fékezése
  - Fordulatszám szabályozás állandó feszültség mellett
  - Pólusfluxus (ϕ_p) változtatásának modellezése
  - Armatúravisszahatás miatti fluxusváltozás
  - DC motor szabályozása
  - Ward-Leonard hajtás
  - Egyenáramú áramirányítós hajtás

- 2 **Felhasznált irodalom**

Alapegyenletek

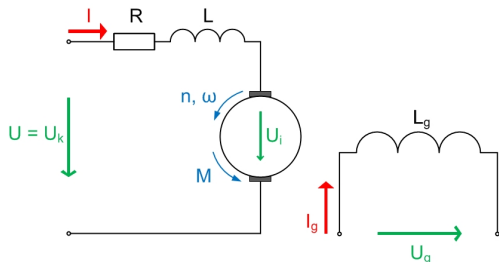

$$U_i = c \cdot n \cdot \phi_p = K \cdot \omega \cdot \phi_p$$

$$M = k \cdot I_a \cdot \phi_p$$

Alapegyenletek

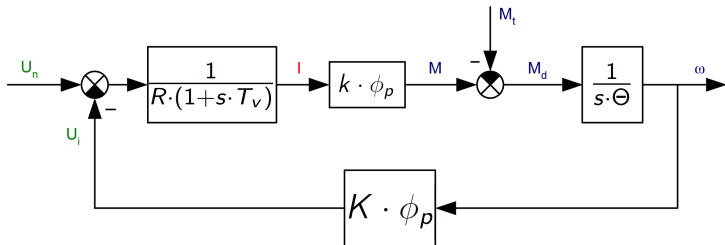

$$U = I \cdot R + U_L + U_i + 2 \cdot U_{kefe} = I \cdot R + L \cdot \frac{dI}{dt} + U_i + 2 \cdot U_{kefe}$$

- A kefe feszültséget elhanyagolva:

$$U - U_i = I \cdot R + L \cdot \frac{dI}{dt}$$

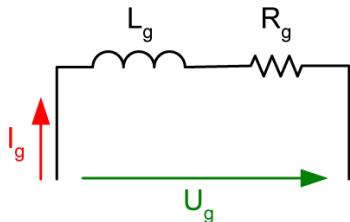
Egyenáramú motor modellje

- Ahol:

- $T_v = \frac{L}{R}$
- $L = K_1 \cdot \frac{U_n}{p \cdot \omega_n \cdot I_n}$
- U_n a gép névleges kapocsfeszültsége U_k

Egyenáramú motor gerjesztése

$$T_g = \frac{L_g}{R_g}$$

$$L_g = 2\pi \cdot N_g \cdot \left[\frac{d\phi}{di_g} + \frac{\phi_n \cdot \sigma_n}{i_{gn}} \right]$$

- Ahol:
  - T_g : gerjesztés időállandója
Motor esetén: 0.1s - 6s
Generátor esetén: 0.1s - 4s

Relatív egységek

- Mivel a különböző paraméterek egymástól nagyságrendekkel eltérhetnek, ezért érdemes relatív egységeket alkalmazni a számításoknál.
- Bizonyos mértékegységeket megválaszthatunk, másokat pedig számolni kell!
- Példa:
  - Egységnek választott mennyiségek: $U_e = U_n$, $I_e = I_n$, $\phi_e = \phi_n$,
 $M_e = M_n$
  - Ezáltal: $U' = \frac{U}{U_e}$, $I' = \frac{I}{I_e}$, $\phi' = \frac{\phi}{\phi_e}$, $M' = \frac{M}{M_e}$
  - Számolt relatív egységek:

$$P_e = U_e \cdot I_e$$

$$R_e = \frac{U_e}{I_e}$$

$$U_i = K \cdot \omega \cdot \phi_p \Rightarrow \omega_e = \frac{U_e}{K \cdot \phi_e}$$

Nyomaték

$$M_d = M - M_t = \Theta \cdot \frac{d\omega}{dt}$$

$$M' - M'_t = \frac{M}{M_e} - \frac{M_t}{M_e} = \frac{1}{M_e} \cdot (M - M_t) = \frac{1}{M_e} \cdot M_d$$

$$M' - M'_t = \Theta \cdot \frac{d\omega_{0n}}{M_e} \cdot \frac{d\omega'}{dt} = T_{in} \cdot \frac{d\omega'}{dt}$$

- Ha az idő helyett a pozícióval (elmozdulással) számolunk:

$$\alpha = \omega_{0n} \cdot t$$

$$M' - M'_t = T_{in}^* \cdot \frac{d\omega'}{d\alpha}$$

- Ahol:

- M_d : Dinamikus nyomaték
- M_t : Terhelő nyomaték
- $T_{in} = \Theta \cdot \frac{d\omega_{0n}}{M_e}$: Névleges indítási idő, $T_{in} = [s]$
- $T_{in}^* = \omega_{0n} \cdot T_{in}$: Névleges indítási idő, $T_{in}^* = [-]$

Mechanikai jelleggörbék (Szögsebesség)

- Az áram függvényében:

$$U_i = U_k - I \cdot R = U - I \cdot R$$

$$K \cdot \omega \cdot \phi = U_k - I \cdot R = U - I \cdot R$$

$$\omega(I) = \frac{U}{K \cdot \phi} - \frac{I \cdot R}{K \cdot \phi}$$

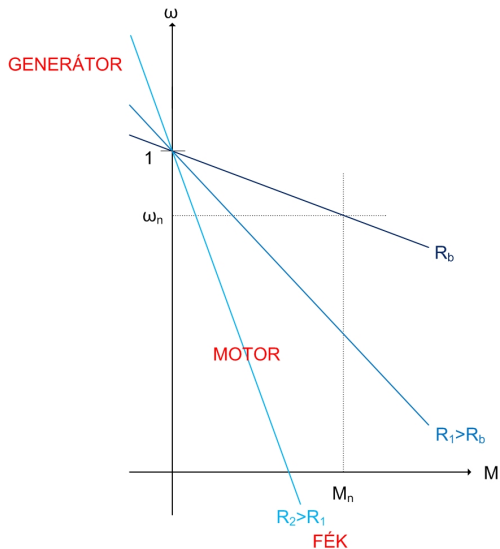
- A nyomaték függvényében

$$M = k \cdot \phi \cdot I \Rightarrow I = \frac{M}{k \cdot \phi}$$

$$U_i = K \cdot \omega \cdot \phi_p = U_k - \frac{M}{k \cdot \phi} \cdot R$$

$$\omega(M) = \frac{U_k}{K \cdot \phi} - \frac{M \cdot R}{K \cdot k \cdot \phi^2}$$

Mechanikai jelleggörbe (normál értékekkel)

Szögsebesség

- Felírva az elektromechanikai időállandót:

$$T_m = \Theta \cdot \left(-\frac{d\omega}{dt}\right)$$

- A motor paramétereivel felírva:

$$T_m = \frac{\theta \cdot R}{K^2 \cdot \phi^2}$$

- Relatív egységekbe átírva:

$$(U_e = U_n, I_e = I_n, \phi_e = \phi_n, M_e = M_n)$$

$$\omega' = \frac{1}{k \cdot 1} - \frac{1 \cdot R}{(k \cdot 1)^2}$$

- Mivel $k \approx 1$, ezért $\omega' = 1 - M' \cdot R$

$$\omega' = 1 - R$$

Slip

- Bevezethetjük a slip-et a következő módon:

$$s = \frac{\omega_{0n} - \omega}{\omega_{0n}}$$

$$s = 1 - \omega'$$

- Névleges terhelésnél a slip megegyezik az armatúra ellenállásának (R_a) relatív egységben vett értékével.

$$\omega' = 1 - R$$

$$\omega' = 1 - s$$

Terhelhetőség

- A gép terhelése (leginkább) a nyomatéktól függ

$$M = k \cdot \phi \cdot I$$

- A gép főbb paraméterei:

$$I_n, I_{max}, I_g, I_{kefe}, B$$

- Gyakorlatban:

- Indukció értéke: $\hat{B} = (1.6 \div 1.8) \cdot T$

- Kefe áramsűrűsége: $10 \frac{A}{cm^2} - 20 \frac{A}{cm^2}$

$$R_{kefe} = \frac{U_{kefe}}{I_a}$$

- A gépeknél rövid túlterhelés ($I_{max} = (1.6 - 1.8) \cdot I_n$) engedélyezett, így a gép névleges teljesítményénél a gerjesztés körülbelül $1T$ lehet csak.

$$B_n \approx 1T$$

- A szabvány rövid ideig 1.5-szeres túlterhelést megenged

A szénkefe tulajdonságai

- Áramsűrűség
- Érintkező felületek
- Nyomás
- Fordulatszám
- Mechanikai hatások
- Vegyi hatások

Kommutáció jósága

- A kommutáció jóságát a reaktancia feszültséggel (U_r) lehet leírni:

$$U_r = L_k \cdot \frac{dl}{dt} = L_k \cdot \frac{\Delta l}{\Delta t}$$

$$U_r = \omega \cdot l \cdot c$$

- Maximális áramot ($I_{max} = (1.6 - 1.8) \cdot I_n$) behelyettesítve:

$$U_r = \omega \cdot I_{max} \cdot c$$

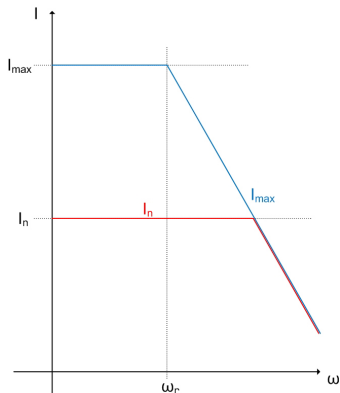
- A megengedhető maximális áram:

$$I_{max}(\omega) = I_{max} \cdot \frac{\omega_r}{\omega}$$

- Ahol:

- U_r : Reaktancia feszültség
- ω_r : Reaktancia szögsebesség

Egyenáramú gép árama

- Ahol:

- Piros: Tartós terhelésre vonatkozó áram
- Kék: Pillanatnyi terhelésre vonatkozó áram

Meghibásodás, méretezés

- Forrasztások:
  - Rideg forrasztások
  - Melegedés

- Kefe kopása

- Terhelés

Terhelés hatására erőhatások érik a gép alkatrészeit

$$F \sim I^2$$

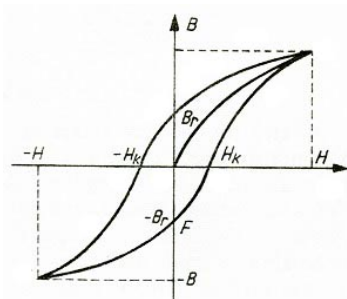
- Maximális áram esetén ($I_{max} = (1.6 - 1.8) \cdot I_n$) az erő nagysága ($F_{max} = (2.56 - 3.24) \cdot F_n$)
- Speciális alkalmazásoknál/motoroknál a maximális áram akár 2-3-4-szerese is lehet a névleges áramnak ($I_{max} = (2 - 3 - 4) \cdot I_n$)

Szabályozás gyorsasága

- A gép alapegyenletei:

$$M = k \cdot \phi \cdot I$$

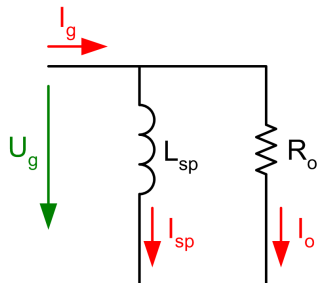
$$U_i = K \cdot \omega \cdot \phi_p$$

- A gép fluxusa egyenesen arányos a gerjesztőárammal: $\phi \sim I_g$
- A gerjesztőáram gyors változása örvényáramú veszteséget okoz

Szabályozás gyorsasága

- Segédpólus helyettesítő kapcsolása

$$\Psi_{sp} = L_{sp} \cdot I_{sp}$$

$$U_g = (I_g - I_{sp}) \cdot R_o$$

$$L_{sp} \cdot \frac{dI_{sp}}{dt} = (I_g - I_{sp}) \cdot R_o$$

$$L_{sp} \cdot s \cdot I_{sp} = I_g \cdot R_o - I_{sp} \cdot R_o$$

Szabályozás gyorsasága

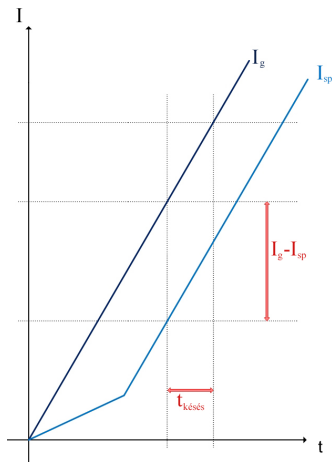
$$I_{sp} = \frac{I_g \cdot R_o - I_{sp} \cdot R_o}{s \cdot L_{sp}} = I_g \cdot \frac{1}{1 + s \cdot T_o}$$

$$T_o = \frac{L_{sp}}{R_o}$$

$$I_g - I_{sp} = T_o \cdot \frac{dI_{sp}}{dt}$$

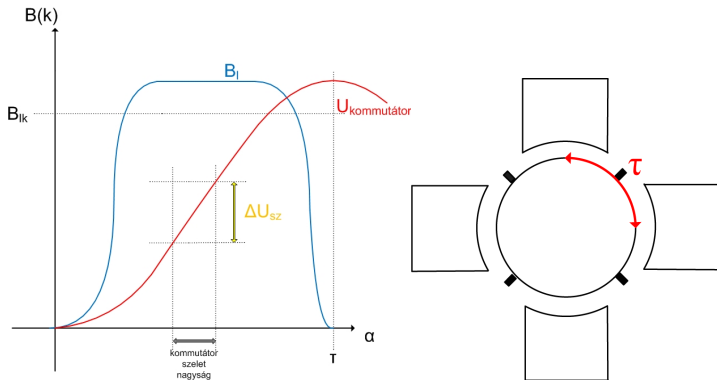
- A modern szervóhajtásoknál körülbelül 1 másodpercig a 10-szeres névleges áram is megengedhető
- A tekercselés a forgórész felületén van
- Ezáltal csökken az önindukció
- $\frac{dI_g}{dt}$ nagyobb

Segédpólus áramának változása gyors gerjesztés növekedéskor

- Az ábrán látható, hogy I_{sp} áram késni fog az I_g áramhoz képest

Fluxus

- Felírható kettő szomszédos kommutátor szelet közötti feszültség:

$$U_{sz} = c \cdot \omega \cdot B_I$$

Fluxus

- Felírható kettő szomszédos kommutátor szelet közötti feszültség:

$$U_{sz} = c \cdot \omega \cdot B_l$$

- A közepes indukcióval (B_{lk}) felírva

$$U_{szk} = c \cdot \omega \cdot B_{lk}$$

- Két kefe között $\frac{k_{sz}}{2p}$ szelet van, így

$$U_{szk} = \frac{U}{\frac{k_{sz}}{2p}} = \frac{2p \cdot U}{k_{sz}}$$

- Így egy szelet feszültsége:

$$U_{sz} = U_{szk} \cdot \frac{B_l}{B_{lk}} = \frac{2p \cdot U}{k_{sz}} \cdot \frac{B_l}{B_{lk}}$$

- Gyakorlatban a szeletfeszültség (U_{sz}) legnagyobb megengedhető értéke 35V

Fluxus

$$U_{sz} = U_{szk} \cdot \frac{B_l}{B_{lk}} = \frac{2p \cdot U}{k_{sz}} \cdot \frac{B_l}{B_{lk}}$$

$$U_{max} \approx U_{bmax} = k \cdot \phi \cdot \omega_{sz}$$

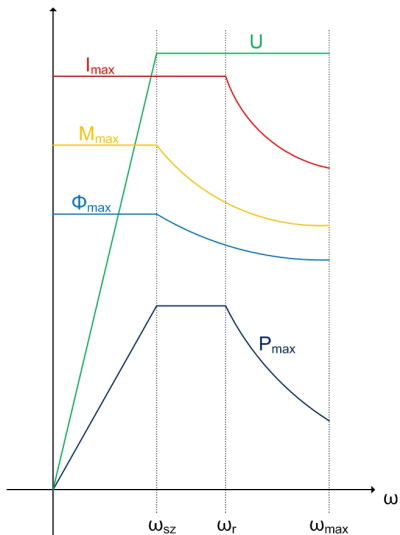
- A szeletfeszültség a következő szögsebességig tartható

$$\omega_{sz} = \frac{U_{max}}{k \cdot \phi_n} \geq \omega_n$$

- Ha a fordulatszámot növelni akarjuk, akkor csökkenteni kell a fluxust, hogy $U = U_{max}$ feltétel teljesüljön

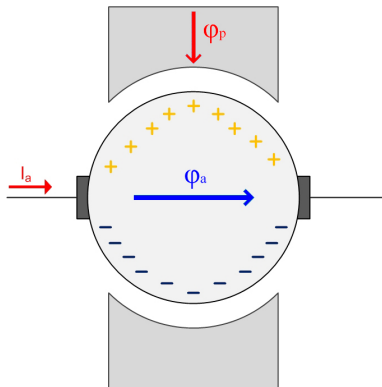
$$\phi = \phi_n \cdot \frac{\omega_n}{\omega}$$

Nyomaték, Áram, Fluxus

Armatúra reakció

- Ahogy terheljük a gépet az armatúra áram miatt (I_a) egy a főfluxusra (ϕ_p) merőleges fluxus is keletkezik (ϕ_a)

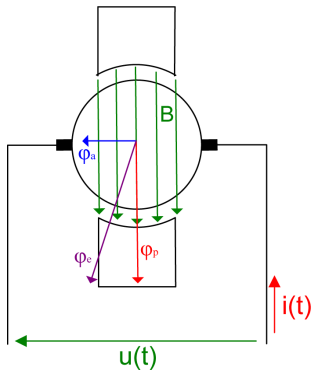

Armatúra reakció

- Ahogy terheljük a gépet az armatúra áram miatt (I_a) egy a főfluxusra (ϕ_p) merőleges fluxus is keletkezik (ϕ_a)

$$\phi_a = k' \cdot I_a$$

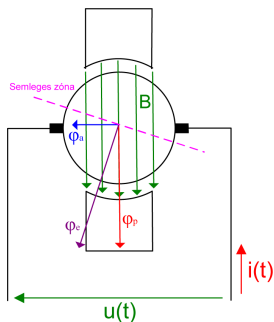
- Az armatúra reakció (ϕ_a) miatt az eredő fluxus (ϕ_e) megváltozik

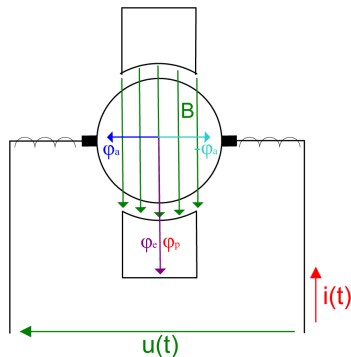
Semleges zóna eltolódása

- A semleges zóna mindig az eredő fluxusra merőleges
- A semleges zóna eltolódása miatt feszültség alatt álló vezetőket zárnánk rövidre a szénkefékkel
- Megoldási lehetőségek:
  - Mozgatni kell a szénkeféket
  - Az armatúra reakcióval (ϕ_a) egyező nagyságú, de ellentétes irányú fluxust kell létrehozni a gépen belül

Armátúra visszahatás kompenzálása

- Gyakorlatban egy segédpólus gépbe való építésével kompenzálják az armátúra visszahatást

$$\overline{\phi_p} + \overline{\phi_a} + (-\overline{\phi_a}) = \overline{\phi_p}$$

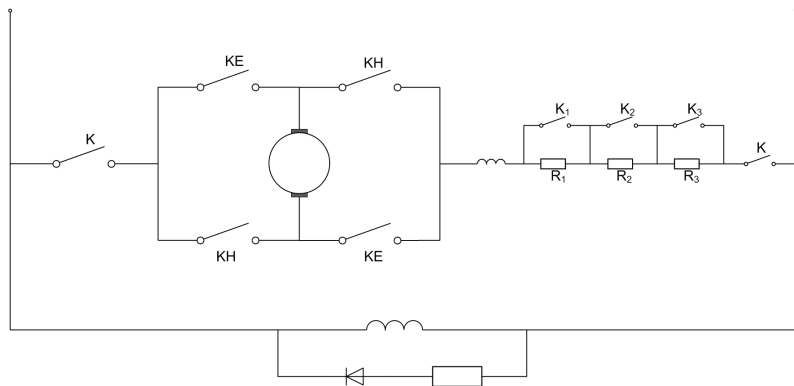
Armatúra reakció kompenzálása

- Armatúra reakciót nem lehet 100%-ban kompenzálni
Emiatt fel- és lemágnesezés léphet fel
- Kommutáció gyorsasága:
  - Erős segédpólus:
Gyorsítja a kommutációt → Lemágnesez
  - Gyenge segédpólus:
Lassítja a kommutációt → Felmágnesez
- Az armatúra árama keresztirányú gerjesztést okoz
Növelni kell a póluscsarú méretét

Állandó feszültségű motor indítása (kívánalmak)

- A motort ki-be lehessen kapcsolni
- A motor kapocsfeszültségét (elektronikával) nem tudjuk szabályozni
- A motor forgásirányát tudnunk kell megváltoztatni
polaritást kell tudni váltani a kapcsokon vagy a gerjesztőkörben
- Indítási áramlökést csökkenteni kell

Állandó feszültségű motor indítása

Külső és párhuzamos gerjesztésű gép indítása

$$U = U_j + I \cdot R_a$$

- Az armatúrával sorba kapcsolt ellenállásokkal (k darab) csökkenthető az indítási áramlövés ($R_e = R_a + R_1 + R_2 + R_3 + \dots + R_n$)
Feltételezzük, hogy a gerjesztőáram (I_g) állandó

$$U = U_j + I_{min} \cdot R_k$$

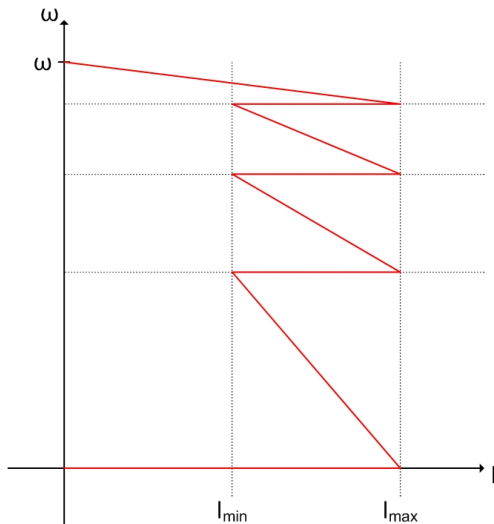
$$U = U_j + I_{max} \cdot R_{k+1}$$

$$\frac{R_{k+1}}{R_k} = \frac{I_{min}}{I_{max}} = q$$

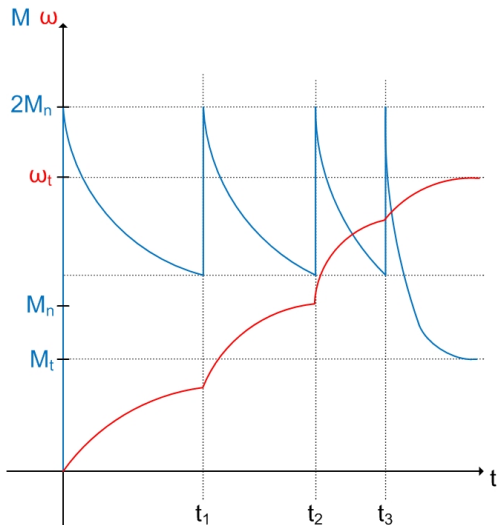
$$q = \sqrt[m]{\frac{R_b}{R_1}}$$

- $R_1 = R_b$
- $R_2 = q \cdot R_1 = q \cdot R_b$
- $R_3 = q \cdot R_2 = q^2 \cdot R_b$

Külső és párhuzamos gerjesztésű gép indítása

Külső és párhuzamos gerjesztésű gép indítása

Soros gerjesztésű motor

- A sorba kapcsolt gerjesztőtekercs miatt a gerjesztőáram nem állandó nagyságú ($I_g \neq \text{const}$)

$$I = I_a = I_g$$

$$M = k \cdot I_a \cdot \phi_p$$

$$\phi_p \approx K \cdot I_g = K \cdot I_a$$

$$M = k \cdot K \cdot I_a^2$$

Vegyes gerjesztésű motor

- A sorba kapcsolt gerjesztőtekerccs miatt a gerjesztőáram nem állandó nagyságú ($I_g \neq \text{const}$)

$$I = I_a + I_{g2}$$

$$I_a = I_{g1}$$

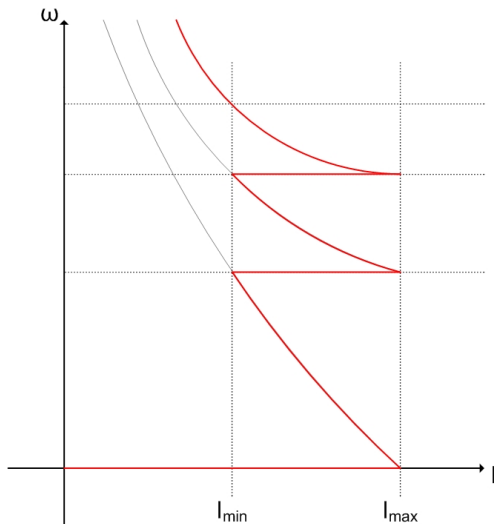
$$M = k \cdot I_a \cdot \phi_p$$

$$\phi_p = \phi_{p1} + \phi_{p2}$$

$$\phi_{p1} \approx K_1 \cdot I_{g1} = K_1 \cdot I_a$$

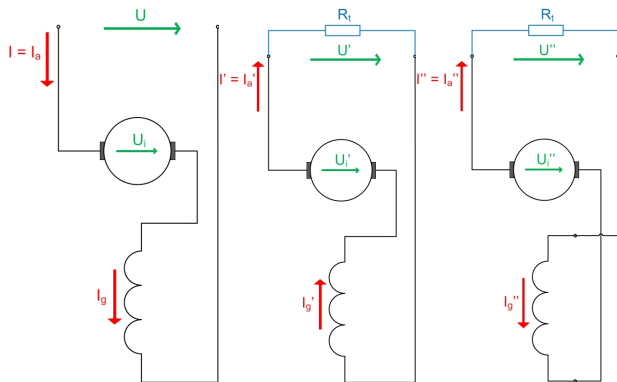
$$\phi_{p2} \approx K_2 \cdot I_{g2}$$

Soros és vegyes gerjesztésű gépek indítása

- A fékezést a következő módokon tudjuk végrehajtani:
  - Haszonfékezés
Az energiát a hálózatba tápláljuk vissza (generátor üzem)
  - Dinamikus fékezés
A forgási energiát hővé alakítjuk (generátor üzem)
  - Ellenáramú fékezés
Megfordítjuk a motor forgásirányát (reverzálás)

Dinamikus fékezés

$$\phi_p \approx K \cdot I_g = K \cdot I$$

$$\phi'_p \approx K \cdot I'_g = -K \cdot I$$

$$U'_i = -U_i$$

Hálózatba való visszatáplálás

$$U = U_i + R \cdot I$$

$$I = \frac{U - U_i}{R}$$

- A visszatáplálás csak akkor lehetséges, ha $U_i > U_k$

$$U_i = c \cdot n \cdot \phi_p = K \cdot \omega \cdot \phi_p$$

- A gép üresjárása esetén (n_0, ω_0) az indukált feszültség U_{i0}
- A visszatáplálás csak akkor lehetséges, ha

$$n > n_0$$

$$(\omega > \omega_0)$$

- A gép nem állítható meg!

Hálózatba való visszatáplálás

- Soros gerjesztésű motor

$$I = I_g = I_a \neq \text{const.}$$

$$\phi_p \approx K \cdot I_g$$

$$\phi_p \neq \text{const.}$$

- Mivel a gerjesztő áram miatt a pólusfluxus folyamatosan változik, ezért a soros gerjesztésű motor vezérlése visszatáplálás közben bonyolult szabályozástechnikai feladat

Elméleti lehetőségek

- Alapegyenletek:

$$U_k = I_a \cdot R_a + K \cdot \omega \cdot \phi_p$$

$$M = k \cdot \phi_p \cdot I_a \Rightarrow I_a = \frac{M}{k \cdot \phi_p}$$

$$\omega = \frac{U_k}{K \cdot \phi_p} + M \cdot \frac{R_a}{k \cdot K \cdot \phi_p^2}$$

- Fordulatszám szabályozásra felhasználható módszerek:
  - R változtatása
  - R_s sönt ellenállás beiktatása
  - Pólusfluxus (ϕ_p) változtatása

R változtatása

- Nagy a veszteség a beiktatott ellenálláson

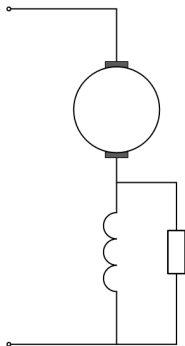
$$\Delta P = R_s \cdot I_a^2$$

$$\frac{\Delta P}{P_1} = \frac{P_1 - P}{P_1} = 1 - \frac{P}{P_1} = \frac{\omega_0 - \omega}{\omega_0} = \frac{I_a \cdot R}{U_k}$$

- Ahol:
  - P_1 : Motor névleges teljesítménye
  - P : Az armatúra teljesítménye
- Csak kicsi méretű motoroknál alkalmazzák kicsi fordulatszám változtatásra

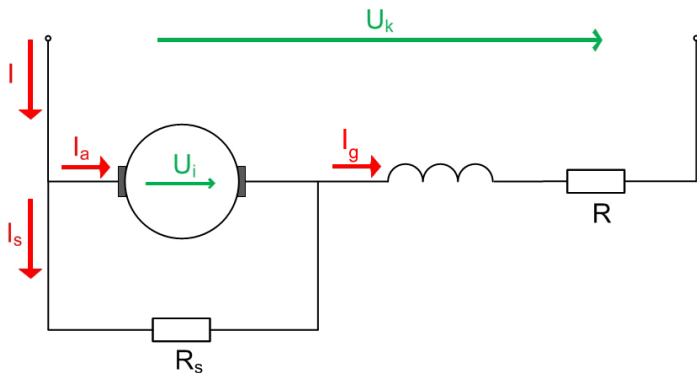
R_s sönt ellenállás beiktatása

- A gerjesztő áram sönt ellenállás beiktatásával csökkenthető

R_s sönt ellenállás beiktatása

- Az armatúra kör söntölésével növekedhet a gerjesztőáram
- Előnyösebb mechanikai tulajdonságok alacsony fordulatszám tartományban

R_s sönt ellenállás beiktatása

- Motor viselkedése hasonlít a vegyes gerjesztésű motor viselkedésére

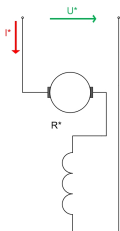
$$U_k = (I_g - I_a) \cdot R_s + I_g \cdot R$$

$$U_k = I_g \cdot R_s - I_a \cdot R_s + I_g \cdot R$$

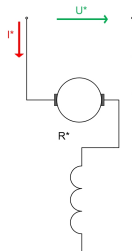
$$I_g = \frac{U_k}{R_s + R} + I_a \cdot \frac{R_s}{R_s + R}$$

$$U_k = U_i + I_a \cdot R_a + I_g \cdot R$$

- Helyettesíthetjük a motort egy olyan motorral, melynek feszültsége U^* , árama I^* , ellenállása pedig R^*

R_s sönt ellenállás beiktatása

$$U_k \cdot \frac{R_s}{R_s + R} = U_i + I^* \cdot \left(R_a + \frac{R \cdot R_s}{R_s + R} \right)$$

$$U^* = U_i^* + I^* \cdot R^*$$

$$U^* = U_k \cdot \frac{R_s}{R_s + R}, R^* = R_a + \frac{R \cdot R_s}{R_s + R}$$

- Helyettesíthetjük a motort egy olyan motorral, melynek feszültsége U^* , árama I^* , ellenállása pedig R^*

Pólusfluxus (ϕ_p) változtatása

- Ha a motor nincsen terhelve ($M = 0$, üresjárás)

$$\omega_0 = \frac{U_k}{k \cdot \phi_p}$$

- Ha a motor terhelve van ($M \neq 0$)

$$\frac{d\omega}{d\phi_p} = \frac{d}{d\phi_p} \left(\frac{U_k}{k \cdot \phi_p} + \frac{M \cdot R_a}{k \cdot K \cdot \phi_p^2} \right)$$

Állandósult üzemállapotot feltételezve ($\frac{d}{dt} = 0$) felírhatjuk:

$$-\frac{U_k}{k \cdot \phi_p^2} - 2 \cdot \frac{M \cdot R_a}{k \cdot K \cdot \phi_p^3}$$

- Megoldva az egyenletet és behelyettesítve a $M = k \cdot \phi_p \cdot I_a$ összefüggést megkapjuk a megoldását az egyenletnek:

- $I \cdot R = \frac{U_k}{2}$

- $U_i = \frac{U_k}{2}$

Pólusfluxus (ϕ_p) változtatása

- Felírva a fordulatszám és az üresjárési fordulatszám arányát:

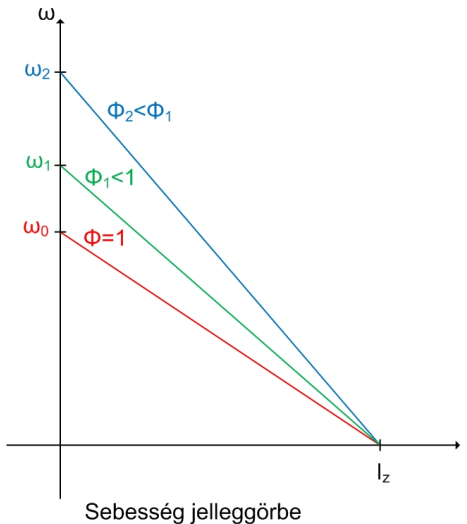
$$\frac{\omega}{\omega_0} = \frac{K \cdot \phi_p \cdot \omega}{K \cdot \phi_p \cdot \omega_0} = \frac{U_1}{U_k} = \frac{1}{2}$$

$$\omega = \frac{\omega_0}{2}$$

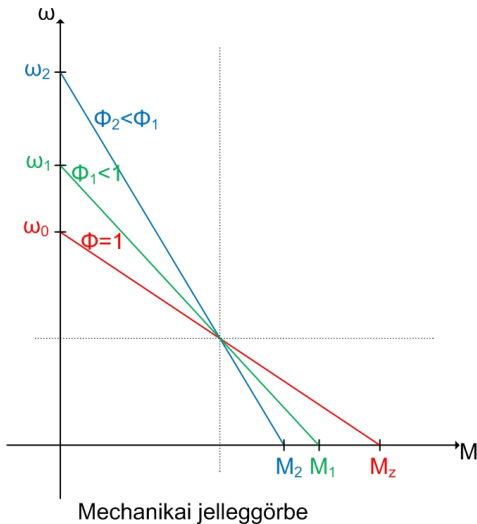
$$n = \frac{n_0}{2}$$

- A fluxus változtatása hatástalan abban az esetben ha a fordulatszám az üresjárési fordulatszám felének a közelében van!
- A fluxus változtatás $\frac{n_0}{2}$ fordulatszám alatt fordított hatású lesz!

Pólusfluxus (ϕ_p) változtatása (sebesség jelleggörbe)

Pólusfluxus (ϕ_p) változtatása (mechanikai jelleggörbe)

Pólusfluxus (ϕ_p) változtatása - Összefoglalás

- A fluxus változtatása hatástalan abban az esetben ha a fordulatszám az üresjárási fordulatszám felének ($n = \frac{n_0}{2}$ vagy $\omega = \frac{\omega_0}{2}$) a közelében van
- A fluxus változtatás az üresjárási fordulatszám (n_0) fele alatt fordított nem használható ($n < \frac{n_0}{2}$ vagy $\omega < \frac{\omega_0}{2}$)
- Soros és vegyes gerjesztésű gép esetében nehezen használható a pólusfluxus változtatása a fordulatszám szabályozására

Elméleti háttér

- Indukált feszültség

$$u_i = K \cdot \omega \cdot \Phi_p + K \cdot \Omega \cdot \phi_p$$

- Ahol:

- ω, ϕ : időben változó
- Ω, Φ : időben állandó

- Nyomaték

$$m = k \cdot I_a \cdot \phi_p + k \cdot i_a \cdot \Phi_p$$

- Ahol:

- ϕ_p, i_a : időben változó
- Φ_p, I_a : időben állandó

Elméleti háttér

- A motor feszültségét felírva:

$$U = I \cdot R + U_i + L \cdot \frac{di}{dt}$$

$$U(s) = i \cdot R + L \cdot s \cdot i + K \cdot \omega \cdot \Phi_p + K \cdot \Omega \cdot \phi_p$$

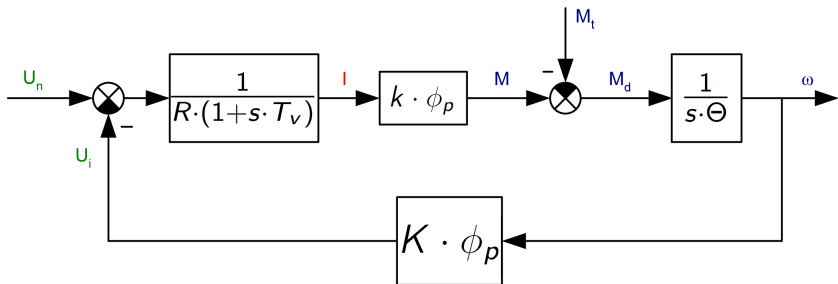
$$U(s) = i \cdot R \cdot (1 + s \cdot T_v) + K \cdot \omega \cdot \Phi_p + K \cdot \Omega \cdot \phi_p$$

$$T_v = \frac{L}{R}$$

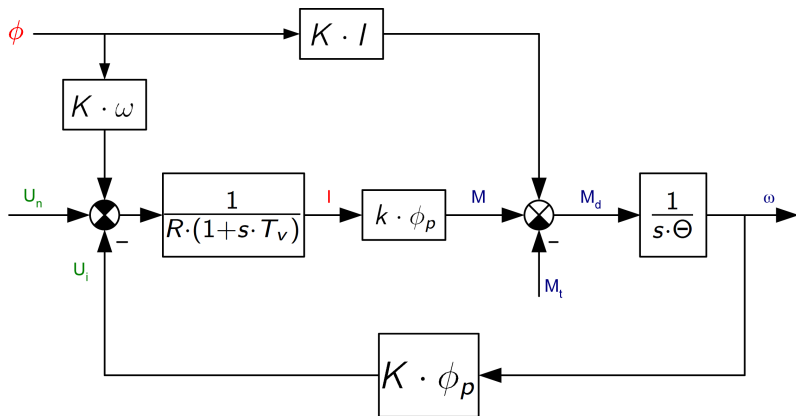
- A motor mozgásegyenletét felírva:

$$\Theta \cdot s \cdot \omega = K \cdot I_a \cdot \phi_p + K \cdot i_a \cdot \Phi_p - m_t$$

Egyenáramú motor modellje

Egyenáramú motor modellje a fluxus szabályozása esetén

Fluxus változtatása külső gerjesztésű motornál

- A gyakorlatban a fluxus-t közvetlenül nem tudjuk szabályozni, csak a gerjesztő feszültséget vagy az áramot

$$u_g = i_g \cdot R_g + 2p \cdot L_{gs} \cdot \frac{di_g}{dt} + 2p \cdot N_g \cdot \frac{d\phi}{dt}$$

- Komplex frekvenciatartományban felírva:

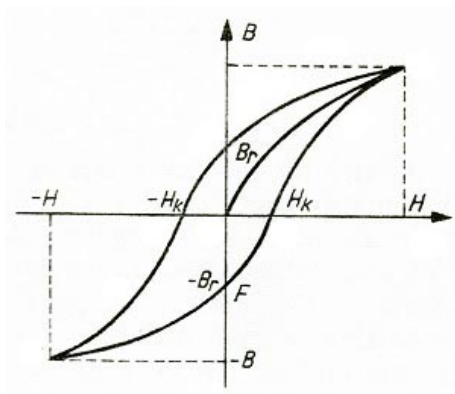
$$u_g = i_g \cdot R_g + 2p \cdot L_{gs} \cdot s \cdot i_g + 2p \cdot N_g \cdot s \cdot \phi$$

$$\phi = \left[\frac{d\Phi}{di_g} \right]_{i_g = \text{const}} \cdot i_g = N \cdot \lambda \cdot i_g$$

- Ahol:
  - L_{gs} : Gerjesztő tekercs szórt induktivitása
  - p : Gerjesztőtekercs póluspárjainak a száma
  - N_g : Gerjesztőtekercs menetszáma
  - λ : A vas fluxusvezető képessége

Fluxus változtatása külső gerjesztésű motornál

- A $\left[\frac{d\Phi}{di_g}\right]_{I_g=const}$ érték a mágnesezési görbe meredeksége I_g áram esetén

- Átrendezve megkapjuk a gerjesztő áram nagyságát:

$$i_g = \frac{\phi}{N_g \cdot \lambda}$$

Fluxus változtatása külső gerjesztésű motornál

$$u_g = i_g \cdot R_g + 2p \cdot L_{gs} \cdot s \cdot i_g + 2p \cdot N_g \cdot s \cdot \phi$$

- Behelyettesítve a ϕ -t:

$$u_g = i_g \cdot R_g + 2p \cdot L_{gs} \cdot s \cdot i_g + 2p \cdot N_g \cdot s \cdot N_g \cdot \lambda \cdot i_g$$

- Behelyettesítve a i_g -t:

$$u_g = \frac{\phi}{N_g \cdot \lambda} \cdot R_g + 2p \cdot L_{gs} \cdot s \cdot \frac{\phi}{N_g \cdot \lambda} + 2p \cdot N_g \cdot s \cdot N_g \cdot \lambda \cdot \frac{\phi}{N_g \cdot \lambda}$$

$$u_g = \phi \cdot \frac{R_g}{N_g \cdot \lambda} \cdot \left(1 + s \cdot \frac{2p \cdot L_{gs} + 2p \cdot N_g^2 \cdot \lambda}{R_g} \right)$$

Fluxus változtatása külső gerjesztésű motornál

- Bevezetve egy állandót a gerjesztőkör időállandójaként:

$$T_g = \frac{2p \cdot L_{gs} + 2p \cdot N_g^2 \cdot \lambda}{R_g}$$

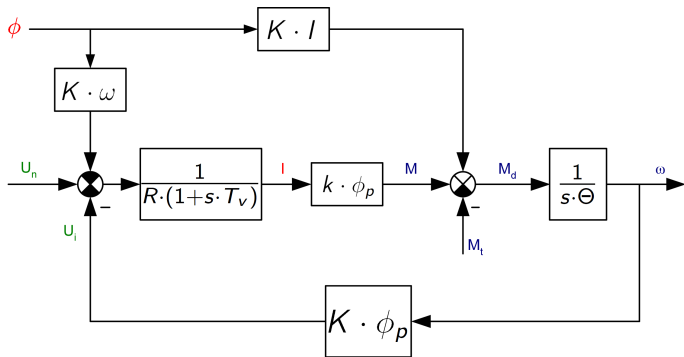
- Kifejezve a gerjesztőfeszültséget:

$$u_g = \phi \cdot \frac{R_g}{N_g \cdot \lambda} \cdot (1 + s \cdot T_g)$$

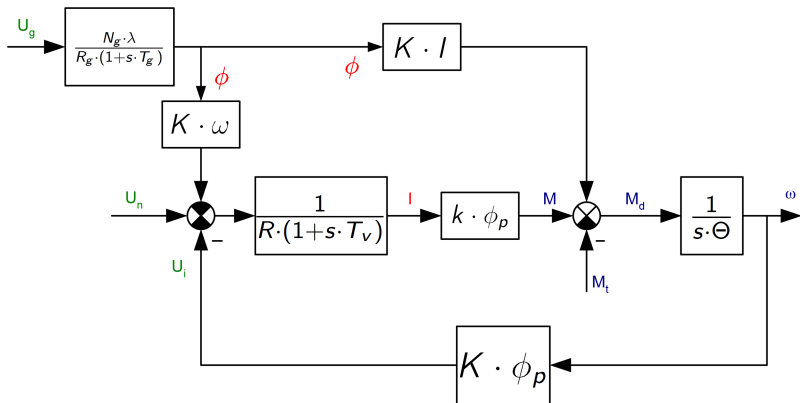
- Kifejezve a pólusfluxust:

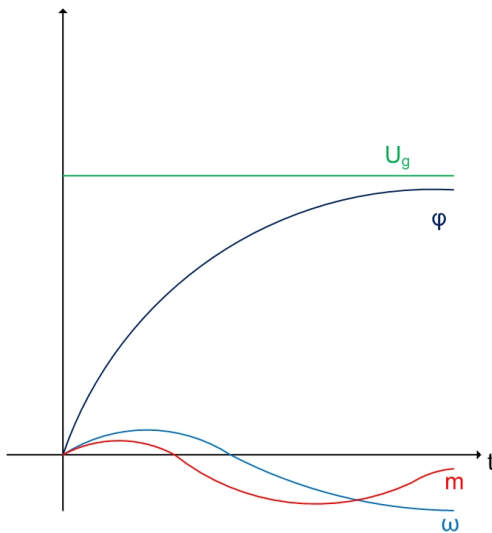
$$\phi = u_g \cdot \frac{N_g \cdot \lambda}{R_g \cdot (1 + s \cdot T_g)}$$

Külső gerjesztésű motor modellje a fluxus szabályozása esetén

Külső gerjesztésű motor modellje a gerjesztőfeszültség változtatása esetén

Külső gerjesztésű motor ki és bemenetei U_g növelése esetén

Fluxus változása soros gerjesztésű motor esetén

- Felírva a motor kapocsfeszültségét a következőt kapjuk:

$$U = I \cdot R + L \cdot \frac{di}{dt} + L_g \cdot \frac{di}{dt} + U_i$$

- Komplex ferkvenciatartományban:

$$U(s) = i \cdot R + L \cdot s \cdot i + L_g \cdot s \cdot i + K \cdot \omega \cdot \Phi_p + K \cdot \Omega \cdot \phi_p$$

- Ahol:
  - L_g : A gerjesztőtekercs inductivitása

Fluxus változása soros gerjesztésű motor esetén

- Ideális esetben a fluxust a következő módon írhatjuk fel:

$$\phi = N_s \cdot \lambda \cdot i$$

- Figyelembe véve az örvényáram hatását a következőt kapjuk:

$$\phi = \frac{1}{1 + s \cdot T_o} \cdot N_s \cdot \lambda \cdot i$$

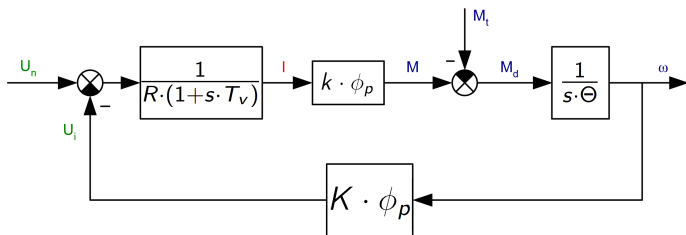
- Felírva a motor kapocsfeszültségét:

$$U(s) = i \cdot R + L \cdot s \cdot i + 2p \cdot N_s \cdot s \cdot \phi + K \cdot \omega \cdot \Phi_p + K \cdot \Omega \cdot \phi_p$$

- Ahol:

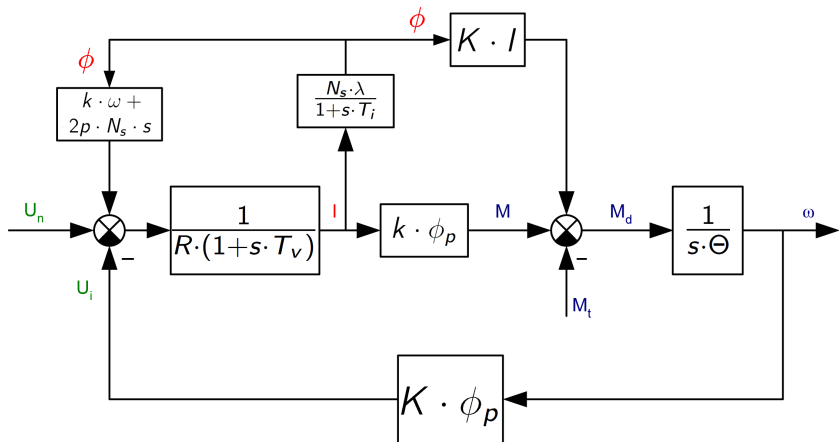
- T_o : Kialakuló örvényáramok időállandója
- N_s : Gerjesztőtekerces menetszáma pólusonként

Egyenáramú motor modellje

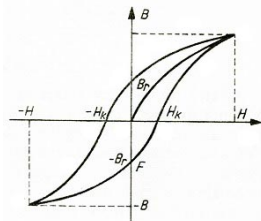

Egyenáramú soros motor modellje

Az armatúravisszahatás miatti fluxusváltozás

$$\phi = \frac{d\Phi}{dl_g} \cdot i_g + \frac{d\Phi}{dl} \cdot i +$$

$$\frac{d\Phi}{dl_g} = N_g \cdot \lambda$$

$$\frac{d\Phi}{dl} = a \cdot \lambda$$

$$\phi = (N_g \cdot i_g + a \cdot i) \cdot \lambda$$

$$i_g = \frac{\phi - a \cdot i \cdot \lambda}{N_g \cdot \lambda}$$

Az armatúravisszahatás miatti fluxusváltozás

$$i_g = \frac{\phi}{N_g \cdot \lambda} - \frac{a \cdot i \cdot}{N_g}$$

- Felírva a motor gerjesztőfeszültségét a következőt kapjuk:

$$U_g = i_g \cdot R_g + 2p \cdot L_{gs} \cdot \frac{di_g}{dt} + 2p \cdot N_g \cdot \frac{d\phi}{dt}$$

- A motor gerjesztőfeszültségét komplex frekvenciatartományban felírva:

$$U_g = i_g \cdot R_g + 2p \cdot L_{gs} \cdot s \cdot i_g + 2p \cdot N_g \cdot s \cdot \phi$$

$$U_g = \left(\frac{\phi}{N_g \cdot \lambda} - \frac{a \cdot i \cdot}{N_g} \right) \cdot R_g + 2p \cdot L_{gs} \cdot s \cdot \left(\frac{\phi}{N_g \cdot \lambda} - \frac{a \cdot i \cdot}{N_g} \right) + 2p \cdot N_g \cdot s \cdot \phi$$

Az armatúravisszahatás miatti fluxusváltozás

$$U_g = \frac{R_g}{N_g \cdot \lambda} \cdot (1 + s \cdot T_g) \cdot \phi$$

$$\phi = U_g \cdot \frac{N_g \cdot \lambda}{R_g \cdot (1 + s \cdot T_g)}$$

$$\phi = \frac{U_g}{R_g} \cdot \frac{1}{1 + s \cdot T_g} \cdot \lambda \cdot N_g + \frac{1 + s \cdot T_{gs}}{1 + s \cdot T_g} \cdot \lambda \cdot i$$

$$T_{gs} = \frac{2p \cdot L_{gs}}{R_g}$$

- Ahol:
  - T_{gs} : armatúravisszahatás időállandója

Az armatúravisszahatás miatti fluxusváltozás

- Felírva a motor kapocsfeszültségét:

$$U = i \cdot R + U_{armv} + U_i$$

$$U_{armv} = K \cdot \Phi_a \cdot \omega = k \cdot \omega \cdot a \cdot \lambda \cdot i$$

$$u = i \cdot R + k \cdot \omega \cdot a \cdot \lambda \cdot i + k \cdot \Phi \cdot \omega$$

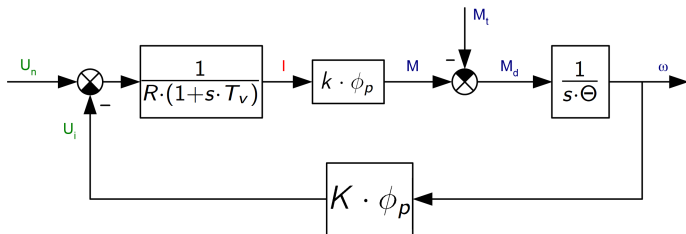
- Állandósult állapotban:

$$u = 0 = i \cdot R + k \cdot \omega \cdot a \cdot \lambda \cdot i + k \cdot \Phi \cdot \omega$$

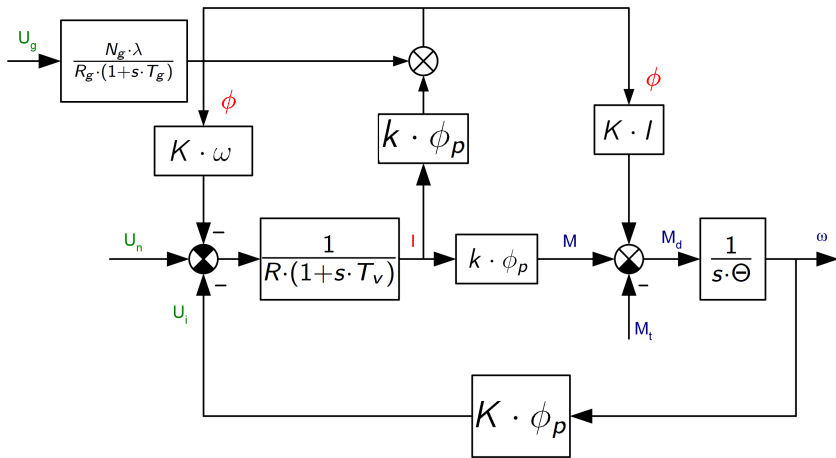
- Szögsebességet kifejezve:

$$\omega = -\frac{i}{k \cdot \Phi} \cdot (R + k \cdot \omega \cdot a \cdot \lambda) = -\frac{i}{k \cdot \Phi} \cdot (R + R_s)$$

Egyenáramú motor modellje

Egyenáramú motor modellje figyelembe véve az aramtúravisszahatást

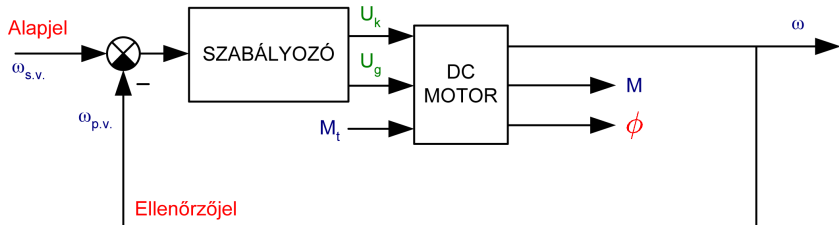
DC motor szabályozása

- Irányítástechnikailag tekintve a motor modellje egy több kimenetű, több bemenetű rendszer (LTI MIMO rendszer)
- Motor modelljének bemenetei:
  - U vagy U_k : A motor kapocsfeszültsége
  - U_g : A motor gerjesztőfeszültsége
  - M_t : A motor terhelőnyomatéka
- Motor modelljének kimenetei:
  - ω vagy n : A motor szögsebessége vagy fordulatszáma
  - M : A motor nyomatéka
  - ϕ : A motor fluxusa

DC motor szabályozása

- Általánosságban felrajzolva a szabályozási struktúrát a következőt kapjuk:

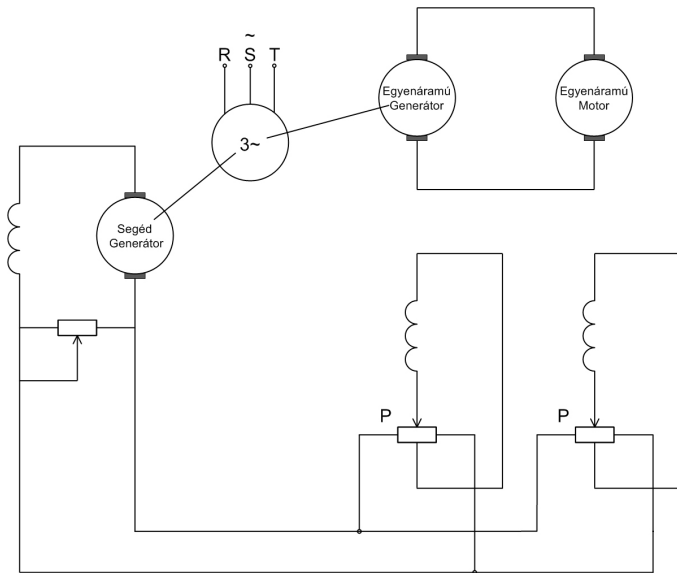

- Szabályozható bemenetek:
  - U vagy U_k : A motor kapocsfeszültsége
  - U_g : A motor gerjesztőfeszültsége
- NEM szabályozható bemenetek:
  - M_t : A motor terhelőnyomatéka

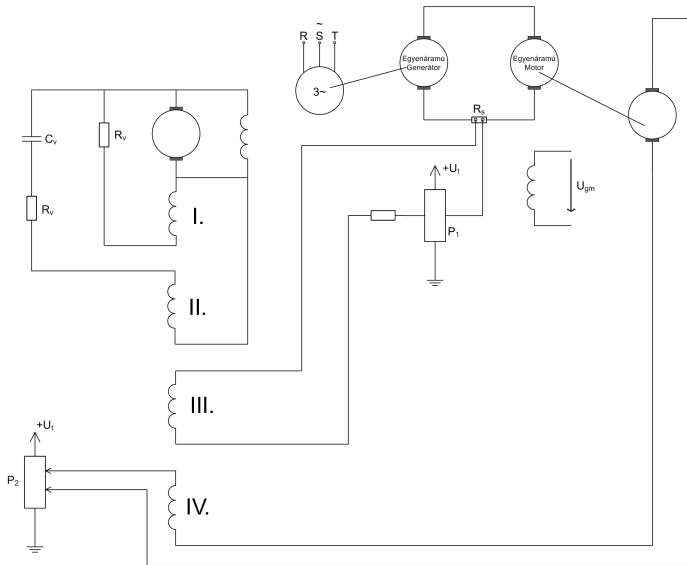
Ward-Leonard hajtás

- Megjelenése az 1930-as évekre tehető
- A hajtás segítségével a motor a hajtás bemenetéről váltakozó feszültségű hálózatról is üzemeltethető
- Probléma:
  - Hogyan szabályozható egy egyenáramú motor fordulatszáma félvezetők nélkül
- Megoldás:
  - Egy aszinkron/egyenáramú motort használunk a forgómozgás előállítására
  - A meghajtó motor tengelyére elhelyezünk egyenáramú generátorokat
  - A generátorokról megtápláljuk az egyenáramú motort

Ward-Leonard hajtás

Ward-Leonard hajtás (forgógépes erősítővel)

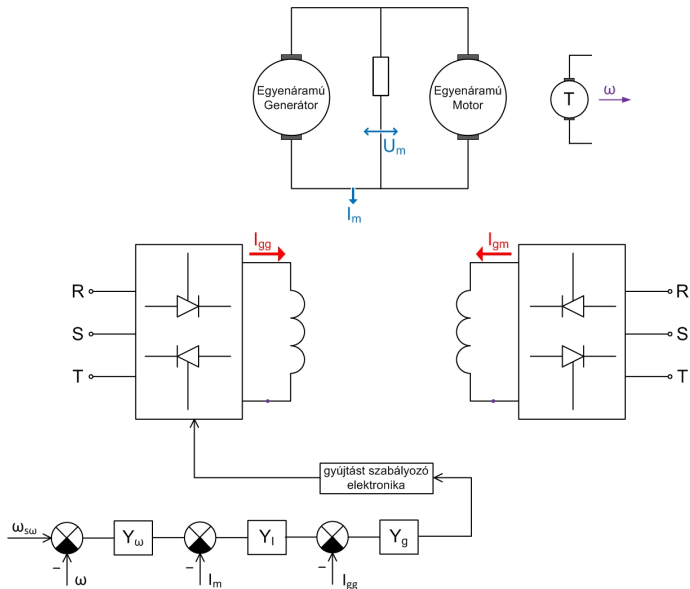
Ward-Leonard hajtás (forgógépes erősítővel)

- Amplidin:
  - Forgógépes villamosgépes erősítőként használták
  - Jellemző erősítés: 5000-10000
  - Több gerjesztőtekercssel rendelkezik (tipikusan 4 darab)
- Gerjesztőtekercsek feladatai:
  - I.: Amplidin feszültségéről negatív visszacsatolás
  - II.: A rendszer dinamikát befolyásolja
  - III.: Az áram korlátozását látja el (P_1 -el állítható be)
  - IV.: Negatív visszacsatolás a fordulatszámról

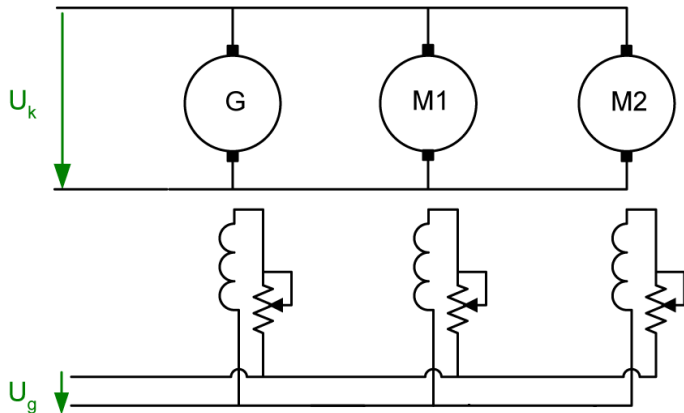
Ward-Leonard hajtás (elektronikus vezérléssel)

- Az amplidin alkalmazása a hatásfokot csökkentette
- Kicsi az amplidin erősítési tényezője
- A félvezető technika fejlődésével az amplidin kiváltható
- Az elektronikus vezérlés előnyei:
  - Mivel az amplidin egy egyenáramú gép, ezért sok karbantartást igényel az elektronikus vezérléshez képest
  - Csökken a hajtás mérete
  - Csökken a hajtás energiafogyasztása
  - Ez elektronikus vezérlés (analóg vagy digitális) segítségével jobb és adaptívabb vezérlés készíthető felügyeleti rendszerbe köthető a hajtás

Ward-Leonard hajtás (elektronikus vezérléssel)

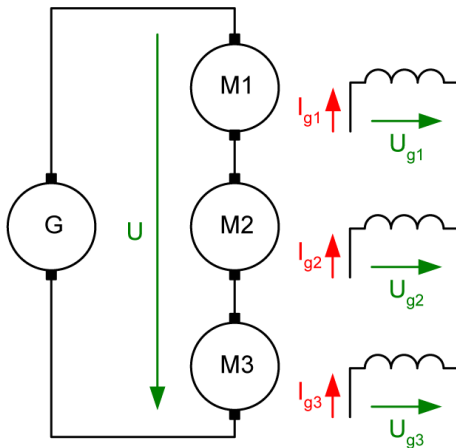

Többsmotoros Ward-Leonard hajtás

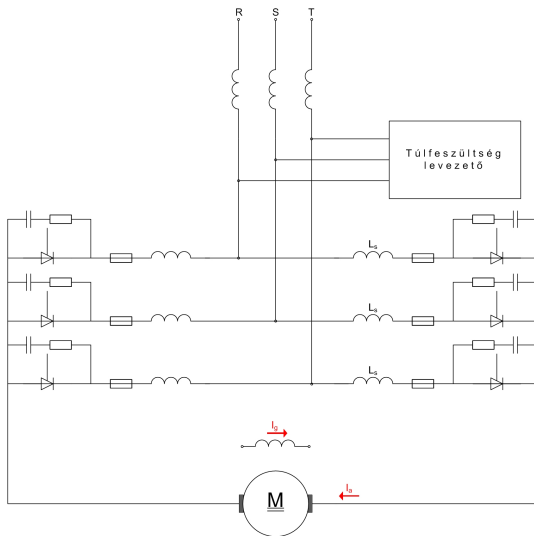
Terhelés kiegyensúlyozott többmotoros Ward-Leonard hajtás

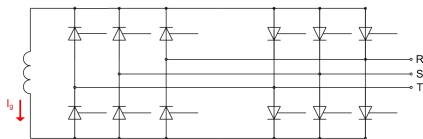
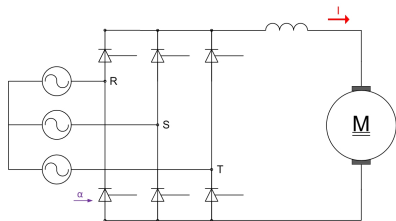
Egyenáramú áramirányítós hajtás

- Az 1930-as évektől jelentek meg az áramirányítós hajtások
Higanygőz-egyenirányítókat alkalmaztak először
- 1960-as évektől megjelentek az erősáramú tirisztorok és azok alkalmazták utána
Akár több MW teljesítményre is alkalmazhatók

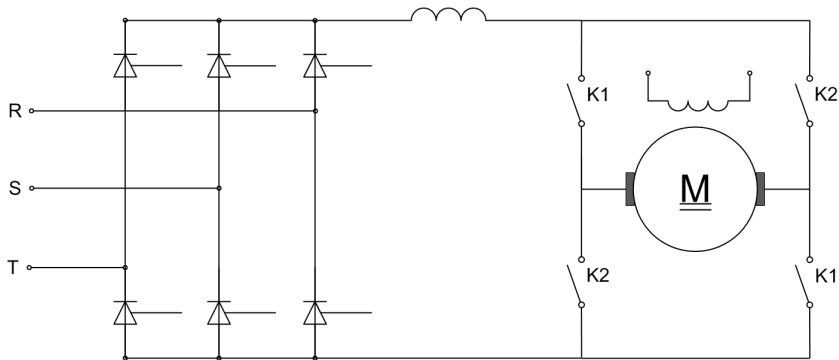
Egyenáramú áramirányítós hajtás

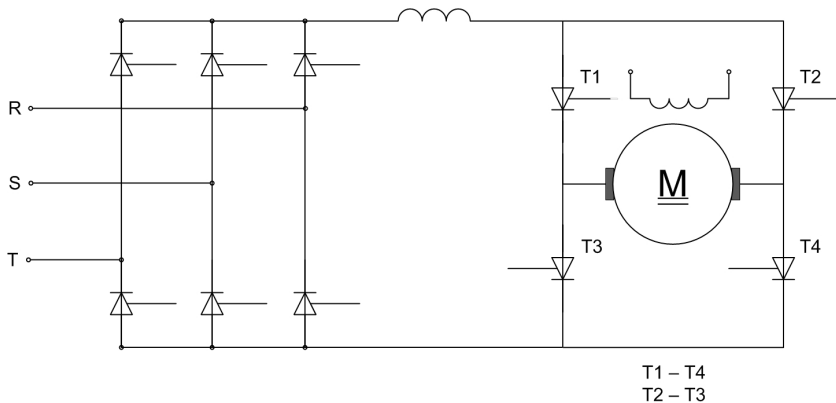
Háromfázisú hídkapcsolás

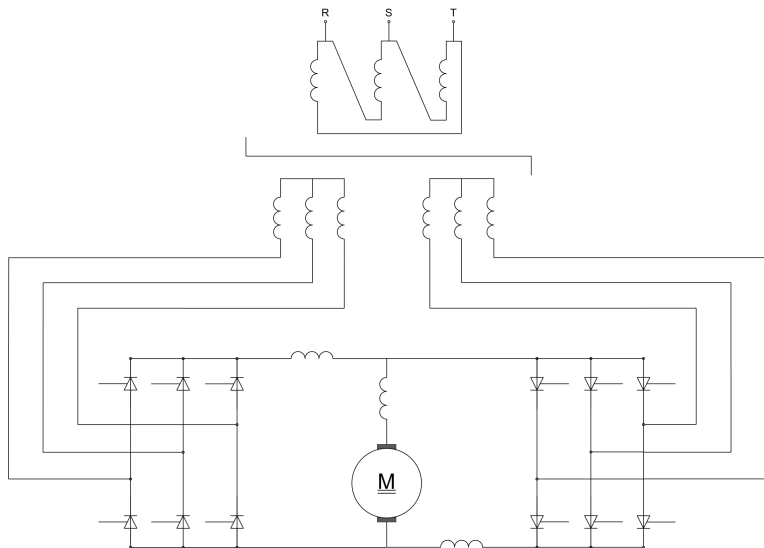
Háromfázisú hídkapcsolás mechanikus forgásirányváltással

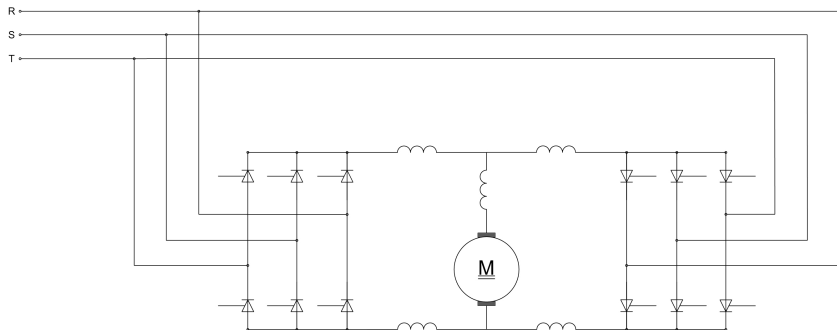
Háromfázisú hídkapcsolás félvezető forgásirányváltással

Áramirányítók keresztcsolása

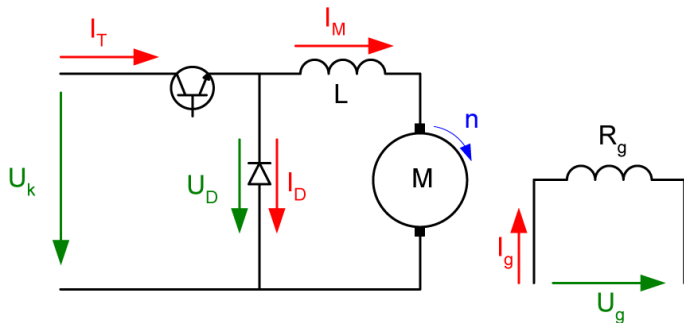

Áramirányítók ellenpárhuzamos kapcsolása

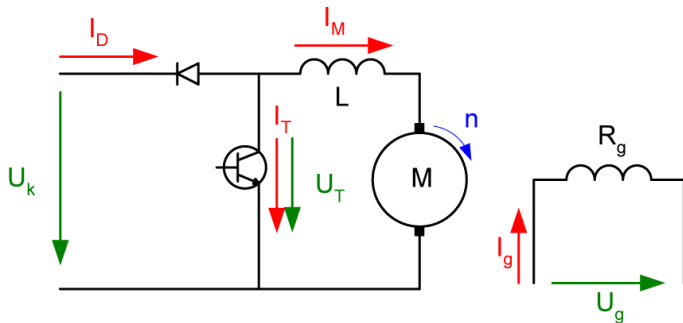

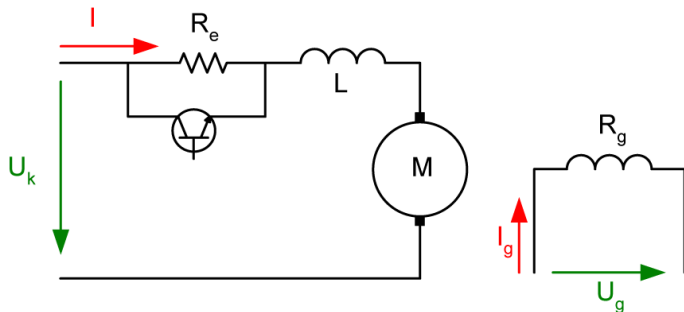
Egynyegyedes feszültségcsökkentő szaggató

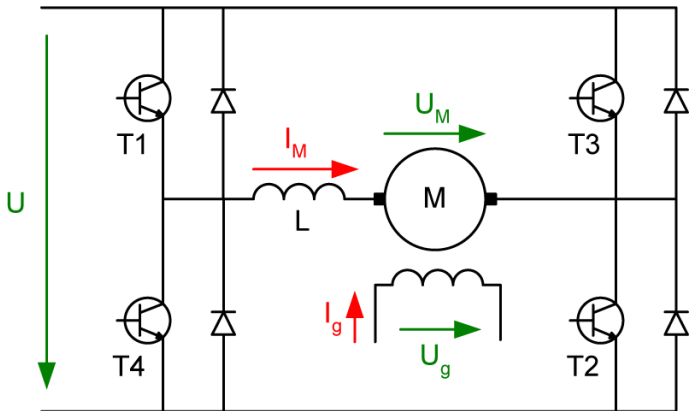
Egynyegyed-es feszültségnövelő szaggató

Szaggatós ellenállás változtató szaggató

Négynegyedes szaggató

Felhasznált irodalom

- Dr. Halász Sándor: Villamos hajtások, Egyetemi tankönyv , ISBN: 9634505171, Rotel Kft. Budapest, 1993.
- Dr. Halász Sándor: Automatizált villamos hajtások I. II., Tankönyvkiadó, 1989. 1998.
- Dr. Jamniczky Árpád: Villamos gépek üzemtana, Veszprémi Vegyipari Egyetem, 1984.
- W. Böhm: Villamos hajtások, Műszaki Könyvkiadó 1982.

Fodor Attila, Dr. Magyar Attila:

Szabályozott villamos hajtások

**A felsőfokú informatikai oktatás
minőségének fejlesztése,
modernizációja**

TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0104

Főkezdményezett:
Pannon Egyetem
8200 Veszprém
Egyetem u. 10.

Kedvezményezett:
Szegedi Tudományegyetem
6720 Szeged
Dugonics tér 13.

2014

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai
Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Szabályozott villamos hajtások

BLDC motorok vezérlése

Fodor Attila és dr. Magyar Attila

Pannon Egyetem
Műszaki Informatikai Kar
Villamosmérnöki és Információs Rendszerek Tanszék
foa@almos.vein.hu

2014.

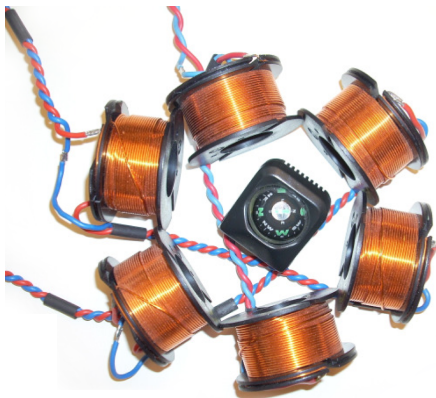
Áttekintés

- 1 BLDC motorok vezérlése
  - Elvi felépítés
  - Forgórész
  - Állórész
  - Érzékelővel ellátott BLDC motor vezérlése
  - Érzékelő nélküli BLDC motor vezérlése
- 2 ECDC motor
- 3 BLDC motor matematikai modellje
- 4 Felhasznált irodalom

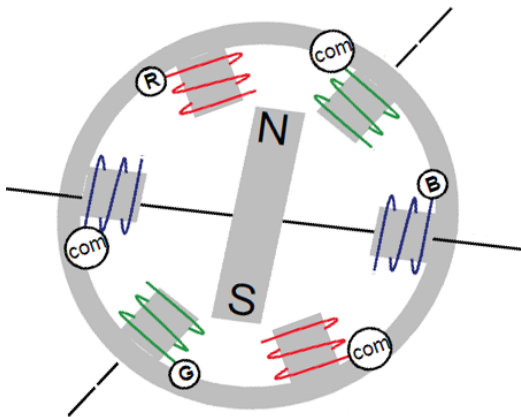
Működési elv

- Egy állandó mágneses szinkron motor (Permanent Magnet Synchronous Motor, PMSM) működése könnyen bemutatható egy iránytű és néhány tekercs segítségével

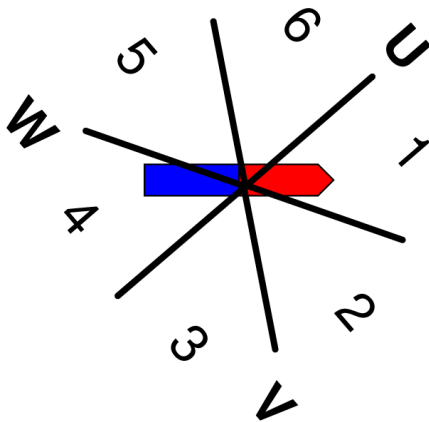
Működési elv, Felépítés

- A különálló tekercseket az állórész vasmagjába illesztve megkapjuk a motor állórészét

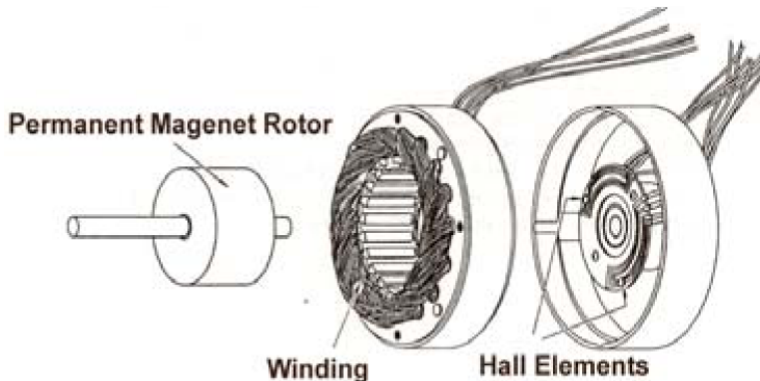
Működési elv

- Vezérlés szempontjából a modellezett "motort" 6 vezérlési állapotra tudjuk bontani

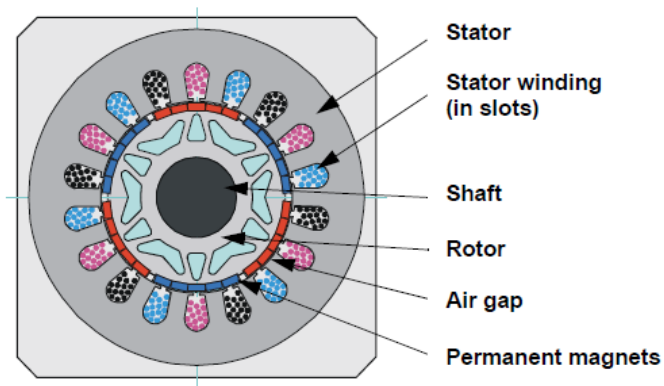

Motor felépítése

- A motor fontosabb részei:
  - Állórész és annak tekercselése
  - Állandómágnessel rendelkező forgórész
  - Pozícióérzékelést lehetővé tevő szenzor(ok)

Felépítés

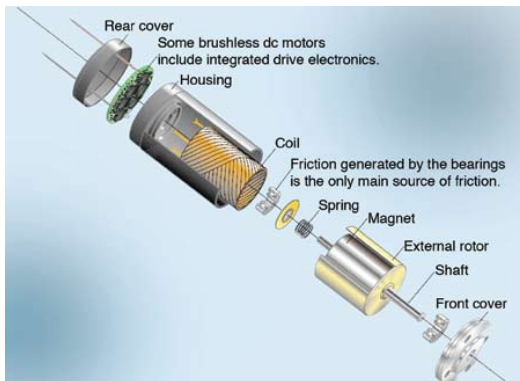
Motor felépítése

- Az ábrán egy Texnic által gyártott BLDC motor metszete látható:

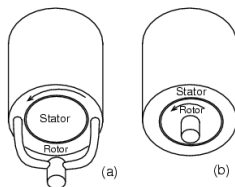
Motor felépítése

- Sok esetben a vezérlő elektronikát és a hajtást is hozzászerelik a kis teljesítményű motorokhoz

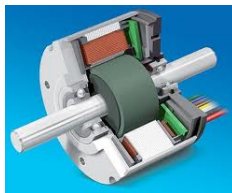

Felépítés - Inside rotor

- Belső forgórészes kialakítás (inside rotor), elvi rajz:

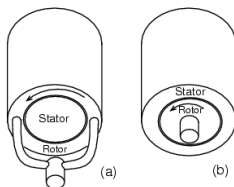
- BLDC motor "normál" felépítése: (Maxon EC motor)

Felépítés - Outside rotor

- Külső forgórészes kialakítás (outside rotor), elvi rajz:

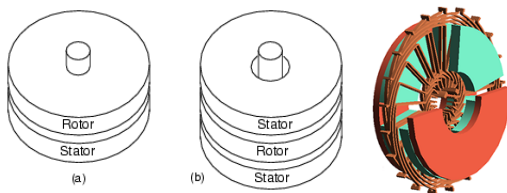

- Például motorbicikli, ventilátor, stb:

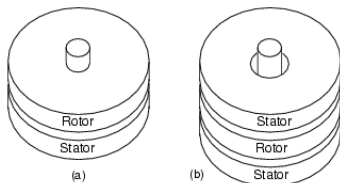

Felépítés - Pancake motor

- Egy státoros motor (single stator pancake rotor)

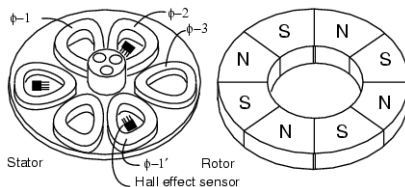

- Dupla státoros motor (double stator pancake rotor)

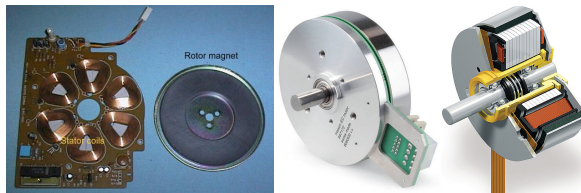

Felépítés - Pancake motor

- Egy státoros motor (single stator pancake rotor) felépítése

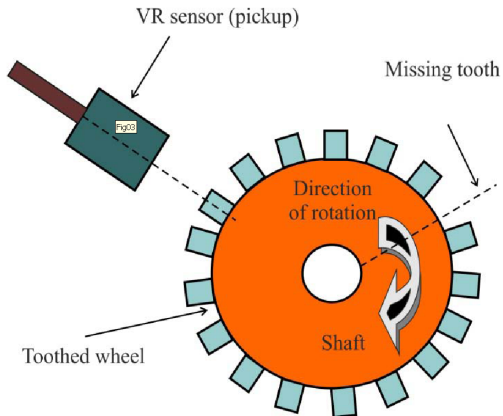
- Példa: floppy motor, Maxon EC motor

Rotorpozíció meghatározása - VR sensor

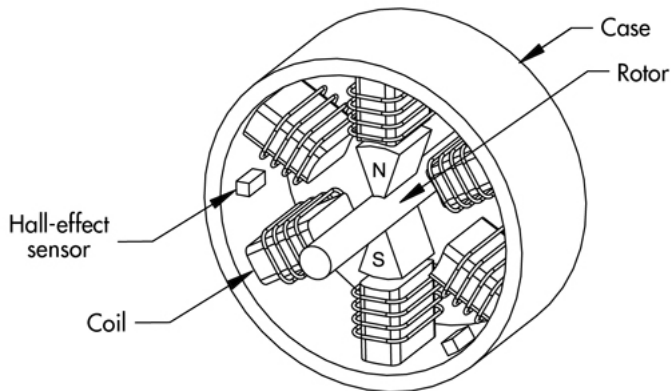
- Működési elv:

A változó reluktancia szenzor érzékeli a fogakkal teli tárcsa elfordulását

Rotorpozíció meghatározása - Hall sensor

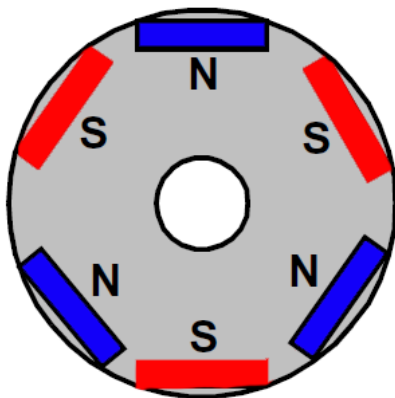
- Működési elv:
A Hall szenzor érzékeli a forgórész mágnesese által létrehozott teret

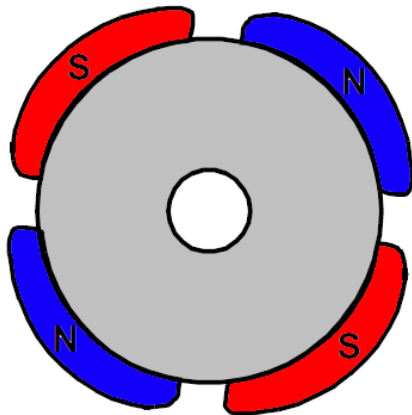
Forgórész felépítése

- A forgórész egy vagy több állandómágnest tartalmaz
- A rotor és a mágnes alakja és elhelyezése meghatározzák a motor tulajdonságait
- Különböző felépítésű motorok más mágneses tulajdonságokkal rendelkeznek
- A következő típusokat különböztethetjük meg
  - Beágyazott (négyzetletes) mágnessel rendelkező fogórész (Rectangular) magnet embedded in the rotor
  - Külső/Kiálló mágnessel rendelkező fogórész
Periphery magnet
  - Rotorfelületre szerelt (négyzetletes) mágnessel rendelkező fogórész (Rectangular) magnet inserted into the rotor core

Beágyazott mágnessel rendelkező fogórész

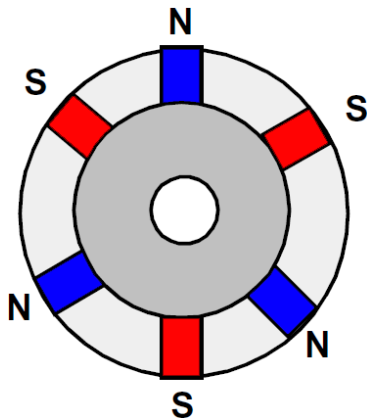

Külső/Kiálló mágnessel rendelkező fogórész

Rotorfelületre szerelt mágnessel rendelkező fogórész

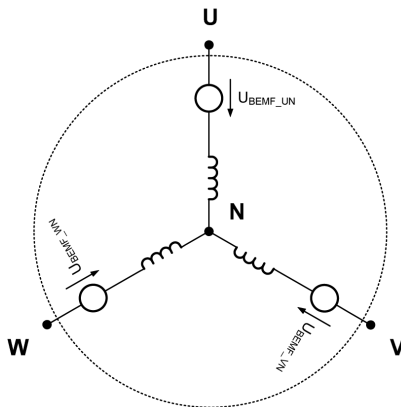

Állórész tekercselése

- Az állórész tekercselése megegyezik az aszinkron és a szinkron motor állórészének a tekercselésével
- Szimmetrikus háromfázisú tekercselés
- Tekercsek kapcsolása lehet:
  - Csillag
  - Delta
- Tekercselési stratégiák lehetnek:
  - Hurkos
  - Hullámos

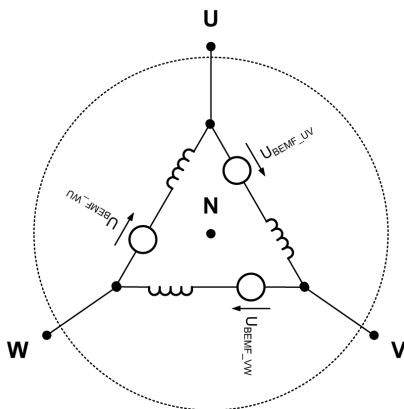
Csillag kapcsolás

- A feszültségforrások a tekercsekben indukálódó feszültség modellezésére lettek elhelyezve

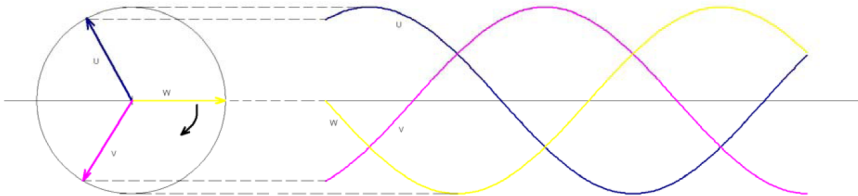
Delta kapcsolás

- A feszültségforrások a tekercsekben indukálódó feszültség modellezésére lettek elhelyezve

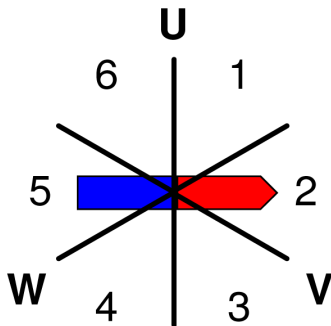
Indukált feszültség

- A motor tengelyét megforgatva (generátor üzem), a tekercsekben szinuszos feszültség indukálódik
(Bizonyos BLDC motorok esetében, trapéz alakú indukált feszültség is kialakulhat.)

Vezérlés

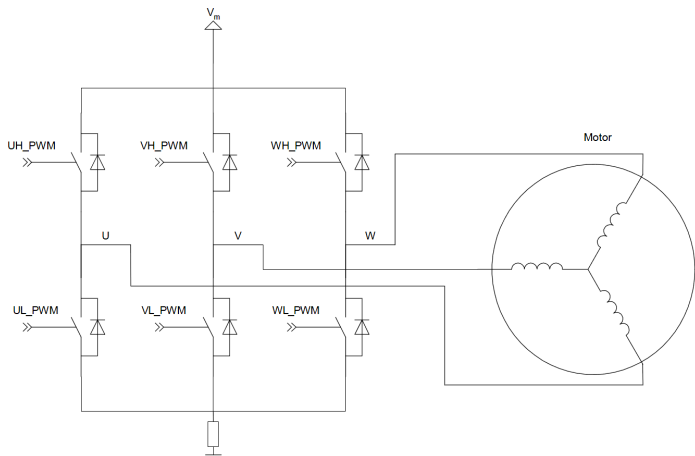
- A vezérlés szempontjából a következő részekre bontható a motor egy fordulata
- A vezérlés nem különbözik a csillag és a delta kapcsolásnál

BLDC motor vezérlése

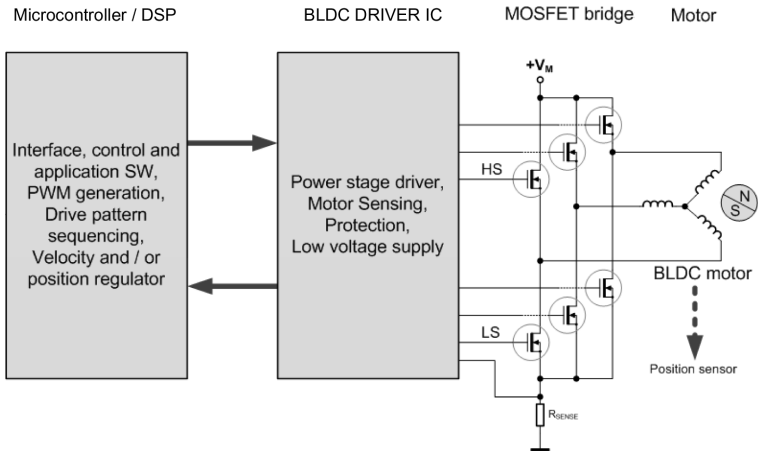
- A motor vezérléséhez a következő fontosabb részegységek szükségesek:
  - 3 fázisú híd (inverter)
  - Hídmeghajtó fokozat
  - Vezérlő áramkör (mikrokontroller vagy DSP)
  - Rotorpozíció meghatározásához szükséges szenzor(ok)

BLDC motor meghajtó híd

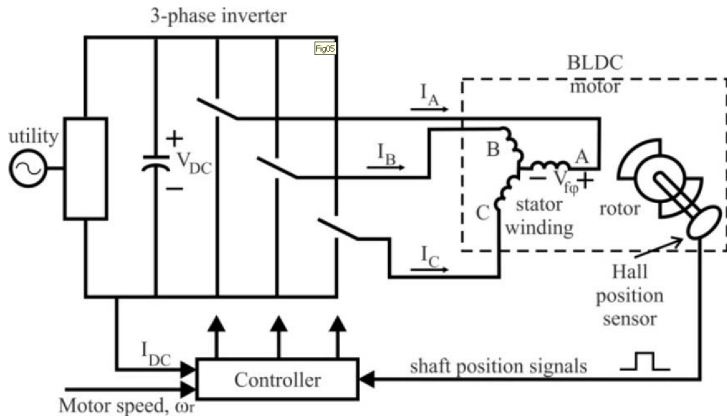

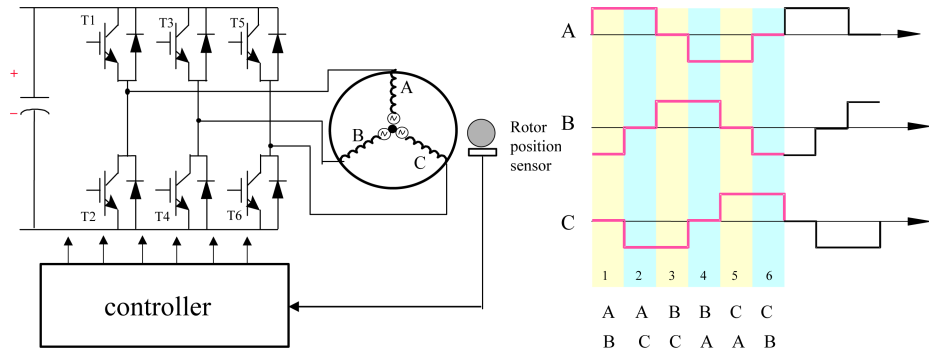
BLDC motor vezérlésének blokkvázlata

BLDC motor vezérlésének blokkvázlata

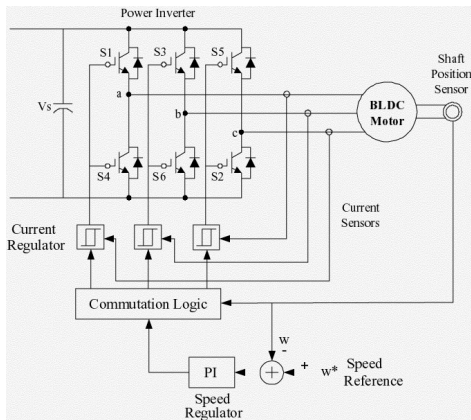

Híd meghajtása

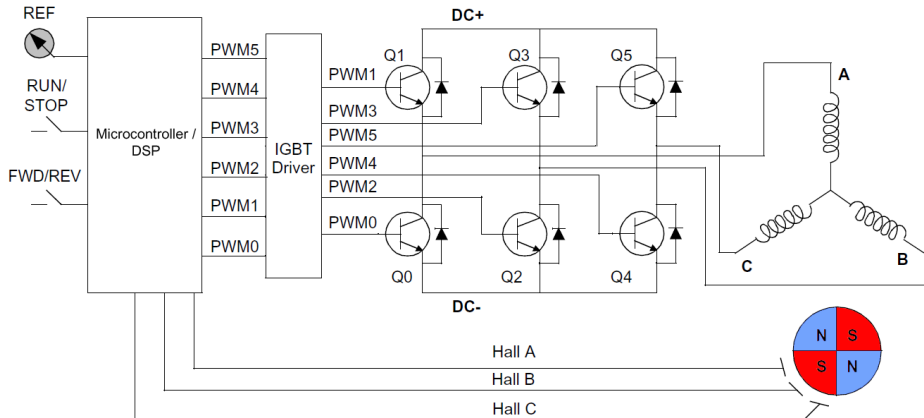
BLDC motor meghajtása

- A fontosabb funkcionális blokkokat felrajzolva a következő módon néz ki egy BLDC motor vezérlésének blokkvázlata:

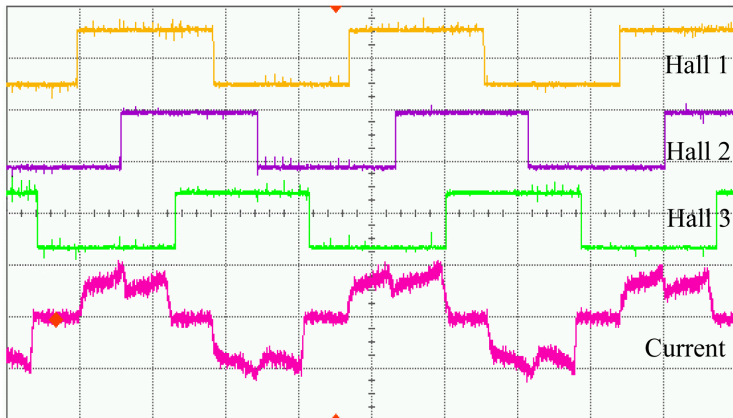
BLDC motor meghajtása

- A fontosabb funkcionális blokkokat felrajzolva a következő módon néz ki egy BLDC motor vezérlésének blokkvázlata:

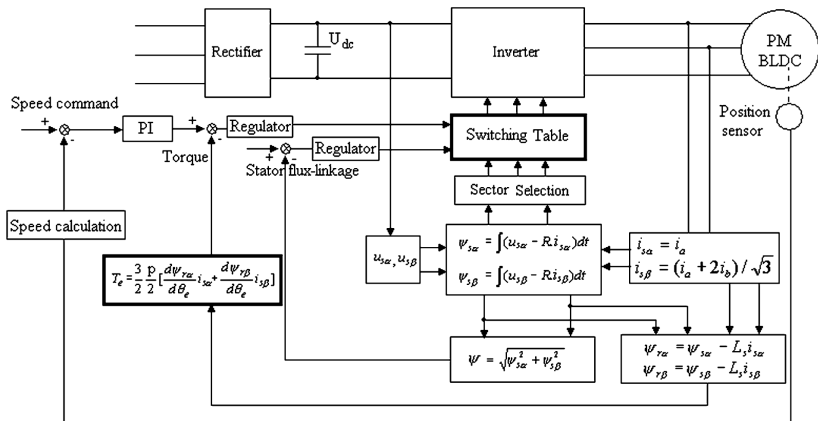
Hall szenzorok jelei

- Forgás közben az állórészre szerelt hall szenzorok a következő jeleket szolgáltatják

Direct Torque Control (DTC)

- Lehetőség van közvetlenül a nyomaték szabályozására is a többi motortípusnál tanultakhoz hasonlóan
- A szabályozáshoz szükség van egy motormoddellre
- DTC esetén a következő módon néz ki a szabályozás blokkvázlata

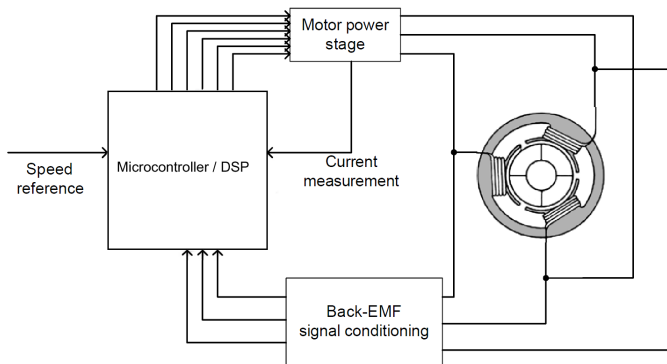
Back-EMF

- Probléma:
  - A motor gyártásánál jelentős költséget jelent a rotorpozíciót szolgáltató szenzorok költsége
- Alapötlet:
  - Valamilyen módon az áram és/vagy feszültség jelekből meg kellene határozni a rotor helyzetét
  - Ha az áram és/vagy feszültség jelekből meghatároztuk a pozíciót, akkor nem szükséges szenzorok alkalmazása
- Megoldás1: (Back-EMF)
  - A meghajtásnál egyszerre csak 2 tekercset használunk és a harmadik tekercsben figyeljük az indukált feszültséget
  - Az indukált feszültségből következtetünk a rotor helyzetére
- Megoldás2:
  - Pontos motormodell segítségével az áram és/vagy feszültség jelek felhasználásával meghatározom a terhelési szöveget és így számolható ki a rotor helyzete
  - A gyakorlatban nem elterjedt

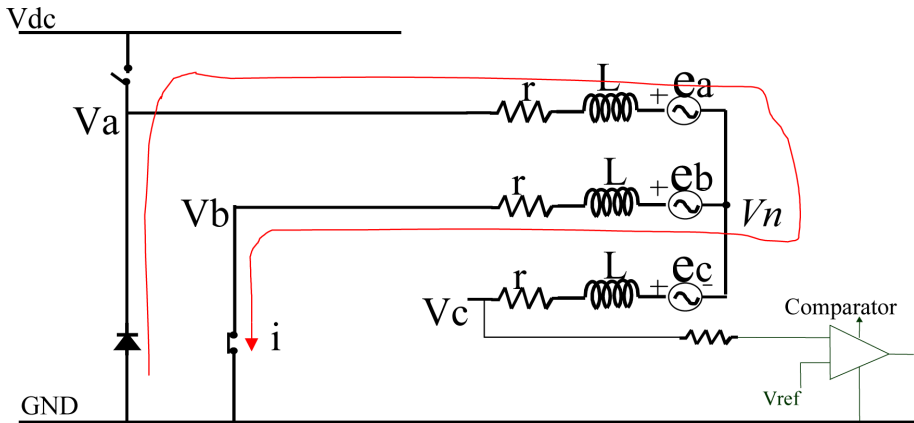
Szabályozás blokkvázlata

- Fontosabb funkcionális blokkok a következők:
  - Híd és annak a meghajtása
  - Vezérlő mikrokontroller vagy DSP
  - Back-EMF jelfeldolgozó egység

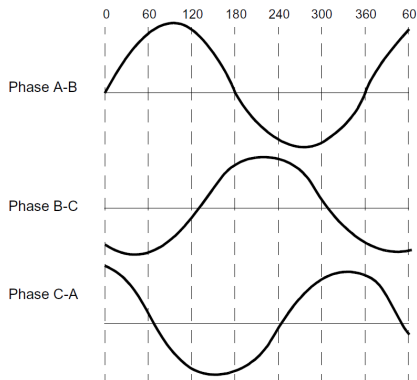
Back-EMF

- Back-EMF (Electro Magnetic Field) alapötletének áramköri rajza

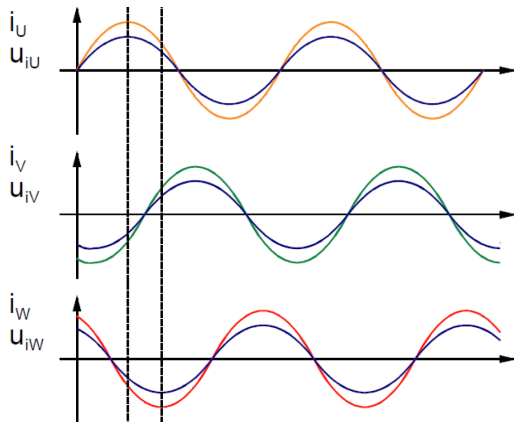
Sinusoidal Back-EMF

- A motor felépítésétől és vezérlésétől függően az indukált feszültségjel alakja lehet:
  - Szinuszos feszültség
  - Trapéz feszültség jelalak
- Szinuszos Back-EMF jel esetén az indukált feszültség a következő:

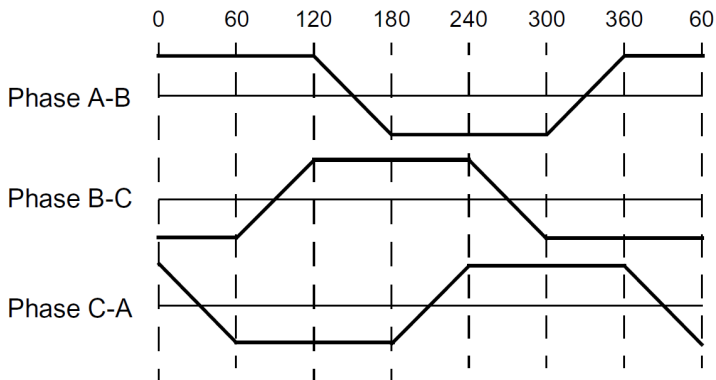
Sinusoidal Back-EMF

- Szinuszos vezérlés esetén az indukált feszültség a következő:

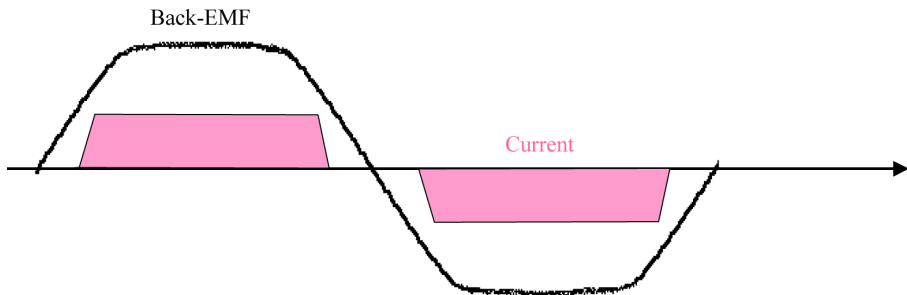
Trapezoidal Back-EMF

- A motor felépítésétől és vezérlésétől függően az indukált feszültségjel alakja lehet:
  - Szinuszos feszültség
  - Trapéz feszültség jelalak
- Trapézos Back-EMF jel esetén az indukált feszültség a következő:

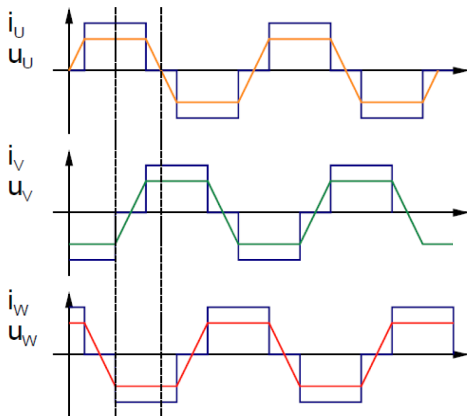
Trapezoidal Back-EMF

- Négyszög alakú vezérlőjel esetén az indukált feszültség a következő:

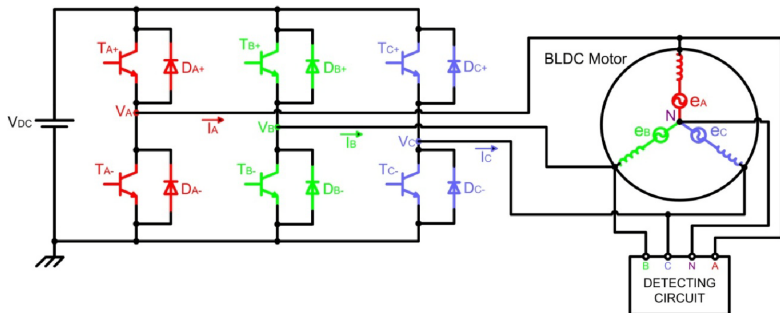
Trapezoidal Back-EMF

- Négyszög alakú vezérlőjel esetén az indukált feszültség a következő:

Back-EMF

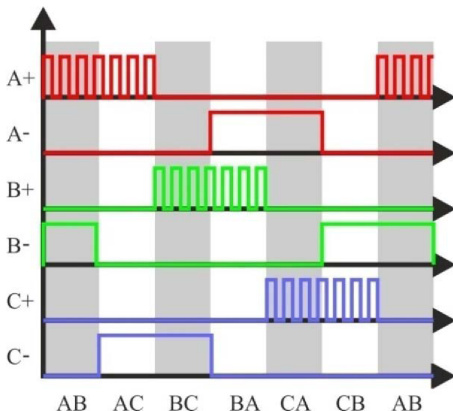
- Az indukált feszültséget mindhárom fázison érzékelni kell
- Mindhárom fázisra kell detektálást lehetővé tevő elektronikát építeni

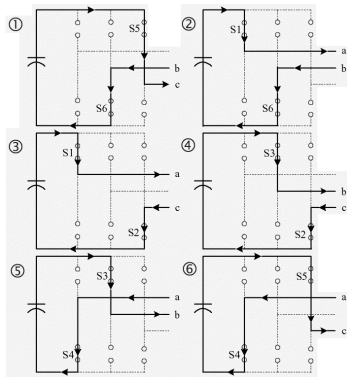
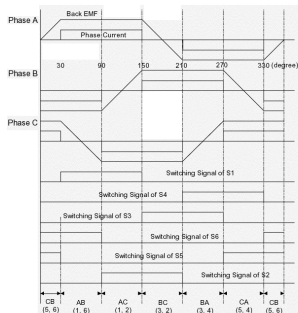
Híd meghajtása (Back-EMF esetén)

- Minden időpillanatban az egyik fázisnak lebegnie kell (indukált feszültség detektálása)
- Minden időpillanatban csak 2 fázis kaphat vezérlést

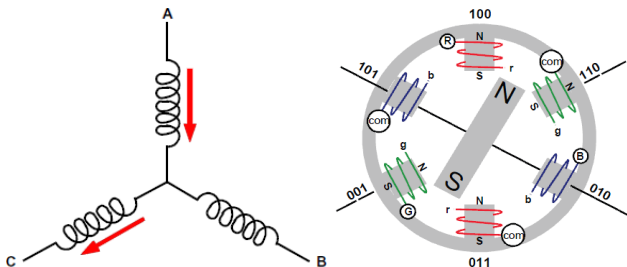
A híd félvezetőinek kapcsolása Back-EMF esetén

- Minden időpillanatban csak 2 fázis kaphat vezérlést

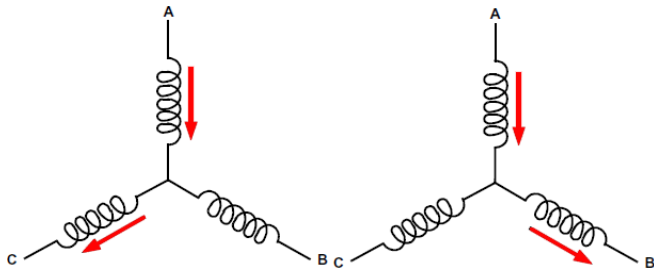
Tekercsek kapcsolása

- Az 1-es állapotban így néz ki a tekercsek vezérlése és a rotor pozíciója

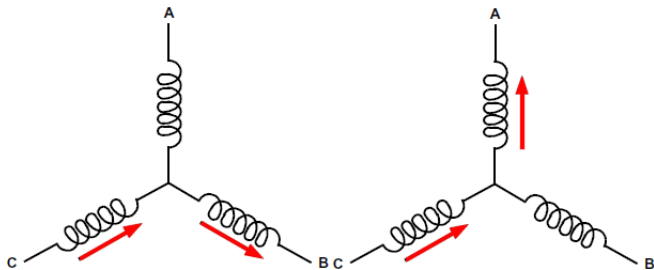
Tekercsek kapcsolása

- 1-es és 2-es állapot

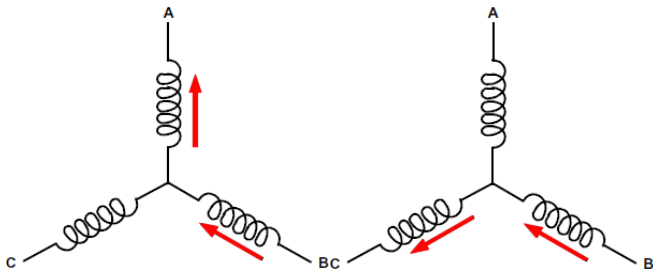
Tekercsek kapcsolása

- 3-as és 4-es állapot

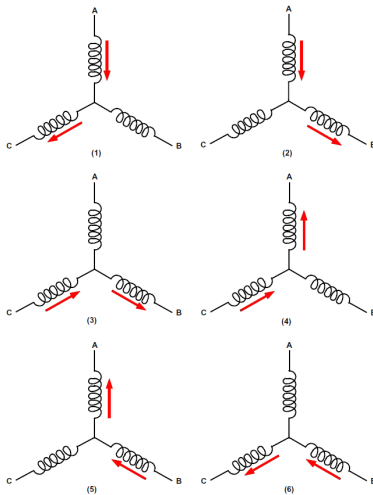

Tekercsek kapcsolása

- 5-ös és 6-os állapot

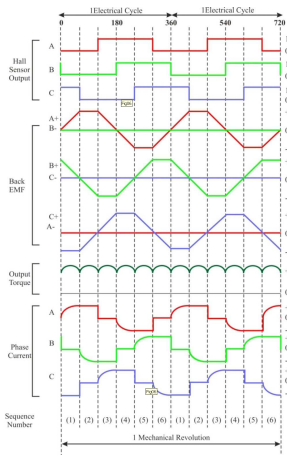

Tekercsek kapcsolása

Hall szenzor és Back-EMF jel összehasonlítása

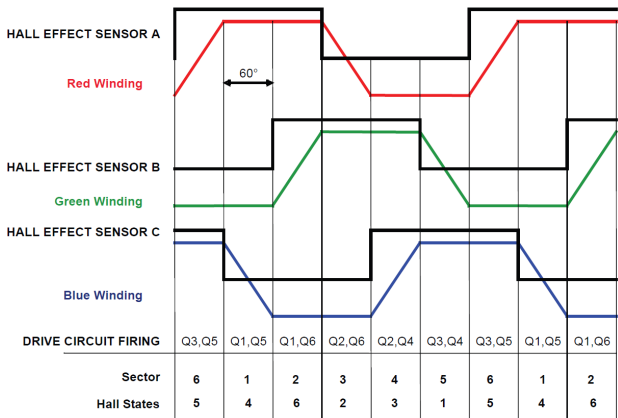
- Ha egy olyan motoron nézzük a Back-EMF jelet amelynél van hall szenzor is, akkor a következő jelalkokat kaphatjuk:

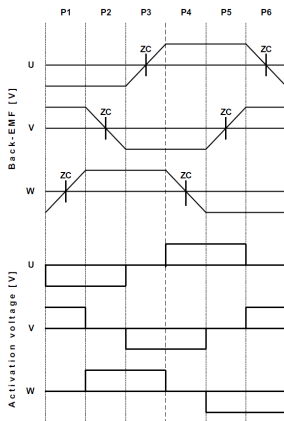
Hall szenzor és Back-EMF jel összehasonlítása

- Ha egy olyan motoron nézzük a Back-EMF jelet amelynél van hall szenzor is, akkor a következő jelalkokat kaphatjuk:

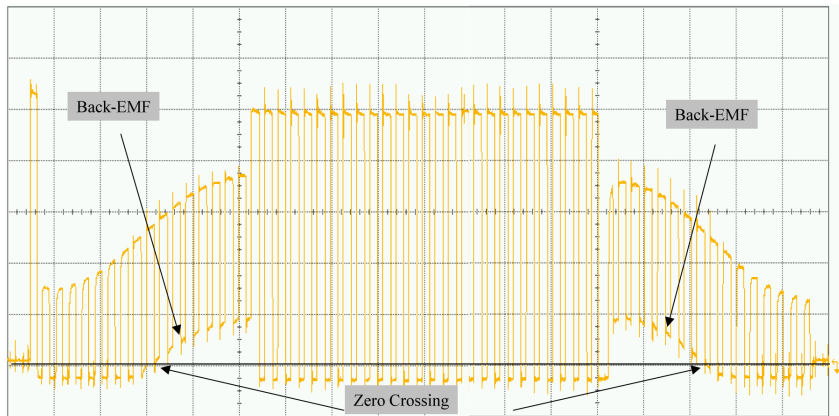
Kommutációs pontok meghatározása

- Megfigyelve a Back-EMF jelalakot látható, hogy a GND feszültség elérése viszonylag jól detektálható

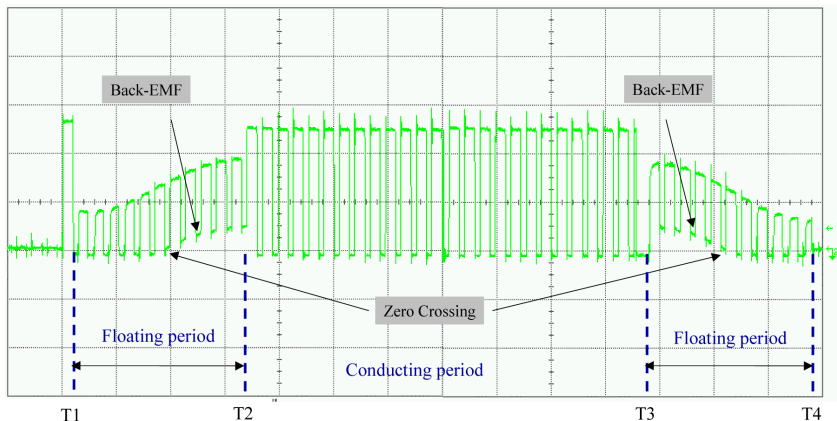
Kommutációs pontok meghatározása

- Mérések alapján PWM-es meghajtó jel esetén a Back-EMF jelalakon a GND feszültség elérése már nehéz feladat

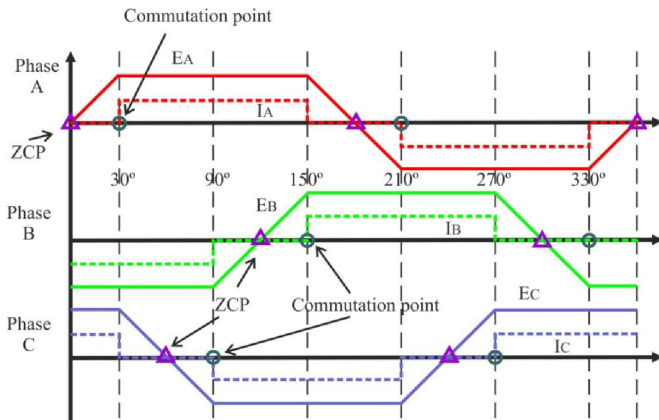
Kommutációs pontok meghatározása - Back-EMF jel fázisai

- Mérések alapján PWM-es meghajtó jel esetén a Back-EMF jelalakon a GND feszültség elérése már nehéz feladat

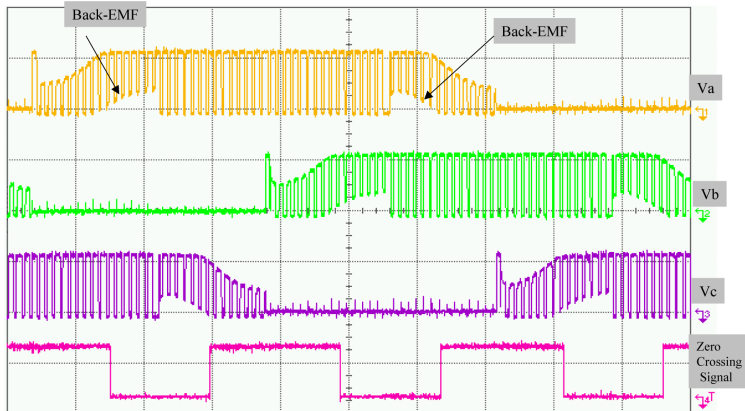
Kommutációs pontok

- Megfigyelve a jelalakokat látható az, hogy hol kell a vezérlésnek változtatni a híd vezérlésén (kommutáció)
ZCP (Zero Crossing Point)

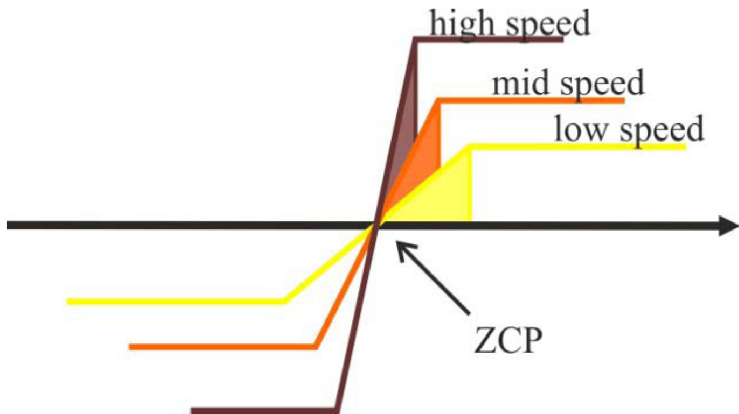
Kommutációs pontok meghatározása

- A 3 fázishoz tartozó "Zero Crossing Point"-ok felhasználásával készíthetünk egy "Zero Crossing" jelet, amely információt ad számunkra a pozícióról

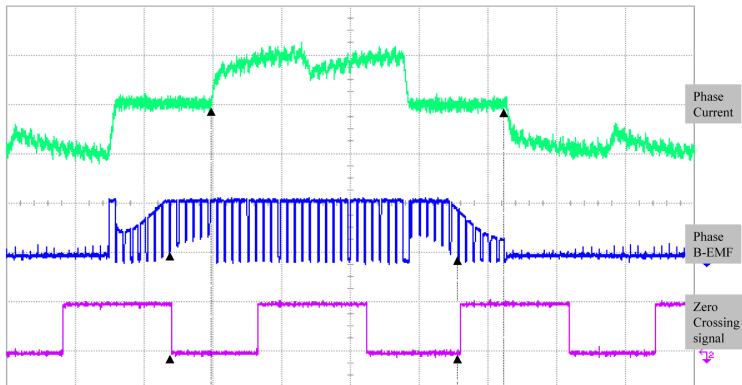
Kommutációs pontok meghatározása

- A Back-EMF jeleknél a felfutás meredeksége a fordulatszámától függ, erre figyelni kell a kommutáció során

Kommutációs pontok meghatározása - Alacsony fordulatszám

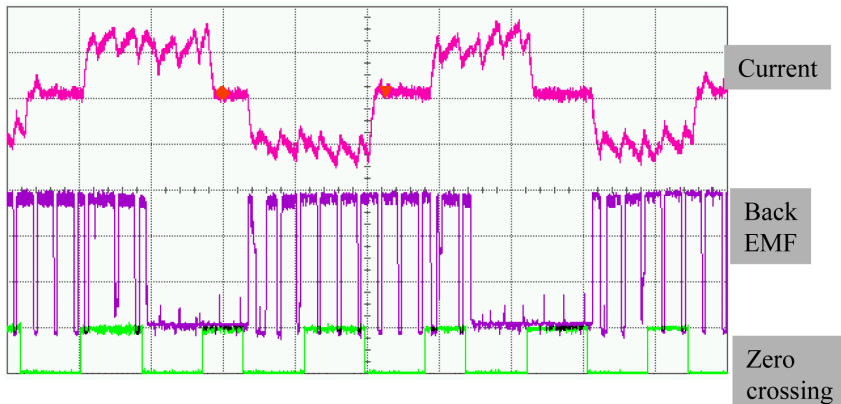
- A Back-EMF jel alakja erősen függ a motor fordulatszámától
- Alacsony fordulatszámnál viszonylag könnyedén meghatározhatóak a ZCP-ok
- Magas fordulatszámnál nehezen határozhatóak meg a ZCP-ok

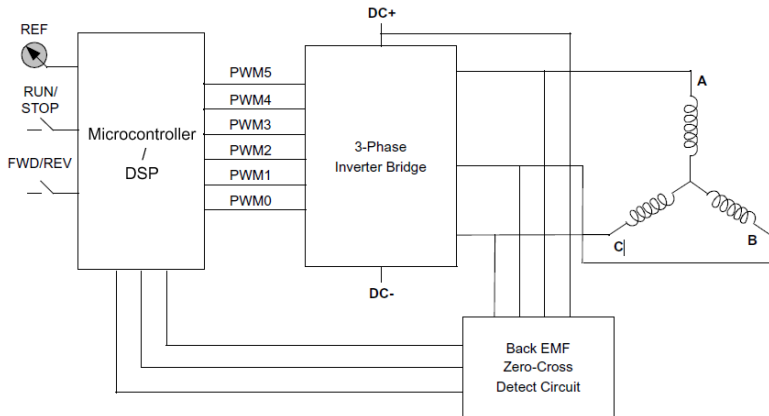
Kommutációs pontok meghatározása - Magas fordulatszám

- A Back-EMF jel alakja erősen függ a motor fordulatszámától
- Alacsony fordulatszámnál viszonylag könnyedén meghatározhatóak a ZCP-ok
- Magas fordulatszámnál nehezen határozhatóak meg a ZCP-ok

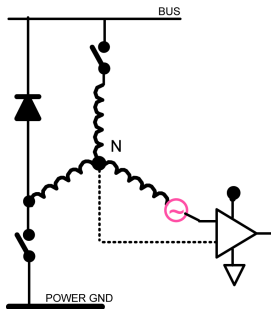
A vezérlés blokkvázlata

- Felhasználva a ZCP információkat a vezérlés blokkvázlata a következő módon alakul

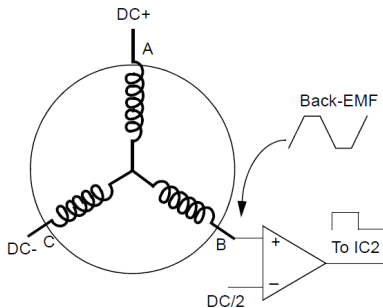
Back-EMF mérése (ZCP meghatározása)

- Elméletileg a jel mérése a következő kapcsolással megoldható lenne
- Probléma: Nem biztos, hogy ki van vezetve a csillagpont

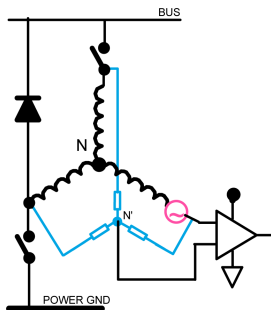
Back-EMF mérése (ZCP meghatározása)

- Ha a tekercselés teljesen szimmetrikus, akkor a tápfeszültség felénél lesz a csillagpont feszültsége
- Probléma: Egy kis eltérés biztos, hogy van a kettő tekercs között

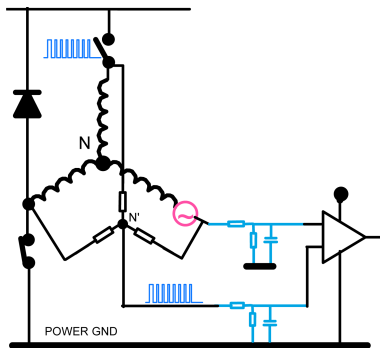
Back-EMF mérése (ZCP meghatározása)

- Ha a tekercselés teljesen szimmetrikus, akkor a tápfeszültség felénél lesz a csillagpont feszültsége
- Megoldás: Létre kell hozni egy virtuális földpontot
- Probléma: Nincsen szűrés a Back-EMF jelen

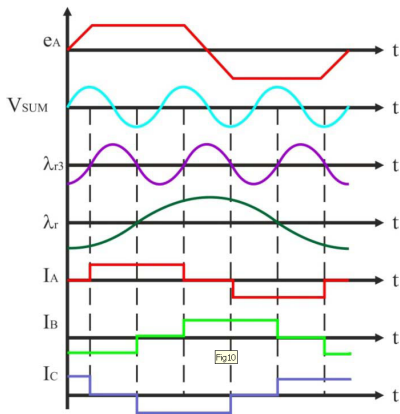
Back-EMF mérése (ZCP meghatározása)

- Virtuális földpont alkalmazása szűréssel

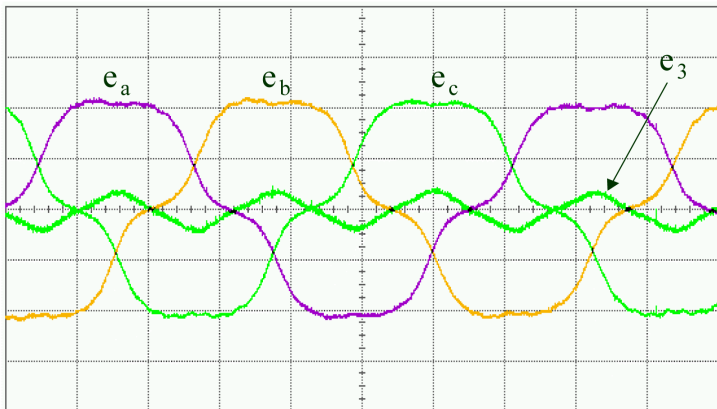
Back-EMF (3. harmonikus)

- Megvizsgálva a motor Back-EMF jelét, fluxusát és áramait a következőt kapjuk

Back-EMF (3. harmonikus)

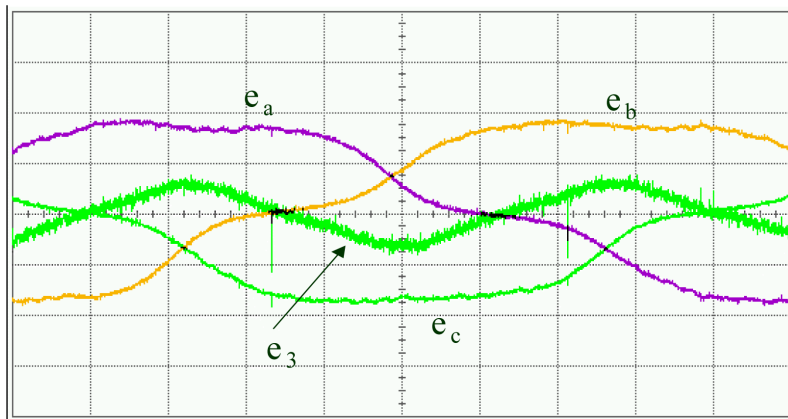
- Ha meghatározzuk a Back-EMF jel 3. felharmonikusát, akkor a következőt kapjuk (Motor1 esetén)
- A ZCP pontok megegyeznek a 3. harmonikus ZCP pontjaival

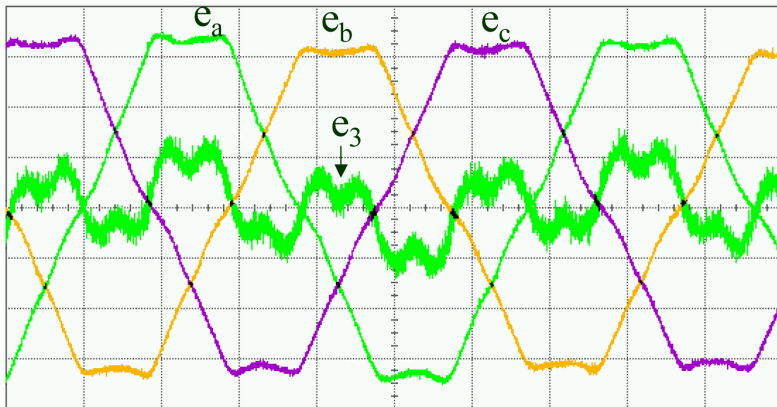
Back-EMF (3. harmonikus)

- Ha meghatározzuk a Back-EMF jel 3. felharmonikusát, akkor a következőt kapjuk (Motor1 esetén)
- A ZCP pontok megegyeznek a 3. harmonikus ZCP pontjaival

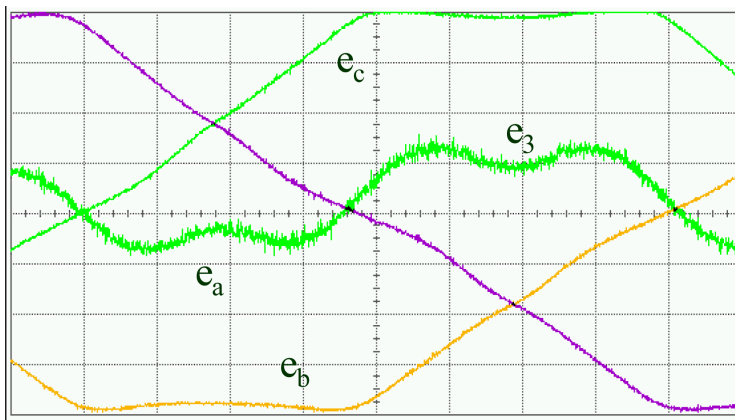
Back-EMF (3. harmonikus)

- Ha meghatározzuk a Back-EMF jel 3. felharmonikusát, akkor a következőt kapjuk (Motor2 esetén)
- A ZCP pontok megegyeznek a 3. harmonikus ZCP pontjaival

Back-EMF (3. harmonikus)

- Ha meghatározzuk a Back-EMF jel 3. felharmonikusát, akkor a következőt kapjuk (Motor2 esetén)
- A ZCP pontok megegyeznek a 3. harmonikus ZCP pontjaival

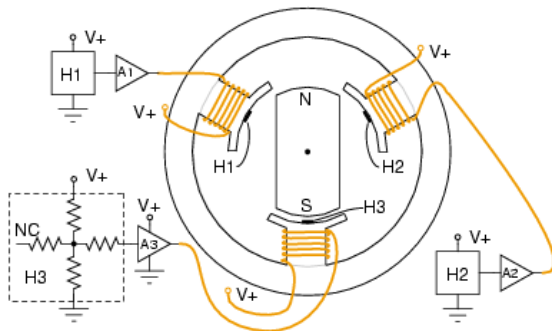
Áttekintés

- 1 BLDC motorok vezérlése
- 2 ECDC motor**
- 3 BLDC motor matematikai modellje
- 4 Felhasznált irodalom

- Probléma:
  - A DC motornál a működéshez kommutátor szükséges
  - A szénkefék:
    - elkopnak
    - szikráznak
    - karbantartást igényelnek
- Ötlet:
  - A kommutáció az mechanikai egyenirányítás
  - Az áram egyenirányítása elektronikusan is megoldható lenne, de ahhoz ismerni kellene a rotor pozícióját
- Megoldás:
  - Hall szenzorok segítségével megoldható a pozíció detektálása

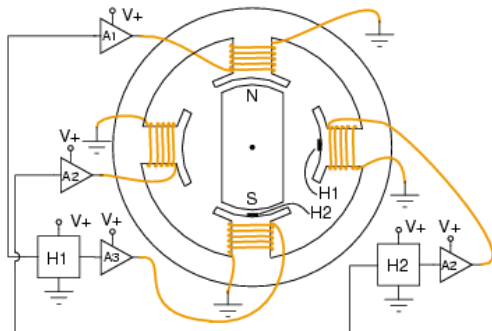
ECDC motor felépítése

- Egy három pólusú motor vezérléséhez 3 hall szenzort kell alkalmazni
- A tekercsek és a hall szenzorok bekötése a következő:

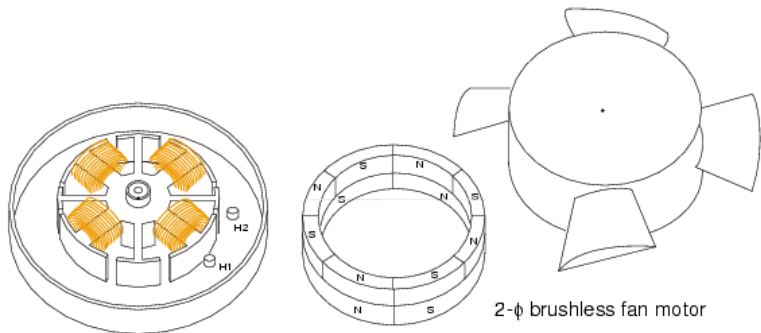
ECDC motor felépítése

- Egy négy pólusú motor vezérléséhez 2 hall szenzor is elegendő (tekercsek ellentétesen vannak vezérelve)
- A tekercsek és a hall szenzorok bekötése a következő:

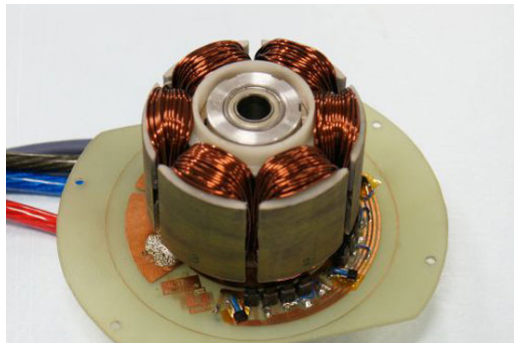
ECDC motor alkalmazása

- Mivel egyenfeszültségről meghajtható, ezért széles körben elterjedt az alkalmazása
- Például: ventilátorok

ECDC motor állórésze

- A fényképen jól láthatóak a hall szenzorok

Áttekintés

- 1 BLDC motorok vezérlése
- 2 ECDC motor
- 3 BLDC motor matematikai modellje
  - BLDC motor elektromos részének modellje
  - BLDC motor mozgásegyenlete
  - BLDC motor modellje mozgásegyenlettel
- 4 Felhasznált irodalom

A modell alkotásánál a következőket feltételezzük

- Szimmetrikus a háromfázisú állórész tekercselése
- A mágnesek állandó erősségűek
- A tekercsek egymással mágneses csatolásban vannak
- A csatlakozások veszteségei elhanyagolhatóak
- Az állórész és a forgórész permeabilitását végtelen nagynak tekintjük
- A gép fluxusának a nagysága a forgórész pozíciójától függ

Feszültségek

- A motornak fel tudjuk írni a feszültségét fázisonként, melyek a következők:

$$u_a(t) = \hat{U} \cdot \sin(\omega t)$$

$$u_b(t) = \hat{U} \cdot \sin\left(\omega t - \frac{2\pi}{3}\right)$$

$$u_c(t) = \hat{U} \cdot \sin\left(\omega t - \frac{4\pi}{3}\right)$$

- A Park transzformáció felhasználásával meg tudjuk határozni a stator feszültségét:

$$u_s = \frac{2}{3} (u_{sa} \cdot e^{j0^\circ} + u_{sb} \cdot e^{-j120^\circ} + u_{sc} \cdot e^{-j240^\circ})$$

BLDC motor feszültsége

- Kirchhoff hurok törvényét felírva megkaphatjuk a stator feszültségét

$$u_s = R_s \cdot i_s + \frac{d\Phi_s}{dt} \quad (1)$$

- A stator fluxusa:

$$\Phi_s = L_s \cdot i_s + \Phi_{PM} \quad (2)$$

- Ahol:

- R_s, L_s : A stator ellenállása és induktivitása
- Φ_s : A stator fluxusa
- $i_s, \dot{i}_s$: A stator feszültsége és árama
- Φ_{PM} : Az állandómágnes fluxusa

Áttérés $\alpha - \beta$ koordináta rendszerbe

- A háromfázisú koordináta rendszerből érdemes áttérni egy új koordináta rendszerbe, melynek tengelyei merőlegesek egymásra
- Az új koordináta rendszer tengelyei: $\alpha - \beta$

$$\begin{bmatrix} u_{s\alpha} \\ u_{s\beta} \\ u_{s\gamma} \end{bmatrix} = \sqrt{\frac{2}{3}} \cdot \begin{bmatrix} 1 & -\frac{1}{2} & -\frac{1}{2} \\ 0 & \frac{\sqrt{3}}{2} & -\frac{\sqrt{3}}{2} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{2} & \frac{1}{2} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} u_{sa} \\ u_{sb} \\ u_{sc} \end{bmatrix}$$

- Ahol: u_{γ} a zérus sorrendű összetevő

Áttérés $d - q$ koordináta rendszerbe

- Az $\alpha - \beta$ koordináta rendszerbe való áttérés után érdemes a Park transzformáció segítségével meghatározni a feszültségek d , q és 0 komponenseit

$$\begin{bmatrix} u_{sd} \\ u_{sq} \\ u_{s0} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \cos(\alpha) & \sin(\alpha) & 0 \\ -\sin(\alpha) & \cos(\alpha) & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} u_{s\alpha} \\ u_{s\beta} \\ u_{s\gamma} \end{bmatrix}$$

- Ahol: α a villamos szög

Feszültségek, áramok, fluxusok $d - q$ komponensei

- A Park transzformáció után fel tudjuk írni vektoros formában a motor feszültségeit, áramait és fluxusait
- A 0-ás összetevő teljesen szimmetrikus motor és meghajtás esetén elhanyagolható

$$\mathbf{u}_{sdq} = \begin{bmatrix} u_{sd} & u_{sq} \end{bmatrix}^T$$

$$\mathbf{i}_{sdq} = \begin{bmatrix} i_{sd} & i_{sq} \end{bmatrix}^T$$

$$\mathbf{L}_{sdq} = \begin{bmatrix} L_{sd} & 0 \\ 0 & L_{sq} \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{R}_{sdq} = \begin{bmatrix} R_{sd} & 0 \\ 0 & R_{sq} \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{\Phi}_{sdq} = \begin{bmatrix} \Phi_{sd} & \Phi_{sq} \end{bmatrix}^T$$

$$\mathbf{\Phi}_{PMdq} = \begin{bmatrix} \Phi_{PM} & 0 \end{bmatrix}^T$$

Motor feszültsége

- A motor forgását figyelembe véve felhasználva az (1) egyenletet felírhatjuk a motor statorának a feszültségét

$$u_{sdq} = R_{sdq} \cdot i_{sdq} + \frac{d\Phi_{sdq}}{dt} + j\omega\Phi_{sdq} \quad (3)$$

- Szétbontva d és q összetevőkre a következőt kapjuk:

$$u_{sd} = R_{sd} \cdot i_{sd} + \frac{d\Phi_{sd}}{dt} - \omega\Phi_{sq} \quad (4)$$

$$u_{sq} = R_{sq} \cdot i_{sq} + \frac{d\Phi_{sq}}{dt} + \omega\Phi_{sd} \quad (5)$$

Stator fluxusa (Φ_s)

- Felhasználva az (2) egyenletet felírhatjuk a motor statorának a fluxusát $d - q$ koordináta rendszerben

$$\Phi_{sdq} = L_{sdq} \cdot i_{sdq} + \Phi_{PMdq} \quad (6)$$

- Szétbontva d és q összetevőkre a következőt kapjuk:

$$\Phi_{sd} = L_{sd} \cdot i_{sd} + \Phi_{PM} \quad (7)$$

$$\Phi_{sq} = L_{sq} \cdot i_{sq} \quad (8)$$

State-Space modell

- A motor $d - q$ koordinátarendszerben felírt feszültségegyenleteibe (9, 10) behelyettesítve a fluxusegyenleteket (7, 8) a következőt kapjuk:

$$u_{sd} = R_{sd} \cdot i_{sd} + \frac{d(L_{sd} \cdot i_{sd} + \Phi_{PM})}{dt} - \omega \cdot (L_{sq} \cdot i_{sq}) \quad (9)$$

$$u_{sq} = R_{sq} \cdot i_{sq} + \frac{d(L_{sq} \cdot i_{sq})}{dt} + \omega \cdot (L_{sd} \cdot i_{sd} + \Phi_{PM}) \quad (10)$$

- Állapotváltozónak választva a motor állórész áramának $d - q$ komponenseit (i_{sd} és i_{sq}) megkaphatjuk a motor villamos részének a state-space modelljét

State-Space modell

- Állapotváltozónak választva a motor állórész áramának $d - q$ komponenseit (i_{sd} és i_{sq}) megkaphatjuk a motor villamos részének a state-space modelljét
- Az állapotváltozók idő szerinti deriváltjaira ($\frac{di_{sd}}{dt}$ és $\frac{di_{sq}}{dt}$) rendezve az egyenleteket a következőt kapjuk:

$$\frac{di_{sd}}{dt} = \frac{1}{L_{sd}} \cdot (u_{sd} - R_{sd}i_{sd} + \omega L_{sq}i_{sq}) \quad (11)$$

$$\frac{di_{sq}}{dt} = \frac{1}{L_{sq}} \cdot (u_{sq} - R_{sq}i_{sq} - \omega L_{sd}i_{sd} - \omega \Phi_{PM}) \quad (12)$$

State-Space modell

- A modellt mátrixos formában felírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \frac{di_{sd}}{dt} \\ \frac{di_{sq}}{dt} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{R_{sd}}{L_{sd}} & \frac{\omega L_{sq}}{L_{sd}} \\ -\frac{\omega L_{sd}}{L_{sq}} & -\frac{R_{sq}}{L_{sq}} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_{sd} \\ i_{sq} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} 0 \\ \omega \Phi_{PM} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \frac{1}{L_{sd}} & 0 \\ 0 & \frac{1}{L_{sq}} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} u_{sd} \\ u_{sq} \end{bmatrix} \quad (13)$$

Motor villamos nyomatéka (M_e)

- A mozgásegyenlet felírásához először meg kell határozni a motor villamos nyomatékát
- A villamos nyomaték minden időpillanatban az állórész fluxusának és az állórész áramának vektoriális szorzata

$$M_{edq} = k \cdot \Phi_{sdq} \times i_{sdq} \quad (14)$$

$$M_e = \frac{3}{2} z_p \cdot (\Phi_{sd} i_{sq} - \Phi_{sq} i_{sd}) \quad (15)$$

- Behelyettesítve a fluxusokat a következőt kapjuk:

$$M_e = \frac{3}{2} z_p \cdot ((L_{sd} \cdot i_{sd} + \Phi_{PM}) \cdot i_{sq} - L_{sq} \cdot i_{sq} \cdot i_{sd})$$

$$M_e = \frac{3}{2} z_p \cdot (\Phi_{PM} \cdot i_{sq} + (L_{sd} - L_{sq}) \cdot i_{sq} \cdot i_{sd})$$

Nyomaték és a szögsebesség kapcsolata

- Newton törvénye alapján a következő módon írhatjuk fel a gép nyomatékát:

$$2H \frac{d\omega}{dt} = M_t - M_e - D\omega \quad (16)$$

- Felírhatjuk a gép gyorsító nyomatékát:

$$2H \frac{d\omega}{dt} = M_{gy}$$

- Ahol:
  - H : Inercia konstans
  - D : Veszteségi konstans
  - M_t : A motor terhelőnyomatéka

BLDC motor mozgásegyenlete

- BLDC motor gyorsító nyomatéka:

$$M_{gy} = M_e - M_t - D\omega$$

- Átrendezve az (16) egyenletet megkapjuk a motor mozgásegyenletét

$$\frac{d\omega}{dt} = \frac{1}{2H} \cdot (M_e - M_t - D\omega) \quad (17)$$

$$\frac{d\omega}{dt} = \frac{1}{2H} \cdot \left(\frac{3}{2} z_p \cdot (\Phi_{PM} \cdot i_{sq} + (L_{sd} - L_{sq}) \cdot i_{sq} \cdot i_{sd}) - M_t - D\omega \right)$$

$$\frac{d\omega}{dt} = \frac{3}{4H} \cdot z_p \cdot (\Phi_{PM} \cdot i_{sq} + (L_{sd} - L_{sq}) \cdot i_{sq} \cdot i_{sd}) - \frac{M_t}{2H} - \frac{D\omega}{2H} \quad (18)$$

BLDC motor mozgásegyenlettel bővített modellje

- A motor villamos részének a modelljéhez (11 és 11) hozzáírva a motor mechanikai modelljét tartalmazó egyenletet (18) a következőt kapjuk:

$$\frac{di_{sd}}{dt} = \frac{1}{L_{sd}} \cdot (u_{sd} - R_{sd}i_{sd} + \omega L_{sq}i_{sq})$$

$$\frac{di_{sq}}{dt} = \frac{1}{L_{sq}} \cdot (u_{sq} - R_{sq}i_{sq} - \omega L_{sd}i_{sd} - \omega \Phi_{PM})$$

$$\frac{d\omega}{dt} = \frac{3}{4H} \cdot z_p \cdot (\Phi_{PM} \cdot i_{sq} + (L_{sd} - L_{sq}) \cdot i_{sq} \cdot i_{sd}) - \frac{M_t}{2H} - \frac{D\omega}{2H} \quad (19)$$

Felhasznált irodalom

- Microchip: AN1083, Sensorless BLDC Control With Back-EMF Filtering, 2007
- Microchip: AN1160, Sensorless BLDC Control with Back-EMF Filtering Using a Majority Function, 2008
- Microchip: AN885, Brushless DC (BLDC) Motor Fundamentals, 2003
- Freescale Semiconductor: 3-Phase Sensorless BLDC Motor Control with BEMF Zero Crossing Using 56F805, 2003
- Tobias Wendlandt, Bernhard Dwerteg: Trinami Motion Control, Motor and motion control, 2009
- Jianwen Shao: Direct Back EMF Detection Method for Sensorless Brushless DC (BLDC) Motor Drives
- Atmel Corporation: AVR444, 2005
- Atmel Corporation: AVR498, 2009

Felhasznált irodalom

- José Carlos Gamazo-Real, Ernesto Vázquez-Sánchez, Jaime Gómez-Gil: Position and Speed Control of Brushless DC Motors Using Sensorless Techniques and Application Trends, Sensors 2010, Vol. 10, pp. 6901-6947, DOI:10.3390/s100706901
- M. Ehsani: Control of BLDC Machines with Improved Performance
- Yong Liu, Z. Q. Zhu, David Howe: Direct Torque Control of Brushless DC Drives With Reduced Torque Ripple, IEEE TRANSACTIONS ON INDUSTRY APPLICATIONS, Vol. 41, No. 2, MARCH/APRIL 2005 pp. 599-608
- Freescale Semiconductor: AN1913, 3-phase BLDC Motor Control with Sensorless Back-EMF ADC Zero Crossing Detection using 56F80x, 2005
- Renesas Electronics Corporation: Six Step Trapezoidal Control of a BLDC Motor Using Back-EMF, 2010

Felhasznált irodalom

- Texas Instruments: Trapezoidal Control of BLDC Motors Using Hall Effect Sensors, 2010
- Stefán Baldursson: BLDC Motor Modelling and Control - Matlab/Simulink Implementation, 2005
- A. Tashakori, M. Ektesabi, N. Hosseinzadeh: Modeling of BLDC Motor with Ideal Back- EMF for Automotive Applications, Proceedings of the World Congress on Engineering 2011 Vol II, July 6-8, 2011, London, U.K.
- <http://openbookproject.net>
- <http://motionsystemdesign.com>
- <http://www.teknic.com>
- <http://www.maxonmotor.com>

Fodor Attila, Dr. Magyar Attila:

Szabályozott villamos hajtások

**A felsőfokú informatikai oktatás
minőségének fejlesztése,
modernizációja**

TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0104

Főkezdményezett:
Pannon Egyetem
8200 Veszprém
Egyetem u. 10.

Kedvezményezett:
Szegedi Tudományegyetem
6720 Szeged
Dugonics tér 13.

2014

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Szabályozott villamos hajtások

Egyenáramú gép

Fodor Attila és dr. Magyar Attila

Pannon Egyetem
Műszaki Informatikai Kar
Villamosmérnöki és Információs Rendszerek Tanszék
`foa@almos.vein.hu`

2014.

1 Egyenáramú gép

- Egyenáramú gép jellemzői
- Egyenáramú motor felépítése
- Egyenáramú gép működése
- Egyenáramú gép tekerccselése
- Egyenáramú gép alapegyenletei
- Pólusosztás
- Indukált feszültség
- Nyomaték
- Armatúra visszahatás
- Egyenáramú gépek típusai
- Veszteségek
- Teljesítménymérleg
- Jelleggörbék
- Fordulatszám szabályozás
- Egyenáramú motor indítása

Egyenáramú gép üzemmódjai

● Motor

- Villamos energiát alakítja át a gép mozgási (forgási) energiává
- Alkalmazás előnye:
  - Fordulatszám tartó
  - Teljesítmény tartó
  - Egyszerűen, veszteség nélkül szabályozható a fordulatszám

● Generátor

- Mozgási (forgási) energiát alakítja át a gép villamos energiává, melyet a villamos fogyasztók fel tudnak használni
- Alkalmazás előnye:
  - Széles fordulatszám tartományban alkalmazható

● Fék

- Mozgási (forgási) energiát alakítja át a gép villamos energiává, amely hőenergiává alakul

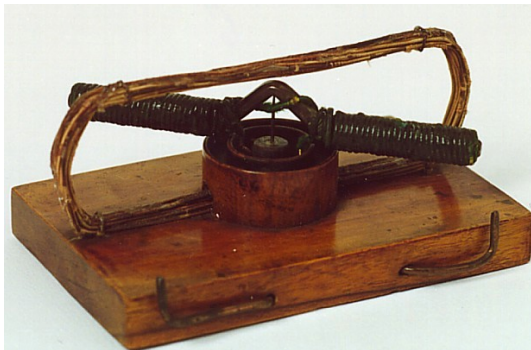

Egyenáramú motor felépítése

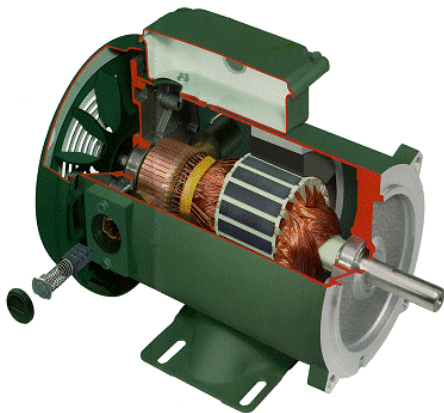
- "Egyszerű" felépítés
- Egyenáramú motor fő szerkezeti elemei:
  - Állórész
  - Forgórész
  - Légrés
  - Kommutátor
- (1 mágnes, 1 ceruza elem, 1 méter vezetékből készíthető egy forgó "egyenáramú motor")

Villámdelejes forgony

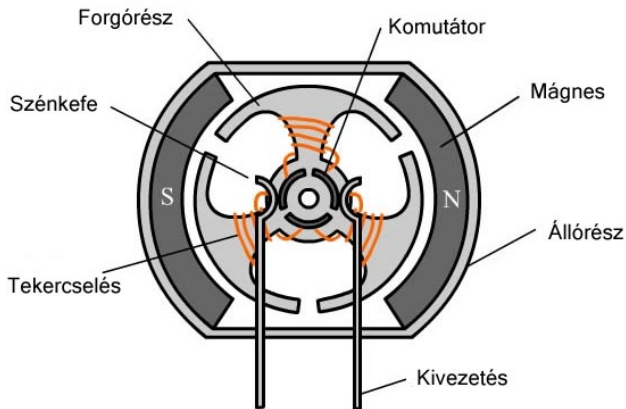
- Az első forgó mozgást végző egyenáramú motor (Magyar Iparművészeti Múzeum)

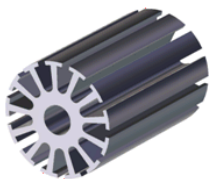
Egyenáramú motor felépítése

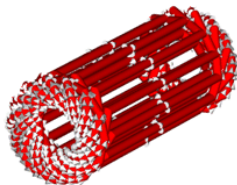
Egyenáramú motor felépítése

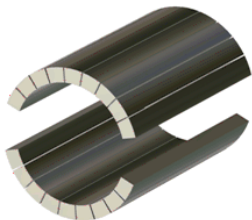
Egyenáramú motor felépítése

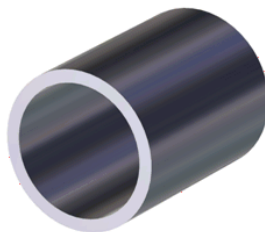
Forgórész

Tekercselés

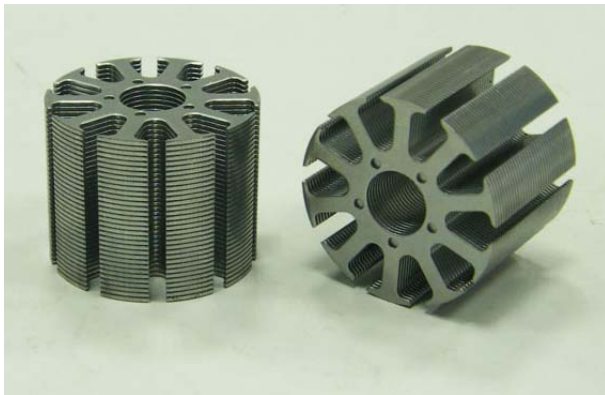
Állandó mágnes

Állórész

Forgórész

- Jó fluxus vezető anyagból készül
- Lemezelt a vas
- Hornyokban helyezkedik el a tekercselés

Állórész

- Jó fluxus vezető anyagból készül
- Lemezelt a vas
- Pólusokon helyezkedik el a tekercselés

Állórész

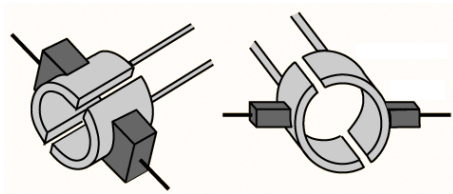
- Részei:
  - Pólus
  - Pólustörzs
  - Pólussarú
  - Gerjesztő tekercs

Kommutátor, szénkefe

- Feladata:
Az áram egyenirányítása mechanikai úton
- Kommutátor anyaga:
Általában réz, bronz
- Szénkefe anyaga:
Szintetikusan előállított szén
Agresszív vegyi környezetben bronz

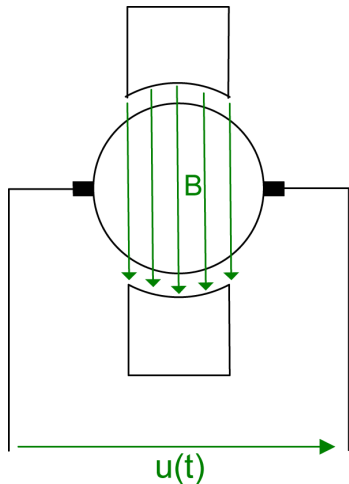

Kommutátor, szénkefe

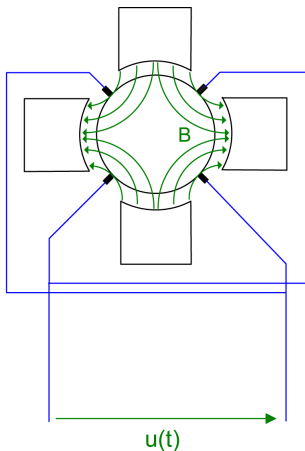
Mágneses mező

- 2 pólus esetén (Póluspárok száma = 1)
Homogén mágneses mező

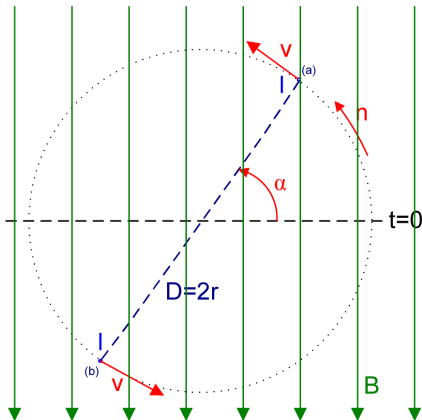
Mágneses mező

- 4 pólus esetén (Póluspárok száma = 2)
Homogén mágneses mező

Indukált feszültség

- Tételezzük fel a következőket:
  - Homogén a mágneses mező
  - 2 vezetőket forgatunk a mágneses mezőben
  - A mozgás körpályán történik állandó sebességgel

Indukált feszültség kiszámítása U_i , $U_i(t)$, $\hat{U}_i$

$$v = r \cdot \omega$$

$$\alpha = \omega \cdot t$$

$$U_i = B \cdot l \cdot v$$

$$U_i(t) = B \cdot l \cdot v_m(t) = B \cdot l \cdot r \cdot \omega \cdot \sin(\alpha) = B \cdot l \cdot r \cdot 2\pi \cdot n \cdot \sin(\omega t)$$

$$U_i(t) = \hat{U}_i \cdot \sin(\omega t)$$

$$\hat{U}_i = B \cdot l \cdot r \cdot 2\pi \cdot n = B \cdot l \cdot D \cdot \pi \cdot n$$

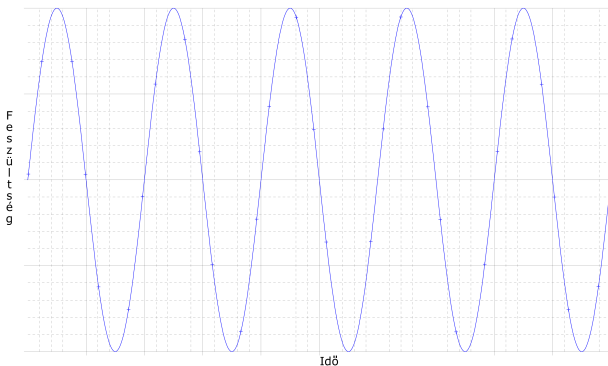
● Ahol:

- v : kerületi sebesség
- ω : szögsebesség
- $D = 2r$: átmérő, sugár
- α : elfordulás szöge
- t : eltelt idő
- l : vezeték hossza

Indukált feszültség

$$U_i(t) = B \cdot l \cdot D \cdot \pi \cdot n \cdot \sin(\omega t)$$

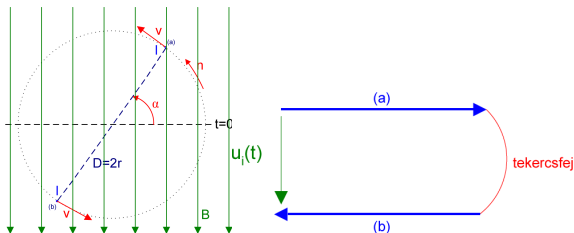
- A vezetékben szinuszos feszültség indukálódik
- A szemben lévő vezetékben ellentétes az indukált feszültség iránya

Indukált feszültség

$$U_i(t) = B \cdot l \cdot D \cdot \pi \cdot n \cdot \sin(\omega t)$$

- A vezetékben szinuszos feszültség indukálódik
- A szemben lévő vezetékben ellentétes az indukált feszültség iránya

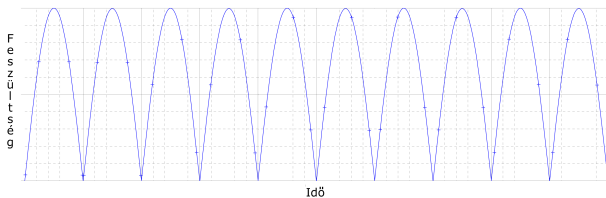
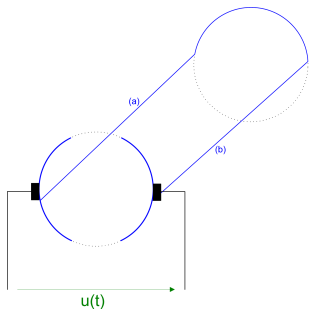

$$U'_i(t) = 2 \cdot B \cdot l \cdot D \cdot \pi \cdot n \cdot \sin(\omega t)$$

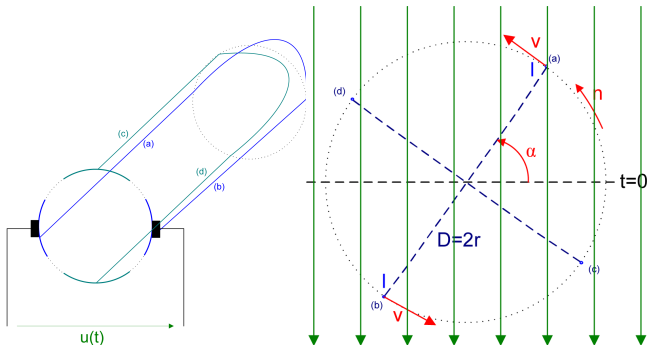
Kapocsfeszültség ($U(t)$)

- A gép kapcsain az indukált feszültség abszolút értéke vehető le
- Kommutátor feladata: mechanikai egyenirányítása a feszültségnek
- 2 vezeték esetén:

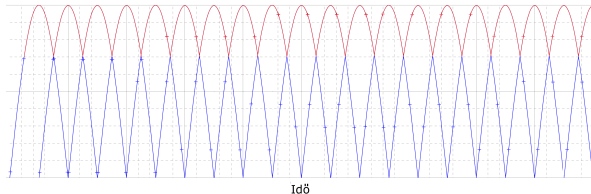
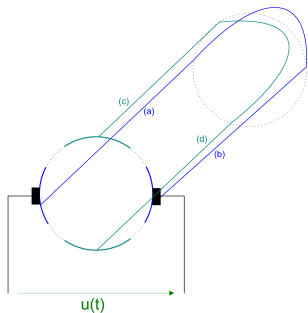
Kapocsfeszültség ($U(t)$)

- A gép kapcsain az indukált feszültség abszolút értéke vehető le
- Kommutátor feladata: mechanikai egyenirányítása a feszültségnek
- 4 vezeték esetén:

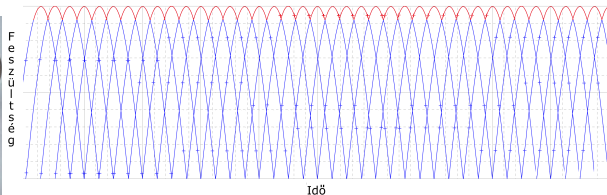
Kapocsfeszültség ($U(t)$)

- A gép kapcsain az indukált feszültség abszolút értéke vehető le
- Kommutátor feladata: mechanikai egyenirányítása a feszültségnek
- 4 vezeték esetén:

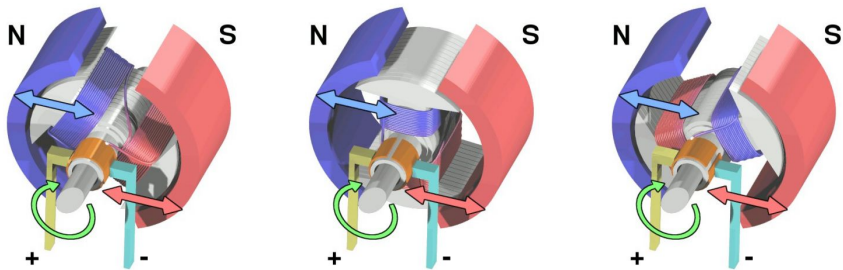

Kapocsfeszültség ($U(t)$)

- A gép kapcsain az indukált feszültség abszolút értéke vehető le
- Kommutátor feladata: mechanikai egyenirányítása a feszültségnek
- Több, mint 8 vezeték esetén már majdnem egyenfeszültség vehető le a kapcsokon

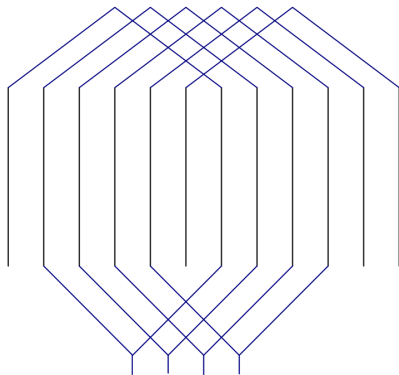

Egyenáramú gép működése

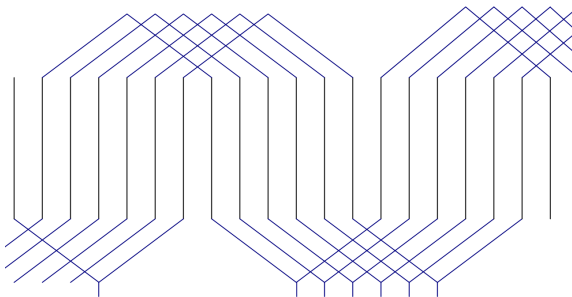
Egyenáramú gép tekercselése - Hurkos

- A tekercselésnél a hornyokban lévő vezetékekből hurkokat képezünk és azokat kötjük össze

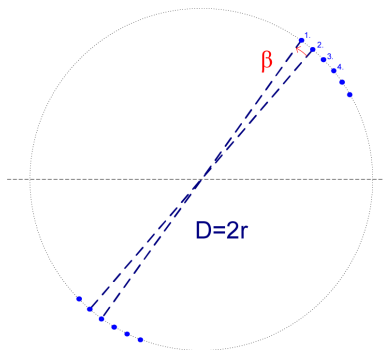
Egyenáramú gép tekercselése - Hullámos

- A tekercselésnél a hornyokban lévő vezetékeken végighaladva járjuk végig többször a forgórészt

Tekercselési tényező (ζ)

- Tételezzük fel, hogy a forgórész hornyaiban 1-1 vezeték van csak.

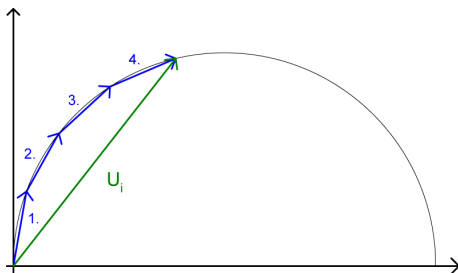

- Ahol:
  - β : vezetékek közötti szög
  - $D = 2r$: forgórész átmérője, sugara

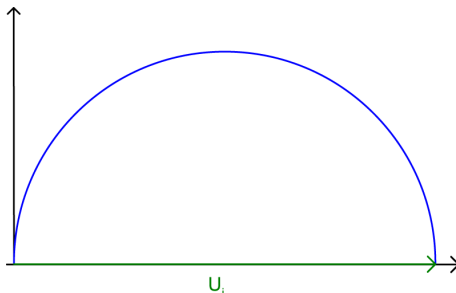
Tekercselési tényező (ζ)

- Különböző hornyokban lévő vezetékekben indukálódó feszültség időfüggvénye különböző
- A feszültségek vektoriális összege adja az indukált feszültséget (U_i)
Az indukált feszültség a forgórész kerületén egymás mellett elhelyezkedő 4 vezeték esetén:

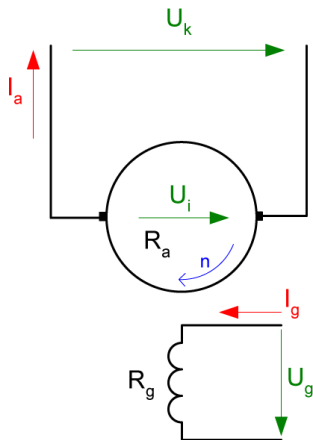
Tekercselési tényező (ζ)

- Vezetékekben indukálódó feszültség
- A feszültségek vektoriális összege adja az indukált feszültséget (U_i)
- A gépnél a forgórész kerületén egymás mellett végtelen sok vezetékelt feltételezünk

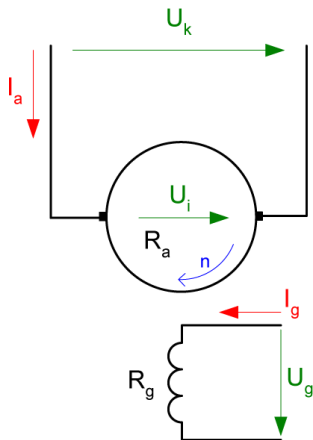
$$\zeta = \frac{2r}{r\pi} = \frac{2}{\pi}$$

Generátor

$$U_k = U_i - I_a \cdot R_a$$

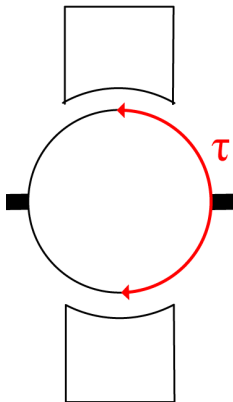
Motor

$$U_k = U_i + I_a \cdot R_a$$

Pólusosztás (τ)

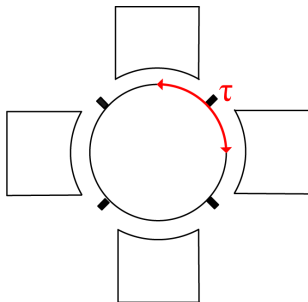
- 2 pólus közötti szög nagysága
2 pólus esetén ($p = 1$)

$$\tau = r \cdot \pi = \frac{D}{2} \cdot \pi$$

Pólusosztás (τ)

- 2 pólus közötti szög nagysága
4 pólus esetén ($p = 2$)

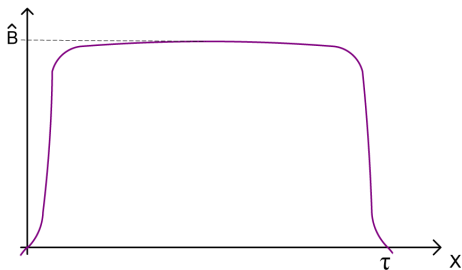
$$\tau = \frac{r}{2} \cdot \pi = \frac{D}{4} \cdot \pi = \frac{D}{2 \cdot p} \cdot \pi$$

- Tetszőleges pólusszám esetén:

$$\tau = \frac{D \cdot \pi}{2 \cdot p}$$

Indukció

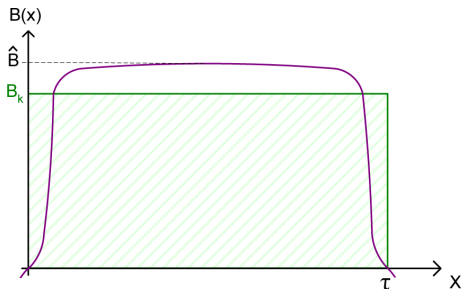
- A gép belsejében az indukció a következő:

- Nem állandó nagyságú, ezért egy középértékkel közelítjük

Indukció

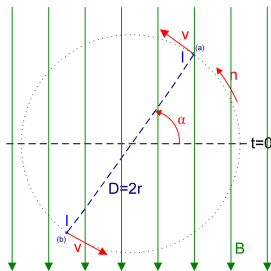
- A gép belsejében az indukciót a következő módon tudjuk közelíteni:

$$B_k = \frac{1}{\tau} \int_0^{\tau} B(x) dx$$

Indukált feszültség

- Az indukált feszültség kiszámolható a forgórész i -edik vezetékében:

$$\hat{U}_{ii} = B_k \cdot l \cdot v$$

- Tudjuk, hogy:

$$v = r \cdot \omega = \frac{D}{2} \cdot \omega$$

$$\omega = 2\pi \cdot n$$

Indukált feszültség

- Behelyettesítve:

$$\hat{U}_{ii} = B_k \cdot l \cdot \frac{D}{2} \cdot \omega = B_k \cdot l \cdot \frac{D}{2} \cdot 2\pi \cdot n = B_k \cdot l \cdot D \cdot \pi \cdot n$$

- Tudjuk, hogy: (a gép felülete)

$$A' = l \cdot D \cdot \pi$$

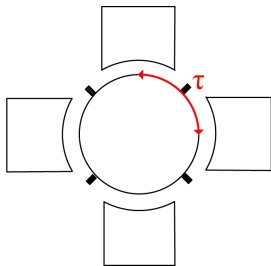
- A pólusosztás összefüggését átrendezve:

$$\tau = \frac{D \cdot \pi}{2 \cdot p} \Rightarrow D = \frac{\tau \cdot 2 \cdot p}{\pi}$$

- Behelyettesítve:

$$\hat{U}_{ii} = B_k \cdot l \cdot \frac{\tau \cdot 2 \cdot p}{\pi} \pi \cdot n = B_k \cdot l \cdot \tau \cdot 2 \cdot p \cdot n$$

Indukált feszültség

- Tudjuk, hogy: (2 pólus közötti felület)

$$A = l \cdot \tau$$

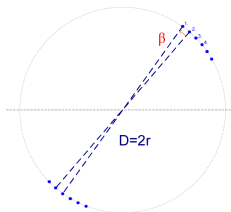
- Tudjuk, hogy: (1 darab pólus fluxusa)

$$\phi_p = B_k \cdot A = B_k \cdot l \cdot \tau$$

- Behelyettesítve:

$$\hat{U}_{ii} = 2p \cdot n \cdot \phi_p$$

Indukált feszültség

- A tekercselés összes vezetékére kiszámítva az indukált feszültséget:

$$U_i = \frac{z}{a} \cdot \frac{2}{\pi} \cdot p \cdot n \cdot \phi_p$$

- Bevezetve egy gépre jellemző konstans (c):

$$c = \frac{z}{a} \cdot \frac{2}{\pi} \cdot p$$

- A gép indukált feszültsége:

$$U_i = c \cdot n \cdot \phi_p$$

Nyomaték

- Tudjuk, hogy a gép feszültsége (U_k és U_i) és árama (I és I_a)
- A forgórész villamos teljesítményét közelíthetjük a következővel:

$$P_{forg} \approx U_i \cdot I_a$$

- A mechanikai teljesítmény definíció szerint:

$$P_{mech} = 2\pi \cdot M \cdot n$$

- Ezeket (közelítéssel) egyenlővé téve meghatározhatjuk a nyomatékot:

$$c \cdot n \cdot \phi_p \cdot I_a = 2\pi \cdot M \cdot n$$

- A nyomatékot kifejezve:

$$M = \frac{c \cdot n \cdot \phi_p \cdot I_a}{2\pi \cdot n}$$

Nyomaték

- A nyomatékot kifejezve:

$$M = \frac{c \cdot n \cdot \phi_p \cdot I_a}{2\pi \cdot n}$$

- Bevezetve egy gépre jellemző konstanst (k):

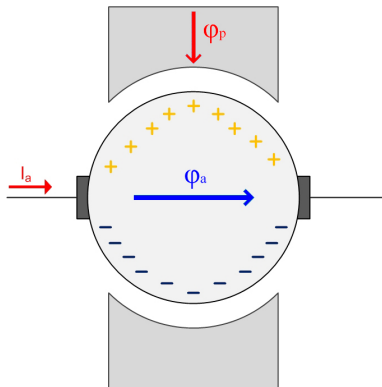
$$k = \frac{c}{2 \cdot \pi}$$

- A gép nyomatéka:

$$M = k \cdot \phi_p \cdot I_a$$

Armatúra reakció

- Ahogy terheljük a gépet az armatúra áram miatt (I_a) egy a főfluxusra (ϕ_p) merőleges fluxus is keletkezik (ϕ_a)

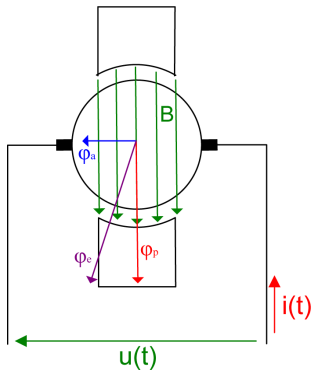

Armatúra reakció

- Ahogyan terheljük a gépet az armatúra áram miatt (I_a) egy a főfluxusra (ϕ_p) merőleges fluxus is keletkezik (ϕ_a)

$$\phi_a = k' \cdot I_a$$

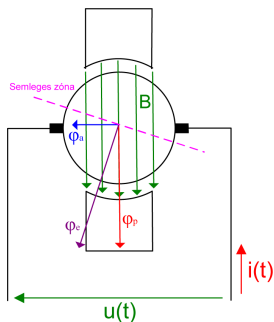
- Az armatúra reakció (ϕ_a) miatt az eredő fluxus (ϕ_e) megváltozik

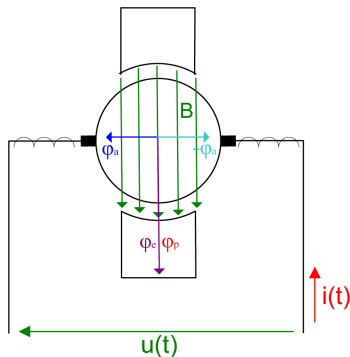
Semleges zóna eltolódása

- A semleges zóna mindig az eredő fluxusra merőleges
- A semleges zóna eltolódása miatt feszültség alatt álló vezetőket zárnánk rövidre a szénkefékkel
- Megoldási lehetőségek:
  - Mozgatni kell a szénkeféket
  - Az armatúra reakcióval (ϕ_a) egyező nagyságú, de ellentétes irányú fluxust kell létrehozni a gépen belül

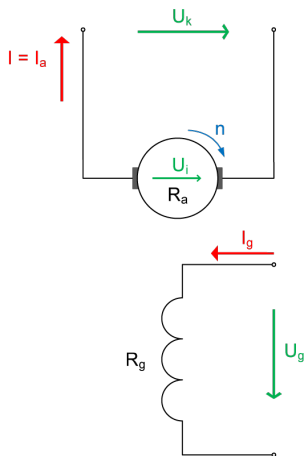
Armátúra visszahatás kompenzálása

- Gyakorlatban egy segédpólus gépbe való építésével kompenzálják az armátúra visszahatást

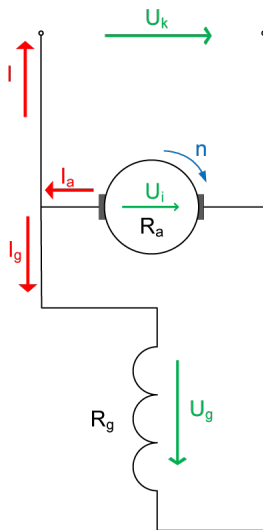

$$\overline{\Phi_p} + \overline{\Phi_c} + (-\overline{\Phi_a}) = \overline{\Phi_p}$$

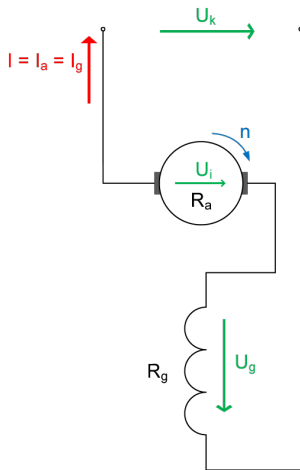
Külső gerjesztésű generátor

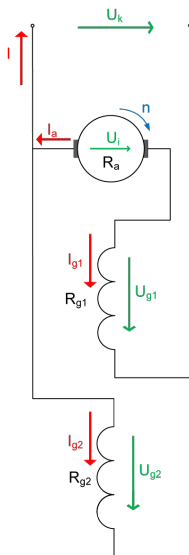
Párhuzamos gerjesztésű generátor

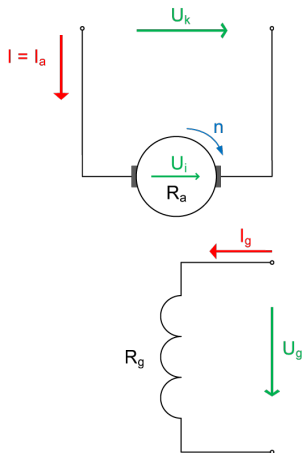
Soros gerjesztésű generátor

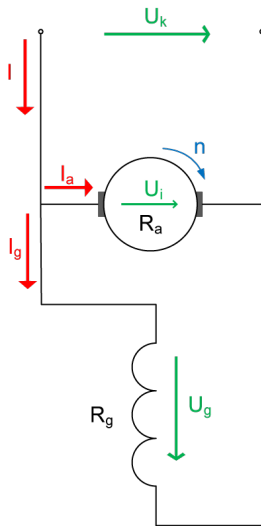
Vegyes gerjesztésű generátor

Külső gerjesztésű motor

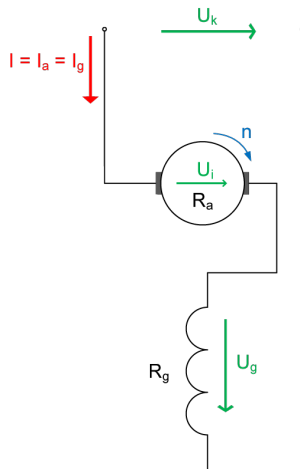

Párhuzamos gerjesztésű motor

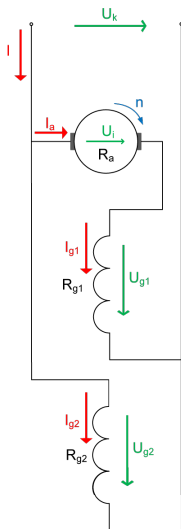

Soros gerjesztésű motor

Vegyes gerjesztésű motor

Veszteségek

- Armatúra veszteség (P_a)
  - Az armatúrán hővé alakuló teljesítmény

$$P_a = I_a^2 \cdot R_a$$

- Ahol:
  - I_a : Az armatúra árama
  - R_a : Az armatúra ellenállása
- Gerjesztési veszteség (P_g)
  - A gerjesztő tekercsen hővé alakuló teljesítmény

$$P_g = I_g^2 \cdot R_g = \frac{U_g^2}{R_g}$$

- Ahol:
  - U_g : A gerjesztőtekercs feszültsége
  - I_g : A gerjesztőtekercs árama
  - R_g : A gerjesztőtekercs ellenállása

Veszteségek

- Kefe veszteség (P_{kefe})
  - A kefék nem teljes felületen érintkeznek a kommutátorral
  - A szénkeféken van valamekkora feszültségesés (kb. 2V kefénként)
  - A szénkeféken az armatúra áram folyik keresztül
  - A szénkeféken hővé alakuló teljesítmény

$$P_{kefe} = 2 \cdot U_{kefe} \cdot I_{kefe} \simeq 2 \cdot 2V \cdot I_{kefe}$$

- Ahol:
  - I_a : Az armatúra árama
  - $U_{kefe} \simeq 2V$: Egy szénkefe feszültségesése

Veszteségek

- Vasveszteség (P_{v0})
  - A vasban folyó áram okozza (fel és lemágnesezés, örvényáramok különösen az armatúra lemezelt vasában)
  - A vas lemezelésével csökkenthető a nagysága
- Súrlódási veszteség (P_s)
  - Okai:
    - Csapágyak
    - Szénkefék-kommutátor súrlódása
    - Közegellenállás
  - Fordulatszámmal arányos
- Üresjárási veszteség:
  - Vasveszteség és a súrlódási veszteség összege

$$P'_{v0} = P_{v0} + P_s$$

Motor teljesítménymérlege

- Leadott (hasznos) teljesítmény:

$$P_{tengely}$$

- Felvett teljesítmény:

$$P_{vill}$$

- Teljesítményveszteség:

$$P_v = P_a + P_g + P_{kefe} + P_{v0} + P_s$$

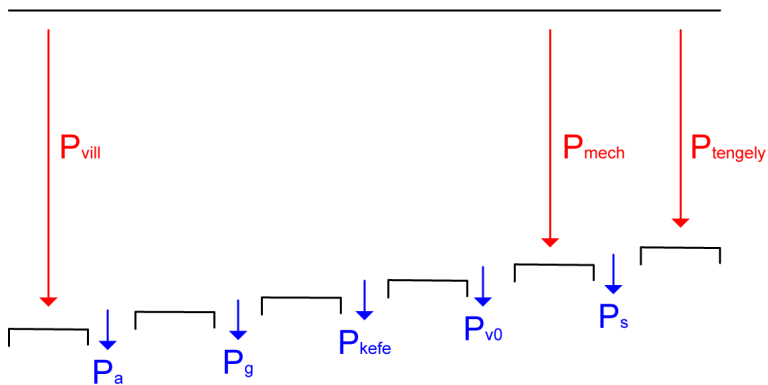
- Hatásfok:

$$\eta = \frac{P_{tengely}}{P_{vill}} = \frac{P_{vill} - P_v}{P_{vill}} = 1 - \frac{P_v}{P_{vill}}$$

- Ahol:

- $P_{tengely}$: Tengely teljesítmény
- P_{vill} : Villamos teljesítmény

Motor teljesítménymérlege

Generátor teljesítménymérlege

- Leadott (hasznos) teljesítmény:

$$P_{vill}$$

- Felvett teljesítmény:

$$P_{tengely}$$

- Teljesítményvesztés:

$$P_v = P_a + P_g + P_{kefe} + P_{v0} + P_s$$

- Hatásfok:

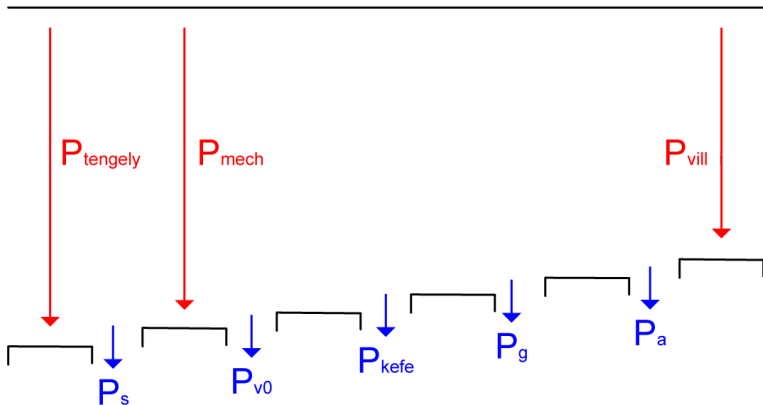
$$\eta = \frac{P_{vill}}{P_{tengely}} = \frac{P_{tengely} - P_v}{P_{tengely}} = 1 - \frac{P_v}{P_{tengely}}$$

- Ahol:

- $P_{tengely}$: Tengely teljesítmény
- P_{vill} : Villamos teljesítmény

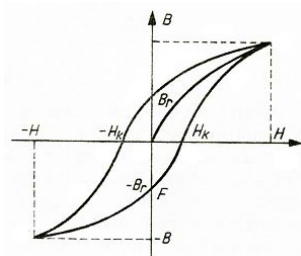

Generátor teljesítménymérlege

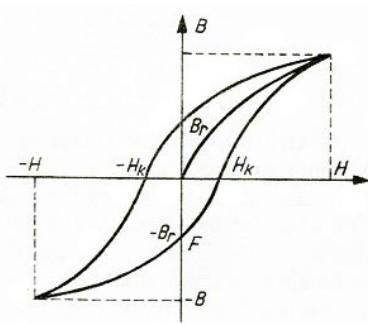

Vasanyag mágnesezési görbéje

- A zárt görbe vonal megmutatja, hogy a H mágneses gerjesztő térerősség esetén hogyan változik a B mágneses indukció
- A görbe által bezárt terület arányos a vas átmágnesezéséhez szükséges energiával.
- Hiszterézisveszteség: a váltakozó irányú gerjesztéssel elvesző energia
- B_r : remanens indukció

Vasanyag mágnesezési görbéje

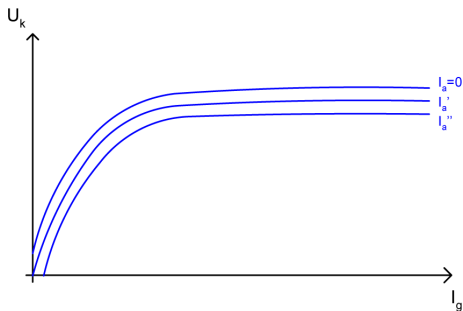
$$H = \frac{N_g \cdot I_g}{l} = k_1 \cdot I_g$$

$$U_i = c \cdot n \cdot \phi_p = c \cdot n \cdot B \cdot A$$

$$U_k = U_i - I_a \cdot R_a$$

Belső jelleggörbe

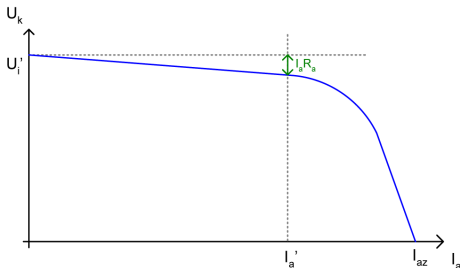
- Hogyan változik a generátor kapocsfeszültsége a gerjesztő áram függvényében
- Feltételezzük, hogy
  - $M = \text{állandó}$
  - $I_a = \text{állandó}$

$$U_k = c \cdot n \cdot \phi_p - I_a \cdot R_a$$

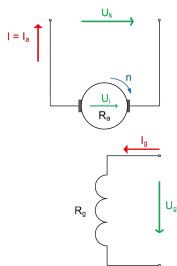
Külső jelleggörbe

- Hogyan változik a generátor kapocsfeszültsége az armatúra áram függvényében
- Feltételezzük, hogy
  - $n = \text{állandó}$
  - $I_g = \text{állandó} \rightarrow \phi_p = \text{állandó}$

$$U_k = U_i - I_a \cdot R_a = c \cdot n \cdot \phi_p - I_a \cdot R_a$$

Külső gerjesztésű generátor

$$I = I_a$$

$$U_k = U_i - I_a \cdot R_a = c \cdot n \cdot \phi_p - I_a \cdot R_a$$

- Teljesítmények:

$$P_g = I_g^2 \cdot R_g = \frac{U_g^2}{R_g}, \quad P_a = I_a^2 \cdot R_a$$

$$P_{vill} = U_k \cdot I_a = U_k \cdot I$$

Kűlső gerjesztésű generátor

- Zárlat:

$$U_k = 0$$

$$U_k = c \cdot n \cdot \phi_p - I_a \cdot R_a = 0$$

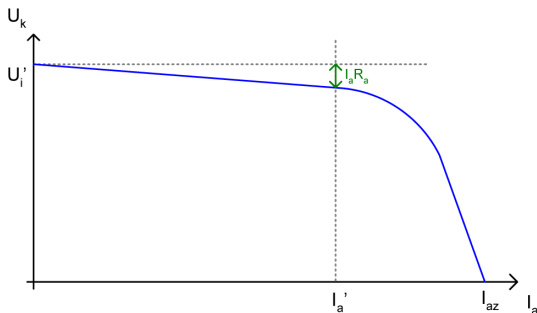
$$I_{az} = \frac{U_i}{R_a} = \frac{c \cdot n \cdot \phi_p}{R_a} \approx (8 \div 10) \cdot I_{an}$$

Zárlat esetén gondoskodni kell a védelemről!

- Nagy fordulatszámnál ($I_a \gg I_{an}$) nem tökéletes az armatúra visszahatás kompenzálása, ezért tér el a valóságos körbe az eredetitől
- Névleges teljesítményig ($I_a \cdot R_a \ll U_i$) feszültségtartó a generátor

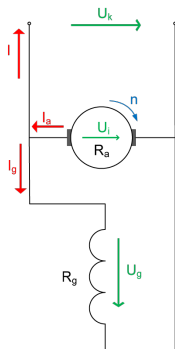
Külső gerjesztésű generátor

- Hogyan változik a generátor kapocsfeszültsége az armatúra áram függvényében
- Feltételezzük, hogy
  - $n = \text{állandó}$
  - $I_g = \text{állandó}$

Párhuzamos gerjesztésű generátor

$$U_k = U_g, I = I_a - I_g$$

$$U_k = U_i - I_a \cdot R_a = c \cdot n \cdot \phi_p - I_a \cdot R_a$$

- Teljesítmények:

$$P_g = I_g^2 \cdot R_g = \frac{U_k^2}{R_g}, P_a = I_a^2 \cdot R_a$$

Párhuzamos gerjesztésű generátor

- Nem kell a géphez külső gerjesztést alkalmazni
- Széles tartományban feszültségtartó
- Zárlat:

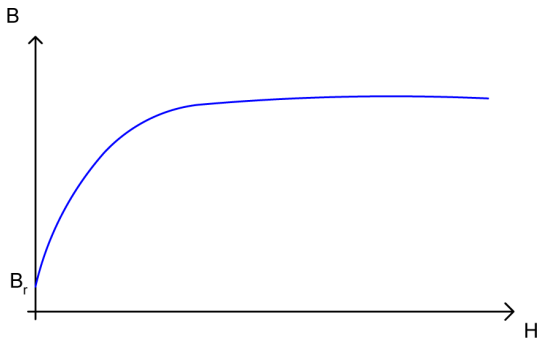
$$U_k = U_g = 0$$

$$I_{az} = \frac{U_k}{R_a} \ll \cdot I_{an}$$

Zárlat elleni védelemről nem kell gondoskodni
Zárlatra nem érzékeny

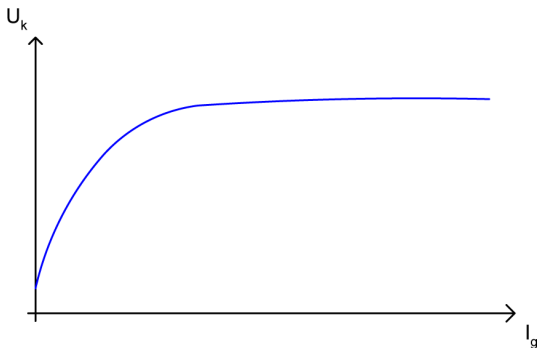
Párhuzamos gerjesztésű generátor

- A gép indulásához a kezdeti gerjesztést a vas remanens gerjesztése adja

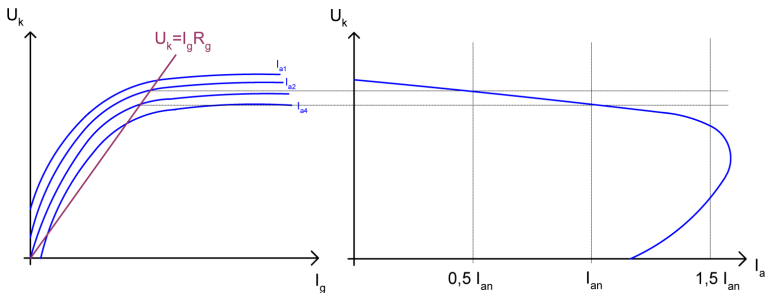
Párhuzamos gerjesztésű generátor

- Hogyan változik a generátor kapocsfeszültsége a gerjesztő áram függvényében
- Feltételezzük, hogy
  - $n = \text{állandó}$
  - $I_a = \text{állandó}$

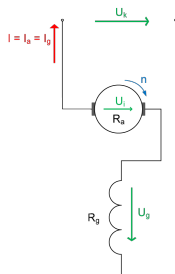

Párhuzamos gerjesztésű generátor

- Hogyan változik a generátor kapocsfeszültsége a gerjesztő áram függvényében különböző armatúraáramok esetén
- Feltételezzük, hogy
  - $n = \text{állandó}$
  - $I_a = \text{állandó}$

Soros gerjesztésű generátor

$$I = I_a = I_g$$

$$U_k = U_i - I_a \cdot R_a - I_g \cdot R_g = c \cdot n \cdot \phi_p - I \cdot (R_a + R_g)$$

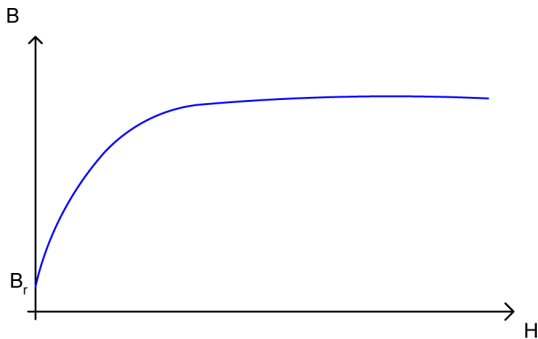
- Teljesítmények:

$$P_g = I_g^2 \cdot R_g, \quad P_a = I_a^2 \cdot R_a$$

$$P_{vill} = U_k \cdot I$$

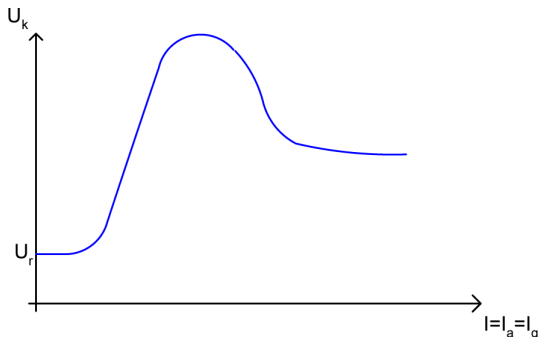
Soros gerjesztésű generátor

- A gép indulásához a kezdeti gerjesztést a vas remanens gerjesztése adja

Soros gerjesztésű generátor

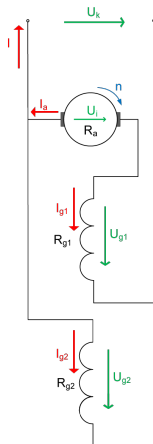
- Hogyan változik a generátor kapocsfeszültsége az áram függvényében
- Feltételezzük, hogy
  - $n = \text{állandó}$

- A gép nemlinearitása miatt a soros gerjesztésű gépet nem szokták generátorként használni

Vegyes gerjesztésű (kompond) generátor

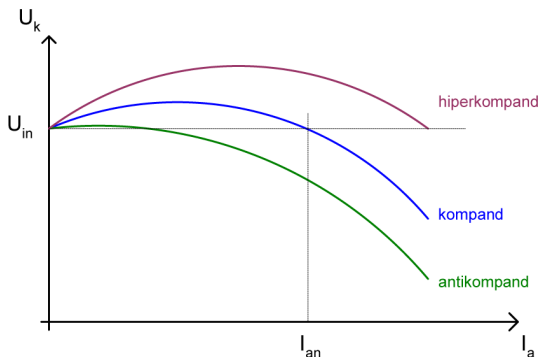

$$I = I_a - I_{g2}$$

$$U_k = U_i - I_a \cdot R_a - I_a \cdot R_g$$

Vegyes gerjesztésű (kompond) generátor

- Hogyan változik a generátor kapocsfeszültsége az armatúra áram függvényében
- Feltételezzük, hogy
  - $n = \text{állandó}$

Egyenáramú motor általános összefüggései

- Alapegyenletek:

$$U_i = c \cdot n \cdot \phi_p$$

$$U_k = U_i + I_a \cdot R_a = c \cdot n \cdot \phi_p + I_a \cdot R_a$$

$$M = k \cdot \phi_p \cdot I_a$$

- Fordulatszám:

$$n = \frac{U_k - I_a \cdot R_a}{c \cdot \phi_p}$$

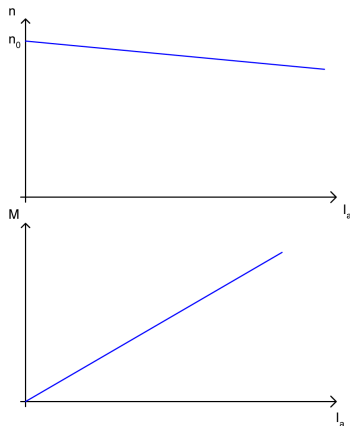
- Ha $I_a = 0$, akkor kifejezhető az üresjárási fordulatszám n_0

$$n_0 = \frac{U_k}{c \cdot \phi_p}$$

- Ha megszakad a gerjesztő áram ($I_g = 0$), akkor a pólusfluxus $\phi_p = 0$
- Ha a pólusfluxus $\phi_p = 0$, akkor $n \rightarrow \infty$
- Az armatúrát le kell választani a hálózatról

Egyenáramú motor általános összefüggései

- Hogyan változik a motor fordulatszáma és a nyomatéka az armatúra áram függvényében
- Feltételezzük, hogy
  - $U_k = \text{állandó}$

Egyenáramú motor mechanikai jelleggörbéje

$$U_k = U_i + I_a \cdot R_a = c \cdot n \cdot \phi_p + I_a \cdot R_a$$

$$I_a = \frac{U_k - c \cdot n \cdot \phi_p}{R_a}$$

$$M(n) = k \cdot \phi_p \cdot \frac{U_k - c \cdot n \cdot \phi_p}{R_a}$$

$$M(n) = k \cdot \frac{\phi_p}{R_a} \cdot U_k - c \cdot k \cdot \frac{\phi_p^2}{R_a} \cdot n$$

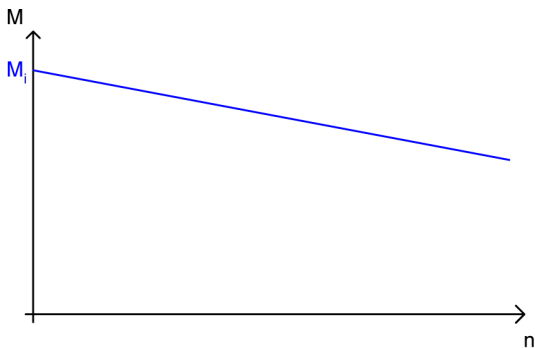
$$M(n) = M_i - c \cdot k \cdot \frac{\phi_p^2}{R_a} \cdot n$$

- Indítónyomaték (M_i):

$$M_i = k \cdot \frac{\phi_p}{R_a} \cdot U_k$$

Egyenáramú motor mechanikai jelleggörbéje

- Hogyan változik a motor nyomatéka a fordulatszám függvényében
- Feltételezzük, hogy
  - $U_k = \text{állandó}$
  - $\phi_p = \text{állandó}$

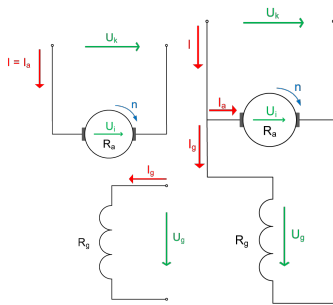
Egyenáramú motor mechanikai jelleggörbéje

- Az üresjárási fordulatszám meghatározható a nyomatékból is
- Ha a nyomaték 0, akkor a motor az üresjárási (maximális) fordulatszámmal forog

Ha $M = 0$, akkor $n = n_0$

$$n_0 = \frac{\frac{k \cdot \phi_p}{R_a} \cdot U_k}{\frac{c \cdot k \cdot \phi_p^2}{R_a}} = \frac{U_k}{c \cdot \phi_p}$$

Külső és párhuzamos gerjesztésű motor

$$U_k = U_i + I_a \cdot R_a = c \cdot n \cdot \phi_p + I_a \cdot R_a$$

- Teljesítmények:

$$P_g = I_g^2 \cdot R_g = \frac{U_g^2}{R_g}, \quad P_a = I_a^2 \cdot R_a$$

$$P_{vill} = U_k \cdot I_a = U_k \cdot I$$

Külső és párhuzamos gerjesztésű motor

- Fordulatszám:

$$n = \frac{U_k - I_a \cdot R_a}{c \cdot \phi_p}$$

- Nyomaték:

$$M = k \cdot I_a \cdot \phi_p$$

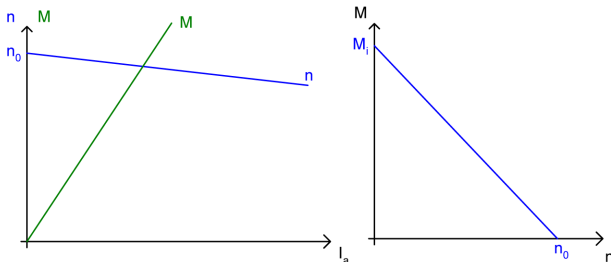
$$M = k \cdot \frac{\phi_p}{R_a} \cdot U_k - c \cdot k \cdot \frac{\phi_p^2}{R_a} \cdot n$$

$$M = M_i - c \cdot k \cdot \frac{\phi_p^2}{R_a} \cdot n$$

$$M_i = k \cdot \frac{\phi_p}{R_a} \cdot U_k$$

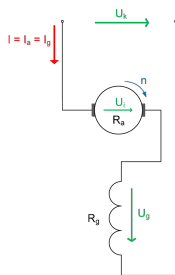
Külső és párhuzamos gerjesztésű motor

- Hogyan változik a motor fordulatszáma és nyomatéka az armatúra áram és a fordulatszám függvényében
- Feltételezzük, hogy
  - $U_k = \text{állandó}$
  - $I_g = \text{állandó}$

- Fordulatszám-tartó/Sebességtartó (széles tartományban terhelhető úgy, hogy csak néhány százalékkal változik a fordulatszám)

Soros gerjesztésű motor

$$I = I_a = I_g, \quad R = R_a + R_g$$

$$U_k = U_i + I_a \cdot R_a + I_a \cdot R_g = c \cdot n \cdot \phi_p + I \cdot (R_a + R_g)$$

$$U_k = U_i + I \cdot R$$

- Teljesítmények:

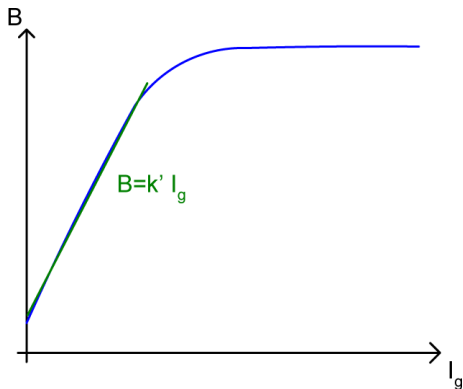
$$P_g = I_g^2 \cdot R_g = \frac{U_g^2}{R_g}, \quad P_a = I_a^2 \cdot R_a, \quad P_{vill} = U_k \cdot I_a = U_k \cdot I$$

Soros gerjesztésű motor

- Gerjesztés:

$$I_g = I$$

$$\phi_p = K \cdot I$$

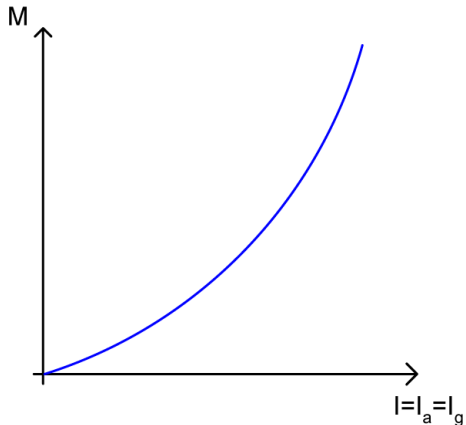
- A görbe lineáris szakaszán kell használni a gépet

Soros gerjesztésű motor

- Nyomaték:

$$M = k \cdot I \cdot \phi_p$$

$$M = k \cdot K \cdot I^2$$

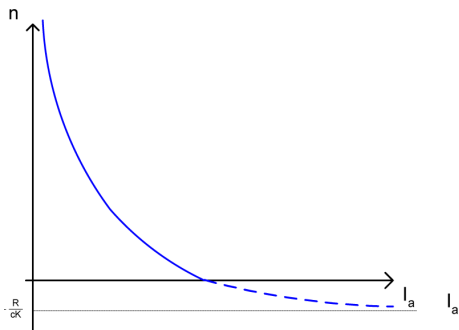
Soros gerjesztésű motor

- Fordulatszám:

$$U_k = c \cdot n \cdot \phi_p + I \cdot R$$

$$n = \frac{U_k - I \cdot R}{c \cdot \phi_p} = \frac{U_k - I \cdot R}{c \cdot K \cdot I}$$

$$n = \frac{U_k}{c \cdot K \cdot I} - \frac{R}{c \cdot K}$$

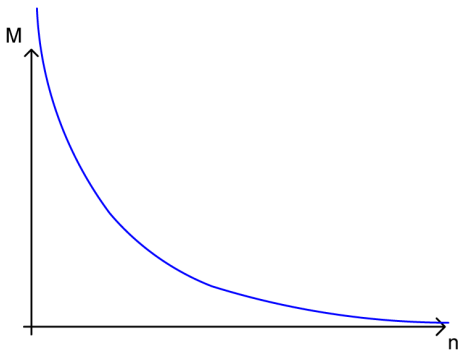
Soros gerjesztésű motor

- Mechanikai teljesítmény:

$$M = k \cdot K \cdot I^2$$

$$M_{mech} = 2\pi \cdot M \cdot n$$

- Feltételezzük, hogy
  - $P_{mech} = \text{állandó}$

Soros gerjesztésű motor

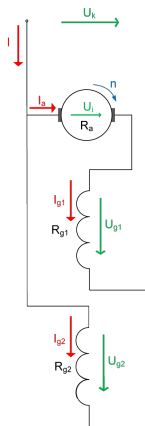
- Ha a motoron nincsen terhelés ($M = 0$), akkor a fordulatszám megszalad ($n \rightarrow \infty$)
- Egyenáramú soros motort üresen járatni tilos
- Nyomaték függvény vizsgálata:

$$M = k \cdot K \cdot I^2$$

- A nyomaték mindig pozitív
- Szinuszos hálózatról is üzemeltethető

Vegyes gerjesztésű motor

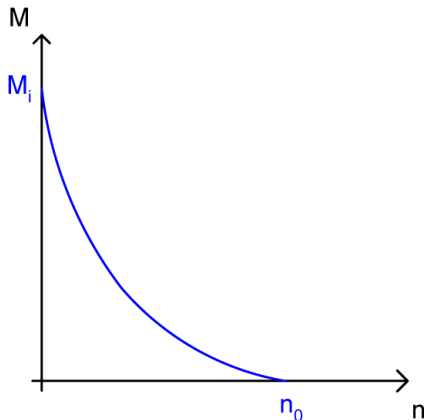

$$I = I_a + I_{g2}$$

$$U_k = U_i - I_a \cdot R_a - I_a \cdot R_g$$

Vegyes gerjesztésű motor

- Hogyan változik a motor nyomatéka a fordulatszám függvényében
- Feltételezzük, hogy
  - $P_{mech} = \text{állandó}$

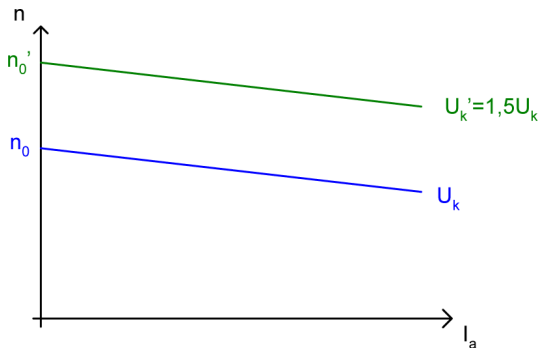
Fordulatszám szabályozás

- Elméleti összefüggés:

$$n = \frac{U_k - I_a \cdot R_a}{c \cdot \phi_p}$$

- Szabályozási lehetőségek
  - Kapocsfeszültség változtatása (U'_k)
  - Armatúra körü ellenállás változtatása (R'_a)
  - Gerjesztés változtatása (ϕ'_p)

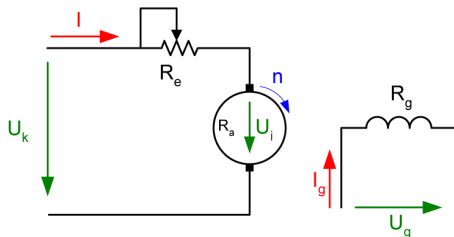
Kapocsfeszültség változtatása

$$n_0 = \frac{U_k}{c \cdot \phi_p}, \quad n'_0 = \frac{U'_k}{c \cdot \phi_p} = \frac{3}{2} \cdot n_0$$

- A fordulatszám növelhető és csökkenthető

Armatúra köri ellenállás változtatása

$$R'_a = R_a + R_e, \quad n = \frac{U_k - I_a \cdot (R_a + R_e)}{c \cdot \phi_p}$$

- A fordulatszám csak csökkenthető
- Az R_e ellenállás teljesítménye:

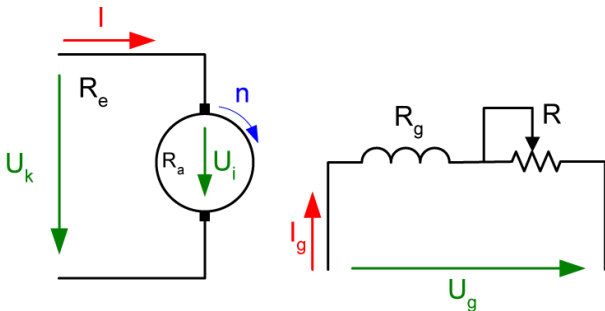
$$P_v = I_a^2 \cdot R_e$$

Gerjesztés változtatása

- Nagy teljesítményű gépeknél nem hatékony az első két módszer
  - Nagy az armatúra áram (I_a)
  - Nagy lenne az armatúra körébe beiktatott ellenállás vesztesége
$$P_v = I_a^2 \cdot R_e$$
  - Nagy teljesítménynél költséges lenne a kapocsfeszültséget szabályozó elektronika
- Egyszerűbb és olcsóbb a kisebb gerjesztő feszültséget/áramot változtatni
- A gerjesztőáram soha nem szakadhat meg üzem közben ($I_g \neq 0$)
- Szabályozás lehetőségei
  - Külső gerjesztésű gépnél:
A gerjesztő feszültség külső szabályozása
  - Összes géptípus esetében:
Ellenállás beiktatásával

Gerjesztés változtatása

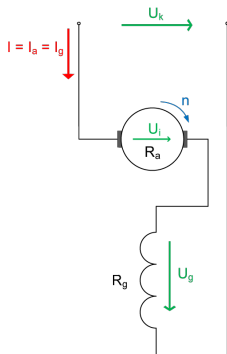
- Gerjesztőköri ellenállás beiktatása:

$$I'_g = \frac{U_g}{R_g + R}$$

Gerjesztés változtatása

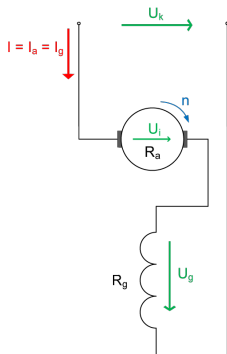
- Soros gerjesztésű gép esetében (gerjesztő áram csökkentése)

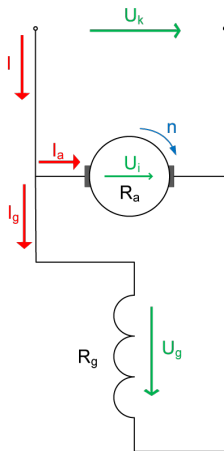
Gerjesztés változtatása

- Soros gerjesztésű gép esetében (gerjesztő áram növelése)

Gerjesztés változtatása

- Párhuzamos gerjesztésű gép esetében (gerjesztő áram csökkentése)

Egyenáramú motor indítása (problémafelvetés)

- Indítás pillanatában a fordulatszám 0-val egyenlő

$$n = 0$$

$$U_k = U_i + I_a \cdot R_a = c \cdot n \cdot \phi_p + I_a \cdot R_a = I_a \cdot R_a$$

$$I_a = \frac{U_k}{R_a}$$

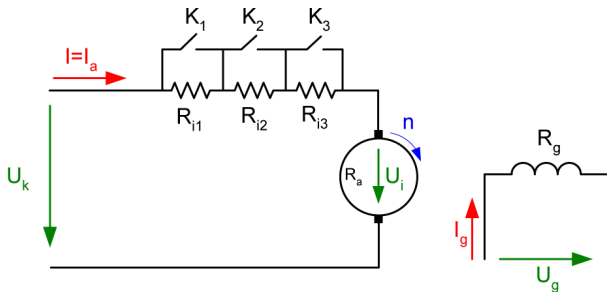
- Nagy teljesítményű motoroknál:

$$I_{ai} \simeq (10 \div 20) \cdot I_{an}$$

- Megoldás:
  - Armatúra körbe indító ellánállások beiktatása
  - A kapocsfeszültség (U_k) folyamatos növelése az indítás után

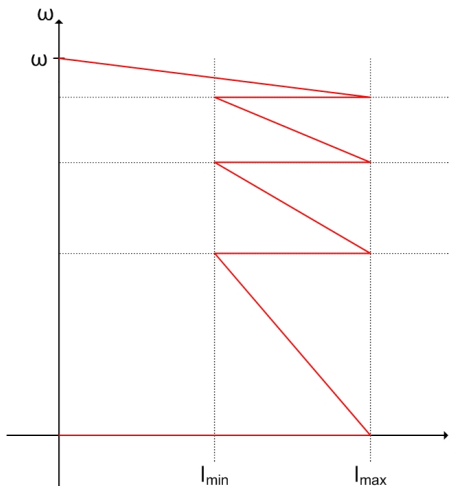
Nagyteljesítményű egyenáramú motor indítása

- A fordulatszám növekedésével az indító ellánállásokat rövidre kell zárni

Nagyteljesítményű egyenáramú motor indítása

- A körfrekvencia az áram függvényében

Nagyteljesítményű egyenáramú motor indítása

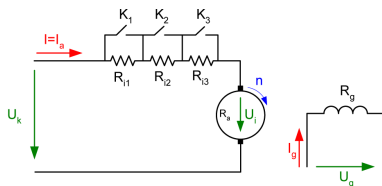
- R_i ellenállások meghatározása:

$$U_k - U_i = I_{an} \cdot (R_a + R_{i0}) = I_{ai} \cdot (R_a + R'_{i0})$$

$$R'_{i0} = R_{i1} + R_{i2}$$

$$\frac{I_{ai}}{I_{an}} = a = \frac{R_a + R_{i0}}{R_a + R'_{i0}}$$

$$a = \frac{R_a + R'_{i0}}{R_a + R''_{i0}}$$

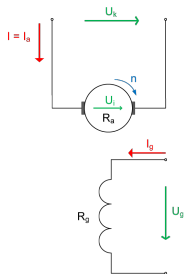
Forgásirányváltás (Reverzálás)

- Forgásirányt az állórész vagy a forgórész mágneses mező irányának a felcserélésével lehet váltani
Működés közben csak a külső gerjesztésű gépnél valósítható meg
- Egyszerre csak az egyiket szabad megváltoztatni.
- Soros, párhuzamos gerjesztésű gépet a forgásirány változtatáshoz le kell állítani
- Figyelni kell arra, hogy a gerjesztő áram nem lehet 0
(Ha forgás közben megszűnik a gerjesztés, akkor a pólusfluxus 0 lesz, így a motor fordulatszámja megszalad.)

$$n = \frac{U_k - I_a \cdot R_a}{c \cdot \phi_p}$$

Külső gerjesztésű motor forgásirányának megváltoztatása

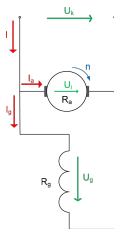
- Forgásirányt az állórész vagy a forgórész mágneses mezőjének irányának a felcserélésével lehet
- Lehetséges módszerek:
  - A forgórész (armatúra) áramának (I_a) az irányát változtatjuk meg (Kapocsfeszültség (U_k) irányának a megváltoztatása)
Nagy teljesítményű gépeknél nem használják, mert nagy az armatúra árama (I_a)
  - A gerjesztés áramirányának (I_g) megcserélése
 I_g kisebb, mint az I_a , ezért könnyebben megvalósítható

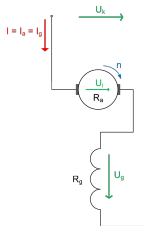
Párhuzamos gerjesztésű motor forgásirányváltása

- Forgásirányt az állórész vagy a forgórész mágneses mező irányának a felcserélésével lehet váltani
- Ugyanaz a feszültség van rákapcsolva az armatúrára, mint a gerjesztőtekercsre ($U_k = U_g$)
- Forgásirányváltás lépései:
  - Motor leállítása
  - A gerjesztőtekercs kapcsainak megcserélése
  - Motor elindítása

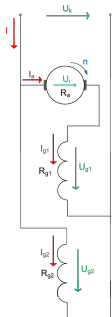
Soros gerjesztésű motor forgásirányváltása

- Forgásirányt az állórész vagy a forgórész mágneses mező irányának a felcserélésével lehet váltani
- Ugyanaz az armatúra és a gerjesztőtekerecs árama ($I_g = I_a = I$)
- Forgásirányváltás lépései:
  - Motor leállítása
  - A gerjesztőtekerecs kapcsainak megcserélése
  - Motor elindítása

Vegyes gerjesztésű motor forgásirányváltása

- Forgásirányt az állórész vagy a forgórész mágneses mező irányának a felcserélésével lehet váltani
- 2 gerjesztő tekerecs van, így ha az egyiket lekapcsoljuk akkor is van gerjesztés
- Menet közben is megcserélhetőek a gerjesztőtekercek kapcsai (Ekkor a gép viselkedésének a jellege megváltozhat, gyakorlatban nem elterjedt az alkalmazása.)

Fékezés módjai

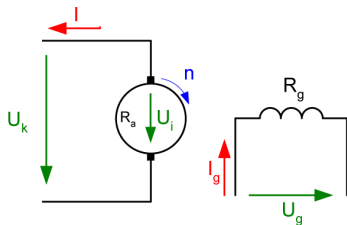
- Ha csökkenteni szeretnénk a motor fordulatszámát, akkor fékeznünk kell a motort
- Fékezés módjai:
  - Hasznofékezés
Az energiát a hálózatba tápláljuk vissza
  - Dinamikus fékezés
A forgási energiát hővé alakítjuk
  - Ellenáramú fékezés
Megfordítjuk a motor forgásirányát (A motor a fékezés közben jobban melegszik.)

Haszonfékezés

$$U_k = U_i + I_a \cdot R_a = c \cdot n \cdot \phi_p + I_a \cdot R_a$$

$$I_a = \frac{U_k - U_i}{R_a} = \frac{U_k - c \cdot n \cdot \phi_p}{R_a}$$

- Ha $U_i > U_k$, akkor az armatúra áram (I_a) iránya megfordul
- Energiát táplál a gép a hálózatba (generátoros üzem)

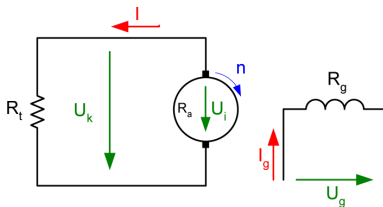

Dinamikus fékezés

- A forgási energiát hővé alakítjuk

$$P_{R_t} = I^2 \cdot R_t$$

- Hűteni kell az ellenállást

Felhasznált irodalom

- Dr. Halász Sándor: Villamos hajtások, Egyetemi tankönyv , ISBN 9634505171, Rotel Kft. Budapest, 1993.
- Dr. Halász Sándor: Automatizált villamos hajtások I. II., Tankönyvkiadó, 1989. 1998.
- Dr. Jamniczky Árpád: Villamos gépek üzemtana, Veszprémi Vegyipari Egyetem, 1984.
- W. Böhm: Villamos hajtások, Műszaki Könyvkiadó 1982.

Felhasznált irodalom

- <http://www.jedliktarsasag.hu>
- <http://www.rcgroups.com>
- <http://www.scribde.com>
- <http://liambean.hubpages.com>
- <http://www.cst.com>
- <http://elpaso.apogee.net>
- <http://www.amazon.com>
- <http://hyperphysics.phy-astr.gsu.edu/hbase/magnetic/comtat.html>
- <http://surabaya.olx.co.id/terima-pesanan-onderdil-dan-service-dinamo-motor-dc-iid-327128647>
- <http://www.vilaglex.hu>

Fodor Attila, Dr. Magyar Attila:

Szabályozott villamos hajtások

**A felsőfokú informatikai oktatás
minőségének fejlesztése,
modernizációja**

TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0104

Főkezdményezett:
Pannon Egyetem
8200 Veszprém
Egyetem u. 10.

Kedvezményezett:
Szegedi Tudományegyetem
6720 Szeged
Dugonics tér 13.

2014

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai
Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Szabályozott villamos hajtások

Szinkron gép modellezése

Fodor Attila és dr. Magyar Attila

Pannon Egyetem
Műszaki Informatikai Kar
Villamosmérnöki és Információs Rendszerek Tanszék
`foa@almos.vein.hu`

2014.

Áttekintés

- 1 Szinkron gép modellezése
  - Tervezés és Modellezés lépései
  - Park transzformáció
- 2 Szinkron generátor modellezése
- 3 Szinkron generátor modellezése (csillapító tekercs nélkül)
- 4 Szinkron motor modellezése (indítókalka nélkül)

Hajtás (vezérlő) tervezésének lépései

- 1 Motor modell elkészítése (esetleg irodalomból való kiválasztása)
- 2 Motor modell validálása (Ha a motor modell saját fejlesztés)
- 3 Motor modell paramétereinek érzékenységvizsgálata
- 4 Motor modell paramétereinek becslése (mérések alapján)
- 5 Szabályozó kiválasztása és megtervezése
- 6 Szabályozó validálása a szimulációk alapján
- 7 Szabályozó megépítése, megírása (DSP-re)
- 8 Erősáramú kapcsolástechnika kiválasztása, megtervezése, szimulációja
- 9 Erősáramú és gyengeáramú áramkörök megépítése, élesztése
- 10 A hajtás tesztelése, paraméterek finomhangolása

Modellezés lépései

- 1 Modellezés feltételeinek felírása
- 2 Villamos egyenletek, összefüggések felírása
- 3 Mechanikai egyenletek (mozgásegyenlet) felírása
- 4 Egyenletrendszer rendezése (state-space alak)
- 5 Modell validálása

A modell alkotásánál a következőket feltételezzük

- Szimmetrikus a háromfázisú állórész tekercselése
- Csak egy gerjesztő tekercs van
- Kettő darab csillapító tekercs van
- A tekercsek egymással mágneses csatolásban vannak
- A csatlakozások veszteségei elhanyagolhatóak
- Az állórész és a forgórész permeabilitását végtelen nagyra tekintjük
- A gép fluxusának a nagysága a forgórész pozíciójától függ

Villamos részek modellezése

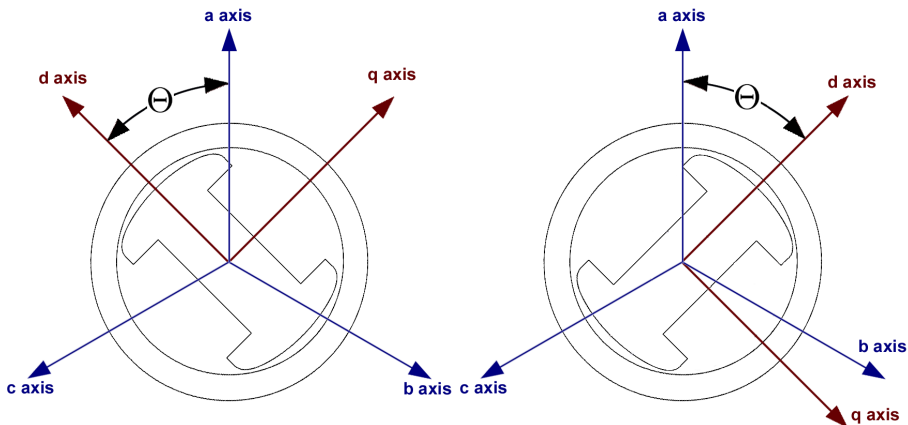
- Általánoságban felírható a KHT:

$$v = \pm \sum_{j=1}^J (r_j \cdot i_j) \pm \sum_{j=1}^J (\dot{\lambda}_j)$$

- Ahol:
  - Pozitív iránynak a kifelé folyó áramirányt tekintjük
  - r_j : a j -edik tekercs ellenállása
  - i_j : a j -edik tekercs folyó áram
  - λ_j : a j -edik tekercs fluxusa

Állórész és forgórész pozíció

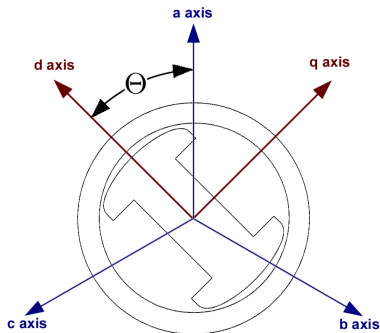
- A gépen belül 2 mágneses mező van:
  - Forgórész mágneses mezeje
  - Állórész mágneses mezeje

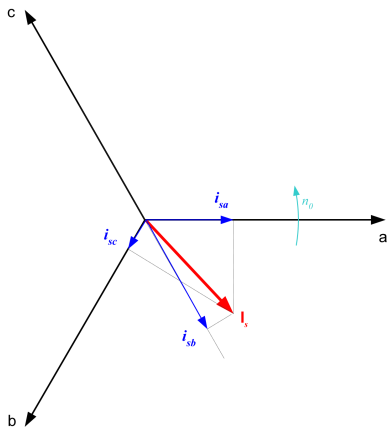
Park transzformáció

- A gép forgórészéhez hozzárendeljük az új koordináta-rendszer d tengelyét
- A forgórészhez rögzített koordináta-rendszer n_0 fordulatszámmal fog forogni
- Az állórész áramát ebbe a $d - q$ koordináta-rendszerbe kell áttranszformálni

Park transzformáció

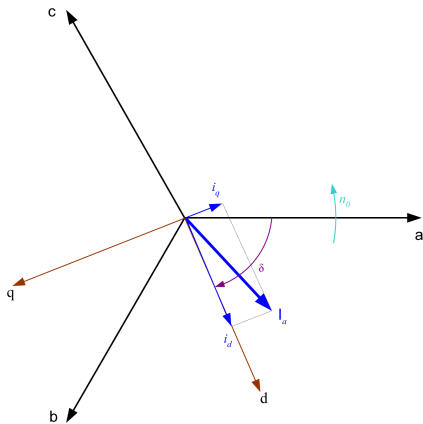
- Az állórész/armatúra/stator árama és annak vetületei:

$$I_s = \frac{2}{3} (i_{sa} \cdot e^{j0^\circ} + i_{sb} \cdot e^{-j120^\circ} + i_{sc} \cdot e^{-j240^\circ})$$

Park transzformáció

- Az állórész/armatúra/stator árama és annak d és q tengelyre való vetületei:

Park transzformáció

$$i_0 = \frac{2}{3} [i_a + i_b + i_c]$$

$$i_d = \frac{2}{3} \left[i_a \cdot \cos(\Theta) + i_b \cdot \cos\left(\Theta - \frac{2\pi}{3}\right) + i_c \cdot \cos\left(\Theta - \frac{4\pi}{3}\right) \right]$$

$$i_q = \frac{2}{3} \left[i_a \cdot \sin(\Theta) + i_b \cdot \sin\left(\Theta - \frac{2\pi}{3}\right) + i_c \cdot \sin\left(\Theta - \frac{4\pi}{3}\right) \right]$$

- Ahol:

- i_a , i_b és i_c : Fázisáramok
- i_0 , i_d és i_q : Fázisáramok 0, d és q komponensei
- Θ [rad]: Az a fázis feszültsége és a forgórész közötti szög

Park transzformáció (mátrixos forma)

- Felírhatóak az áramok a következő alakban:

$$\mathbf{i}_{0dq} = [i_0 \quad i_d \quad i_q]^T$$

$$\mathbf{i}_{abc} = [i_a \quad i_b \quad i_c]^T$$

- A fázisáramok 0, d és q komponensei a következő képpen számolhatóak ki:

$$\mathbf{i}_{0dq} = \mathbf{P} \cdot \mathbf{i}_{abc}$$

- Ahol:
  - $\mathbf{P}$: Park transzformációs mátrix

$$\mathbf{P} = \sqrt{\frac{2}{3}} \begin{bmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} & \frac{1}{\sqrt{2}} & \frac{1}{\sqrt{2}} \\ \cos(\Theta) & \cos(\Theta - \frac{2\pi}{3}) & \cos(\Theta - \frac{4\pi}{3}) \\ \sin(\Theta) & \sin(\Theta - \frac{2\pi}{3}) & \sin(\Theta - \frac{4\pi}{3}) \end{bmatrix}$$

Park transzformáció

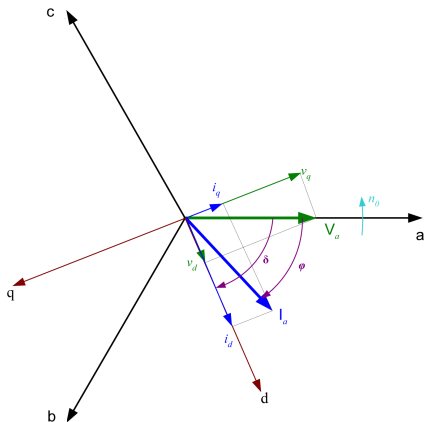
- Az a fázis feszültsége és a forgórész közötti szög (Θ) a következő módon határozható meg:

$$\Theta = \omega_r t + \delta + \pi/2$$

- Ahol
  - ω_r : A gép forgási sebessége
  - δ : A szinkron gép terhelési szöge

Park transzformáció

- A gép feszültségeinek is meghatározható a d és q vetülete:

Park transzformáció

- A gép feszültségeinek és a fluxusoknak is meghatározható a d és q vetülete:

$$\mathbf{v}_{0dq} = \mathbf{P} \cdot \mathbf{v}_{abc}$$

$$\lambda_{0dq} = \mathbf{P} \cdot \lambda_{abc}$$

- Ahol:

$$\mathbf{v}_{0dq} = [v_0 \quad v_d \quad v_q]^T$$

$$\mathbf{v}_{abc} = [v_a \quad v_b \quad v_c]^T$$

$$\lambda_{0dq} = [\lambda_0 \quad \lambda_d \quad \lambda_q]^T$$

$$\lambda_{abc} = [\lambda_a \quad \lambda_b \quad \lambda_c]^T$$

Park transzformáció

- Mivel a Park transzformáció megfordítható, azért a 0 , d és q összetevőkből meghatározható az a , b és c fázisáram a következő módon:

$$\mathbf{i}_{abc} = \mathbf{P}^{-1} \cdot \mathbf{i}_{0dq}$$

$$\mathbf{v}_{abc} = \mathbf{P}^{-1} \cdot \mathbf{v}_{0dq}$$

$$\boldsymbol{\phi}_{abc} = \mathbf{P}^{-1} \cdot \boldsymbol{\phi}_{0dq}$$

- Ahol:
  - $\mathbf{P}$: Park transzformációs mátrix

Park transzformáció

- Teljesítmény is felírható a feszültségek és az áramok 0 , d és q komponenseivel:

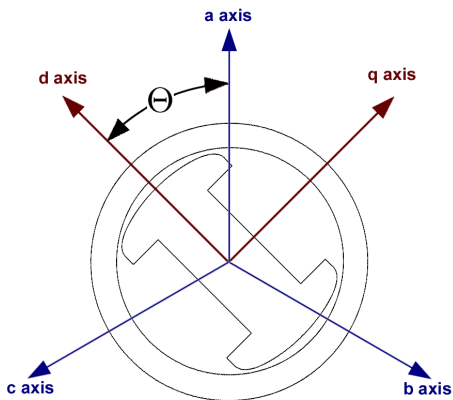
$$\begin{aligned} p &= v_a i_a + v_b i_b + v_c i_c = \mathbf{v}_{abc}^T \mathbf{i}_{abc} = \\ &= (\mathbf{P}^{-1} \mathbf{v}_{0dq})^T (\mathbf{P}^{-1} \mathbf{i}_{0dq}) = \\ &= \mathbf{v}_{0dq}^T (\mathbf{P}^{-1})^T \mathbf{P}^{-1} \mathbf{i}_{0dq} \\ &= \mathbf{v}_{0dq}^T \mathbf{P} \mathbf{P}^{-1} \mathbf{i}_{0dq} = \\ &= \mathbf{v}_{0dq}^T \mathbf{i}_{0dq} = \\ &= v_d i_d + v_q i_q + v_0 i_0 \end{aligned}$$

Áttekintés

- 1 Szinkron gép modellezése
- 2 Szinkron generátor modellezése
  - A generátor fluxusegyenletei
  - Szinkron generátor feszültségegyenletei
  - Szinkron generátor árammodellje
  - Szinkron generátor fluxusmodellje
  - Relatív egység
  - Szinkron generátor mozgásegyenlete
  - Szinkron generátor terhelési szöge
- 3 Szinkron generátor modellezése (csillapító tekercs nélkül)
- 4 Szinkron motor modellezése (indítókalicka nélkül)

Állórész és forgórész pozíció

- A gépen belül 2 mágneses mező van:
  - Forgórész mágneses mezeje
  - Állórész mágneses mezeje

A tekercselés

- A modellezés feltételezése szerint a gép a modell szempontjából 6 egymással csatolásban lévő tekercset tartalmaz, melyek a következők:
  - a fázis tekercse
(továbbiakban a index)
  - b fázis tekercse
(továbbiakban b index)
  - c fázis tekercse
(továbbiakban c index)
  - Gerjesztőtekercs
(továbbiakban F index)
  - Csillapító tekercs d komponens
(továbbiakban D index)
  - Csillapító tekercs q komponens
(továbbiakban Q index)

Fluxusegyenlet

- A tekercselések közötti mágneses csatolásokat a következő módon írhatjuk fel:

$$\begin{bmatrix} \lambda_a \\ \lambda_b \\ \lambda_c \\ \lambda_F \\ \lambda_D \\ \lambda_Q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} L_{aa} & L_{ab} & L_{ac} & L_{aF} & L_{aD} & L_{aQ} \\ L_{ba} & L_{bb} & L_{bc} & L_{bF} & L_{bD} & L_{bQ} \\ L_{ca} & L_{cb} & L_{cc} & L_{cF} & L_{cD} & L_{cQ} \\ L_{Fa} & L_{Fb} & L_{Fc} & L_{FF} & L_{FD} & L_{FQ} \\ L_{Da} & L_{Db} & L_{Dc} & L_{DF} & L_{DD} & L_{DQ} \\ L_{Qa} & L_{Qb} & L_{Qc} & L_{QF} & L_{QD} & L_{QQ} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_a \\ i_b \\ i_c \\ i_F \\ i_D \\ i_Q \end{bmatrix} \quad (1)$$

- Ahol:
  - L_{xy} a csatolt induktivitások a tekercsek között

A tekercselés induktivitása

- Az állórész öninduktivitásai:

$$L_{aa} = L_s + L_m \cos(2\Theta)$$

$$L_{bb} = L_s + L_m \cos(2(\Theta - \frac{2\pi}{3}))$$

$$L_{cc} = L_s + L_m \cos(2(\Theta + \frac{2\pi}{3}))$$

- A forgórész öninduktivitásai:

$$L_{FF} = L_F$$

$$L_{DD} = L_D$$

$$L_{QQ} = L_Q$$

A tekercselés induktivitása

- Az állórész-állórész tekercselés csatolt induktivitásai:

$$\begin{aligned}L_{ab} &= L_{ba} = -M_s - L_m \cos\left(2\left(\Theta - \frac{\pi}{6}\right)\right) \\L_{bc} &= L_{cb} = -M_s - L_m \cos\left(2\left(\Theta - \frac{\pi}{2}\right)\right) \\L_{ca} &= L_{ac} = -M_s - L_m \cos\left(2\left(\Theta + \frac{5\pi}{6}\right)\right)\end{aligned}$$

- A forgórész-forgórész tekercselés csatolt induktivitásai:

$$L_{FD} = L_{DF} = M_R$$

$$L_{FQ} = L_{QF} = 0$$

$$L_{DQ} = L_{QD} = 0$$

A tekercselés induktivitása

- Az állórész és a forgórész gerjesztésének csatolt induktivitásai:

$$L_{aF} = L_{Fa} = M_F \cos(\Theta)$$

$$L_{bF} = L_{Fb} = M_F \cos\left(\Theta - \frac{2\pi}{3}\right)$$

$$L_{cF} = L_{Fc} = M_F \cos\left(\Theta + \frac{2\pi}{3}\right)$$

A tekercselés induktivitása

- Az állórész és a forgórész csillapító tekercsének (D) csatolt induktivitásai:

$$L_{aD} = L_{Da} = M_D \cos(\Theta)$$

$$L_{bD} = L_{Db} = M_D \cos\left(\Theta - \frac{2\pi}{3}\right)$$

$$L_{cD} = L_{Dc} = M_D \cos\left(\Theta + \frac{2\pi}{3}\right)$$

- Az állórész és a forgórész csillapító tekercsének (Q) csatolt induktivitásai:

$$L_{aQ} = L_{Qa} = M_Q \cos(\Theta)$$

$$L_{bQ} = L_{Qb} = M_Q \cos\left(\Theta - \frac{2\pi}{3}\right)$$

$$L_{cQ} = L_{Qc} = M_Q \cos\left(\Theta + \frac{2\pi}{3}\right)$$

Szinkron generátor fluxusa

- Behelyettesítve az induktivitásokat felírható a generátor fluxusa:

$$\begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_{abc} \\ \lambda_{FDQ} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{L}_{aa} & \mathbf{L}_{aR} \\ \mathbf{L}_{Ra} & \mathbf{L}_{RR} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} \mathbf{P}^{-1} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{abc} \\ i_{FDQ} \end{bmatrix} \quad (2)$$

- Ahol:

- $\mathbf{L}_{RR}$: Rotor-rotor csatolt induktivitás mátrix
- $\mathbf{L}_{aa}$: Állórész-állórész csatolt induktivitás mátrix
- $\mathbf{L}_{Ra}, \mathbf{L}_{aR}$: Forgórész-állórész és állórész-forgórész csatolt induktivitás mátrix
- $\mathbf{P}$: Park transzformációs mátrix
- $\mathbf{I}_3$: 3x3-as egység mátrix

Szinkron generátor fluxusa

- Elvégezve a mátrix műveleteket megkapjuk a gép fluxusát 0-d-q koordináta-rendszerben

$$\begin{bmatrix} \lambda_0 \\ \lambda_d \\ \lambda_q \\ \lambda_F \\ \lambda_D \\ \lambda_Q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} L_0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & L_d & 0 & kM_F & kM_D & 0 \\ 0 & 0 & L_q & 0 & 0 & kM_Q \\ 0 & kM_F & 0 & L_F & M_R & 0 \\ 0 & kM_D & 0 & M_R & L_D & 0 \\ 0 & 0 & kM_Q & 0 & 0 & L_Q \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_0 \\ i_d \\ i_q \\ i_F \\ i_D \\ i_Q \end{bmatrix}$$

- Ahol:

$$L_d = L_s + M_s + \frac{3}{2}L_m$$

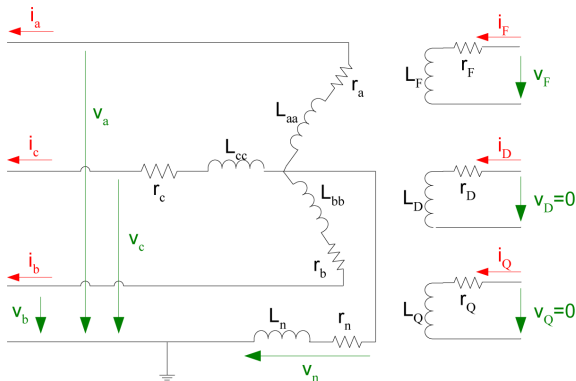
$$L_q = L_s + M_s - \frac{3}{2}L_m$$

$$L_0 = L_s - 2M_s$$

$$k = \sqrt{\frac{2}{3}}$$

Szinkron generátor tekercsei

- Felrajzolva a generátor helyettesítő kapcsolását a következőt kapjuk:

Szinkron generátor feszültségvenletei

- Minden tekercsre fel tudjuk írni KHT-ét
A felírásnál figyelembe kell venni, hogy a tekercsek csatolásban vannak egymással!

$$\mathbf{v} = -\mathbf{r}\mathbf{i} - \dot{\boldsymbol{\lambda}} + \mathbf{v}_n$$

- Blokkmátrix formában felírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \mathbf{v}_{abc} \\ \mathbf{v}_{FDQ} \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} \mathbf{R}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_{FDQ} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{i}_{abc} \\ \mathbf{i}_{FDQ} \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} \dot{\boldsymbol{\lambda}}_{abc} \\ \dot{\boldsymbol{\lambda}}_{FDQ} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mathbf{v}_n \\ 0 \end{bmatrix} \quad (3)$$

- Ahol:

$$\mathbf{R}_{abc} = \begin{bmatrix} r_a & 0 & 0 \\ 0 & r_b & 0 \\ 0 & 0 & r_c \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{R}_{FDQ} = \begin{bmatrix} r_F & 0 & 0 \\ 0 & r_D & 0 \\ 0 & 0 & r_Q \end{bmatrix}$$

Szinkron generátor feszültség egyenletei

- Mátrix formában felírva behelyettesítve az ellenállás értékeket a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} v_a \\ v_b \\ v_c \\ -v_F \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} r_a & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & r_b & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & r_c & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & r_F & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & r_D & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & r_Q \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_a \\ i_b \\ i_c \\ i_F \\ i_D \\ i_Q \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \dot{\lambda}_a \\ \dot{\lambda}_b \\ \dot{\lambda}_c \\ \dot{\lambda}_F \\ \dot{\lambda}_D \\ \dot{\lambda}_Q \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mathbf{v}_n \\ \mathbf{0} \end{bmatrix} \quad (4)$$

- Ahol:
  - v_n : Csillagpont feszültsége (neutrális feszültség)

$$\mathbf{v}_n = -\mathbf{r}_n \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_a \\ i_b \\ i_c \end{bmatrix} - \mathbf{L}_n \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \dot{i}_a \\ \dot{i}_b \\ \dot{i}_c \end{bmatrix}$$

A csillagpont feszültsége

- Mátrixos formában felírva a csillagpont feszültségét a következőt kapjuk:

$$\mathbf{v}_n = -\mathbf{R}_n \mathbf{i}_{abc} - \mathbf{L}_{nm} \dot{\mathbf{i}}_{abc}$$

- Ahol:

$$\mathbf{L}_{nm} = \begin{bmatrix} L_n & L_n & L_n \\ L_n & L_n & L_n \\ L_n & L_n & L_n \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{R}_n = \begin{bmatrix} r_n & r_n & r_n \\ r_n & r_n & r_n \\ r_n & r_n & r_n \end{bmatrix}$$

Áttérés 0-d-q koordináta rendszerbe

- A Park transzformációt felhasználva a feszültségeket fel tudjuk írni 0-d-q koordináta rendszerben a következő módon:

$$\begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{v}_{abc} \\ \mathbf{v}_{FDQ} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mathbf{v}_{0dq} \\ \mathbf{v}_{FDQ} \end{bmatrix}$$

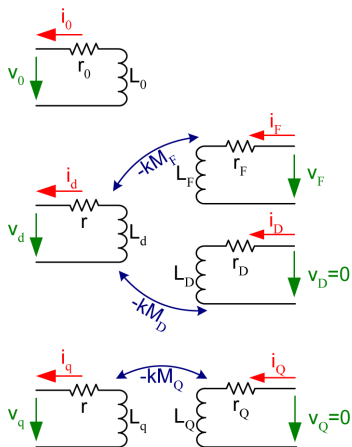
Áttérés 0-d-q koordináta rendszerbe

- Kiszámolva az előző műveleteket a következőt kapjuk:

$$\begin{aligned}
 & \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{R}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_{FDQ} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P}^{-1} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{abc} \\ i_{FDQ} \end{bmatrix} \\
 = & \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{R}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_{FDQ} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P}^{-1} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{abc} \\ i_{FDQ} \end{bmatrix} \\
 = & \begin{bmatrix} \mathbf{P}\mathbf{R}_{abc}\mathbf{P}^{-1} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_{FDQ} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{0dq} \\ i_{FDQ} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \hat{\mathbf{R}}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_{FDQ} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{0dq} \\ i_{FDQ} \end{bmatrix} \quad (5)
 \end{aligned}$$

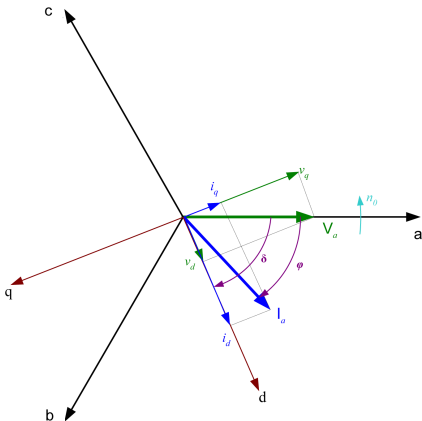
Generátor helyettesítő kapcsolás

- A 0-d-q koordináta-rendszerbe átalakított helyettesítő kapcsolás:

A feszültségek és az áramok vektorábrája

- A gép feszültségeinek is meghatározható a d és q vetülete:

Tekercselés ellenállása

- Kihhasználva azt, hogy a hálózat szimmetrikus háromfázisú hálózat és szimmetrikus a szinkron generátor, ezért felírhatjuk a következőt:

$$(r_a = r_b = r_c = r)$$

- Behelyettesítve az R_{abc} mátrixba a következőt kapjuk:

$$\hat{R}_{abc} = R_{abc} = \begin{bmatrix} r & 0 & 0 \\ 0 & r & 0 \\ 0 & 0 & r \end{bmatrix}$$

Fluxusok deriváltjai

- Ahhoz, hogy ki tudjuk számolni a feszültségét a generátornak meg kell határoznunk a fluxusok deriváltjait

$$\begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{I}_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \dot{\lambda}_{abc} \\ \dot{\lambda}_{FDQ} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mathbf{P}\dot{\lambda}_{abc} \\ \dot{\lambda}_{FDQ} \end{bmatrix}$$

- $\mathbf{P}\dot{\lambda}_{abc}$ a következő képpen tudjuk szorzatként deriválni:

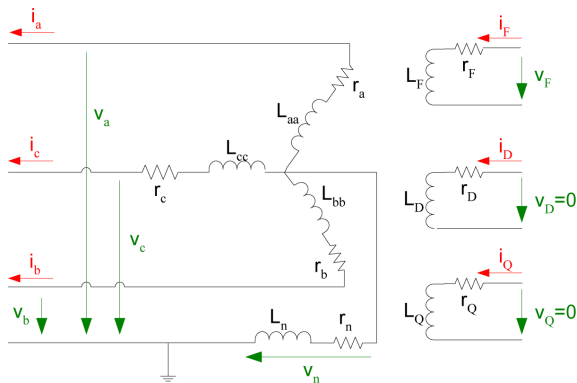
$$\mathbf{P}\dot{\lambda}_{abc} = \dot{\lambda}_{0dq} - \dot{\mathbf{P}}\lambda_{abc} = \dot{\lambda}_{0dq} - \dot{\mathbf{P}}\mathbf{P}^{-1}\lambda_{0dq}$$

- A kifejezést kiszámolva a következőt kapjuk:

$$\dot{\mathbf{P}}\mathbf{P}^{-1}\lambda_{0dq} = \omega \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 1 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_0 \\ \lambda_d \\ \lambda_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ -\omega\lambda_q \\ \omega\lambda_d \end{bmatrix}$$

Csillagpont feszültsége

- A gép feszültségének a meghatározásához meg kell határoznunk a csillagpont feszültségét

Csillagpont feszültsége

- Hasonlóan a fázisfeszültségekhez meg kell határoznunk a csillagpont feszültségének 0-d-q koordináta-rendszerben lévő komponenseit:

$$\begin{aligned}
 \mathbf{n}_{0dq} &= \mathbf{P}\mathbf{v}_n = -\mathbf{P}\mathbf{R}_n\mathbf{P}^{-1}\mathbf{P}\mathbf{i}_{abc} - \mathbf{P}\mathbf{L}_{nm}\mathbf{P}^{-1}\mathbf{P}\dot{\mathbf{i}}_{abc} = \\
 &= -\mathbf{P}\mathbf{R}_n\mathbf{P}^{-1}\mathbf{i}_{0dq} - \mathbf{P}\mathbf{L}_{nm}\mathbf{P}^{-1}\dot{\mathbf{i}}_{0dq} = \\
 &= \begin{bmatrix} -3r_n i_0 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} -3L_n \dot{i}_0 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix}
 \end{aligned}$$

Szinkron generátor feszültsége

- Felhasználva a feszültségegyenletet (3. egyenlet) és abba behelyettesítve a következőt kapjuk:

$$\begin{aligned}
 \begin{bmatrix} \mathbf{v}_{0dq} \\ \mathbf{v}_{FDQ} \end{bmatrix} &= - \begin{bmatrix} \mathbf{R}_{0dq} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_{FDQ} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{i}_{0dq} \\ \mathbf{i}_{FDQ} \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} \dot{\boldsymbol{\lambda}}_{0dq} \\ \dot{\boldsymbol{\lambda}}_{FDQ} \end{bmatrix} + \\
 &+ \begin{bmatrix} \mathbf{P}\mathbf{P}^{-1}\boldsymbol{\lambda}_{0dq} \\ 0 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mathbf{n}_{0dq} \\ 0 \end{bmatrix}
 \end{aligned} \tag{6}$$

Szinkron generátor feszültsége

- Behelyettesítve a gép feszültségegyenletébe (6. egyenlet) a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} v_0 \\ v_d \\ v_F \\ v_D = 0 \\ v_q \\ v_Q = 0 \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} r + 3r_n & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & r & 0 & 0 & \omega L_q & \omega kM_Q \\ 0 & 0 & r_F & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & r_D & 0 & 0 \\ 0 & -\omega L_d & -\omega kM_F & -\omega kM_D & r & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & r_Q \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_0 \\ i_d \\ i_F \\ i_D \\ i_q \\ i_Q \end{bmatrix} - \\
 - \begin{bmatrix} L_0 + 3L_n & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & L_d & kM_F & kM_D & 0 & 0 \\ 0 & kM_F & L_F & M_R & 0 & 0 \\ 0 & kM_D & M_R & L_D & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & L_q & kM_Q \\ 0 & 0 & 0 & 0 & kM_Q & L_Q \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \dot{i}_0 \\ \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_D \\ \dot{i}_q \\ \dot{i}_Q \end{bmatrix} \quad (7)$$

Szinkron generátor feszültsége

- Szimmetrikus rendszert feltételezve a csillagpont feszültsége (v_0) 0V-al egyenlő
- Behelyettesítve a feszültségegyenletbe a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \mathbf{v}_{dq} \\ \mathbf{v}_{FDQ} \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} \mathbf{R} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{R}_R \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{i}_{dq} \\ \mathbf{i}_{FDQ} \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} \dot{\boldsymbol{\lambda}}_{dq} \\ \dot{\boldsymbol{\lambda}}_{FDQ} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mathbf{S} \\ \mathbf{0} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mathbf{n}_{0dq} \\ \mathbf{0} \end{bmatrix} \quad (8)$$

- Ahol:

$$\mathbf{R} = \begin{bmatrix} r & 0 \\ 0 & r \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{R}_R = \begin{bmatrix} r_F & 0 & 0 \\ 0 & r_D & 0 \\ 0 & 0 & r_Q \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{S} = \begin{bmatrix} -\omega\lambda_q \\ \omega\lambda_d \end{bmatrix}$$

Szinkron generátor feszültsége

- Szimmetrikus rendszert feltételezve a gép feszültsége a következő:

$$\begin{bmatrix} v_d \\ v_F \\ v_D = 0 \\ v_q \\ v_Q = 0 \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} r & 0 & 0 & \omega L_q & \omega kM_Q \\ 0 & r_F & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & r_D & 0 & 0 \\ -\omega L_d & -\omega kM_F & -\omega kM_D & r & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & r_Q \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_D \\ i_q \\ i_Q \end{bmatrix}$$

$$- \begin{bmatrix} L_d & kM_F & kM_D & 0 & 0 \\ kM_F & L_F & M_R & 0 & 0 \\ kM_D & M_R & L_D & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & L_q & kM_Q \\ 0 & 0 & 0 & kM_Q & L_Q \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_D \\ i_q \\ i_Q \end{bmatrix} \quad (9)$$

Szinkron generátor feszültsége

- Felírva egyszerűsített mátrix formában a következőt kapjuk:

$$\mathbf{v}_{dFDqQ} = -\mathbf{R}_{RS\omega} \mathbf{i}_{dFDqQ} - \mathbf{L} \dot{\mathbf{i}}_{dFDqQ}$$

- Ahol:

$$\mathbf{v}_{dFDqQ} = [v_d \quad v_F \quad v_D \quad v_q \quad v_Q]^T$$

$$\mathbf{i}_{dFDqQ} = [i_d \quad i_F \quad i_D \quad i_q \quad i_Q]^T$$

$$\dot{\mathbf{i}}_{dFDqQ} = [\dot{i}_d \quad \dot{i}_F \quad \dot{i}_D \quad \dot{i}_q \quad \dot{i}_Q]^T$$

$$\mathbf{R}_{RS\omega} = \begin{bmatrix} r & 0 & 0 & \omega L_q & \omega k M_Q \\ 0 & r_F & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & r_D & 0 & 0 \\ -\omega L_d & -\omega k M_F & -\omega k M_D & r & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & r_Q \end{bmatrix}$$

Szinkron generátor feszültsége

- Felírva egyszerűsített mátrix formában a következőt kapjuk:

$$\mathbf{v}_{dFDqQ} = -\mathbf{R}_{RS}\omega \mathbf{i}_{dFDqQ} - \mathbf{L} \dot{\mathbf{i}}_{dFDqQ}$$

- Ahol:

$$\mathbf{L} = \begin{bmatrix} L_d & kM_F & kM_D & 0 & 0 \\ kM_F & L_F & M_R & 0 & 0 \\ kM_D & M_R & L_D & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & L_q & kM_Q \\ 0 & 0 & 0 & kM_Q & L_Q \end{bmatrix}$$

Szinkron generátor árammodellje

- A modell kialakításakor meg kell határoznunk, hogy milyen modellt szeretnénk majd használni, annak a függvényében kell rendeznünk az egyenletrendszert

$$\mathbf{v}_{dFDqQ} = -\mathbf{R}_{RS\omega} \mathbf{i}_{dFDqQ} - \mathbf{L} \dot{\mathbf{i}}_{dFDqQ}$$

- Árammodell esetében az áramok idő szerinti deriváltjaira ($\frac{i_d}{dt}$, $\frac{i_F}{dt}$, $\frac{i_D}{dt}$, $\frac{i_q}{dt}$ és $\frac{i_Q}{dt}$) kell rendezni az egyenletrendszert
- Fluxusmodell esetében a fluxusok idő szerinti deriváltjaira ($\frac{\phi_d}{dt}$, $\frac{\phi_F}{dt}$, $\frac{\phi_D}{dt}$, $\frac{\phi_q}{dt}$ és $\frac{\phi_Q}{dt}$) kell rendezni az egyenletrendszert
- Egyszerűsített mátrix formában a következőt kapjuk:

$$\dot{\mathbf{i}}_{dFDqQ} = -\mathbf{L}^{-1} \cdot \mathbf{R}_{RS\omega} \cdot \mathbf{i}_{dFDqQ} - \mathbf{L}^{-1} \cdot \mathbf{v}_{dFDqQ} \quad (10)$$

Szinkron generátor árammodellje

- Ahhoz, hogy a modellel tudjunk számolni meg kell határoznunk a $\mathbf{L}^{-1}$ kifejezés értékét

$$\mathbf{L}^{-1} = \begin{bmatrix} L_{11} & 0 \\ 0 & L_{22} \end{bmatrix}$$

- Ahol $\mathbf{L}_{11}$ és $\mathbf{L}_{22}$ egy-egy almatrix, melynek értékei a következők:

$$\mathbf{L}_{11} = K_L \begin{bmatrix} -(L_D L_F - M_R^2) & kM_F L_D - kM_D M_R & kM_D L_F - M_R kM_F \\ -(-kM_F L_D + M_R kM_D) & -L_D L_d + kM_D kM_D & M_R L_d - kM_F kM_D \\ kM_D L_F - M_R kM_F & -M_R L_d + kM_D kM_F & -(L_F L_d - kM_F^2) \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{L}_{22} = \frac{1}{-L_Q L_q + k^2 M_Q^2} \begin{bmatrix} -L_Q & kM_Q \\ kM_Q & -L_q \end{bmatrix}$$

$$K_L = \frac{1}{-L_D L_d L_F + L_D kM_F^2 + kM_D kM_D L_F + M_R^2 L_d - M_R kM_F kM_D - kM_D kM_F M_R}$$

Szinkron generátor árammodellje

- Szinkron generátor árammodellje blokkmátrix formában a következő:

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_D \\ \dot{i}_q \\ \dot{i}_Q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} & & & & \\ & & & & \\ & & & & \\ & & & & \\ & & & & \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} R_{RSw} \\ & & & & \\ & & & & \\ & & & & \\ & & & & \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_D \\ i_q \\ i_Q \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} & & & & \\ & & & & \\ & & & & \\ & & & & \\ & & & & \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ 0 \\ -v_q \\ 0 \end{bmatrix}$$

Szinkron generátor fluxusmodellje

- A modell kialakításakor meg kell határoznunk, hogy milyen modellt szeretnénk majd használni, annak a függvényében kell rendeznünk az egyenletrendszert

$$\mathbf{v}_{dFDqQ} = -\mathbf{R}_{RS\omega} \cdot \mathbf{i}_{dFDqQ} - \mathbf{L} \cdot \dot{\mathbf{i}}_{dFDqQ}$$

- Fluxusmodell esetében a fluxusok idő szerinti deriváltjaira ($\frac{\phi_d}{dt}$, $\frac{\phi_F}{dt}$, $\frac{\phi_D}{dt}$, $\frac{\phi_q}{dt}$ és $\frac{\phi_Q}{dt}$) kell rendezni az egyenletrendszert
- A gép áramaiból meg tudjuk határozni a fluxusokat a következő módon:

$$\begin{aligned} i_d &= \frac{1}{L_d} (\lambda_d - \lambda_{AD}) \\ i_q &= \frac{1}{L_q} \lambda_q \\ i_F &= \frac{1}{L_F} (\lambda_F - \lambda_{AD}) i_D = \frac{1}{L_D} (\lambda_D - \lambda_{AD}) \end{aligned}$$

- Ahol:

$$\lambda_{AD} = (i_d + i_F + i_D) L_{AD}$$

Szinkron generátor áramai

- A generátor áramai felírhatóak a fluxusokkal a következő formában:

$$\begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_D \\ i_q \\ i_Q \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} \frac{1}{l_d} & 0 & 0 & -\frac{1}{l_d} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \frac{1}{l_F} & 0 & -\frac{1}{l_F} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{l_D} & -\frac{1}{l_D} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{1}{l_q} & 0 & -\frac{1}{l_q} \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{1}{l_Q} & -\frac{1}{l_Q} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_D \\ \lambda_{AD} \\ \lambda_q \\ \lambda_Q \\ \lambda_{AQ} \end{bmatrix} \quad (11)$$

- Ahol:
  - l_d , l_F és l_D : csatolt induktivitások

Szinkron generátor fluxusmodellje

- Ezek után fel tudjuk írni a szinkron generátor fluxusmodelljét a következő formában:

$$\begin{bmatrix} \dot{\lambda}_d \\ \dot{\lambda}_F \\ \dot{\lambda}_D \\ \dot{\lambda}_q \\ \dot{\lambda}_Q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{r}{I_d} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_d}\right) & \frac{r}{I_d} \frac{L_{MD}}{I_F} & \frac{r}{I_d} \frac{L_{MD}}{I_D} & -1 & 0 \\ \frac{r_F}{I_F} \frac{L_{MD}}{I_F} & -\frac{r_F}{I_F} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_F}\right) & \frac{r_F}{I_F} \frac{L_{MD}}{I_D} & 0 & 0 \\ \frac{r_D}{I_D} \frac{L_{MD}}{I_d} & \frac{r_D}{I_D} \frac{L_{MD}}{I_F} & -\frac{r_D}{I_D} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_D}\right) & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & -\frac{r}{I_q} \left(1 - \frac{L_{MQ}}{I_q}\right) & \frac{r}{I_q} \frac{L_{MQ}}{I_Q} \\ 0 & 0 & 0 & \frac{r_Q}{I_Q} \frac{L_{MQ}}{I_q} & -\frac{r_Q}{I_q} \left(1 - \frac{L_{MQ}}{I_Q}\right) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_D \\ \lambda_q \\ \lambda_Q \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ 0 \\ -v_q \\ 0 \end{bmatrix}$$

Relatív egységek alkalmazása

- Mivel a szinkron gépeknél különböző nagyságrenddel különbözik egymástól az armatúra és a gerjesztőkör feszültségei, áramai és fluxusai, ezért érdemes relatív egységeket alkalmazni.
- A relatív egységek közül bizonyos egység értékeket megválaszthatunk, bizonyos egység értékeket pedig ki kell számolni.
- Egységnek érdemes a gép névleges üzemi értékei közül választani, például:

- Szabadon választható:

$$S_B = \text{Gép névleges teljesítménye } VA/3$$

$$V_B = \text{Gép névleges feszültsége } V/\sqrt{3}$$

$$I_B = \text{Gép névleges árama } A$$

$$\omega_B = 2\pi f \text{ rad/s}$$

- Adódó mennyiségek (idő, fluxus, ellenállás, induktivitás):

$$t_B = 1/(2\pi f \text{ Hz}) \quad \phi_B = V_B \cdot t_B$$

$$R_B = V_B/I_B \quad L_B = V_B/(I_B/t_B)$$

Energiamérleg

- A generátor energiamérlegét felírva a következőt kapjuk:

$$dW_{Mech} = dW_{Field} + dW_{LossesMech} + dW_{Electr}$$

- Forgóveszteség (W_{Electr}):

$$dW_{rot} = dW_{LossesMech} + dW_{LossesField}$$

- Ahol:
  - W_{Mech} : Mechanikai energia
  - W_{Field} : Mágneses mező energiája
  - $W_{LossesField}$: A mező vesztesége
  - $W_{LossesMech}$: Mechanikai veszteség
  - W_{Electr} : Villamos veszteségek

Energia, teljesítmény

- A gép kimenő energiáját a következő összefüggés adja meg:

$$dW_{out} = dW_{Mech} - dW_{Field} - dW_{\Omega}$$

- Idő szerint deriválva a kimenő energiát a következőt kapjuk:

$$\frac{dW_{out}}{dt} = \frac{dW_{Mech}}{dt} - \frac{dW_{Field}}{dt} - \frac{dW_{\Omega}}{dt}$$

$$P_{out} = P_{Mech} - P_{Field} - P_{\Omega} \quad (12)$$

- Ahol:
  - W_{Ω} : Az energiaveszteség

Kimeneti teljesítmény

- A szinkron generátorok esetén a kimenő teljesítmény a villamos teljesítmény, melyet a következő képpen kaphatunk meg 3 fázisú hálózatban:

$$p_{out} = v_a i_a + v_b i_b + v_c i_c = \mathbf{v}_{abc}^T \cdot \mathbf{i}_{abc}$$

- Vektoros formában felírva az áramot és a feszültséget

$$\mathbf{i}_{abc} = \mathbf{P}^{-1} \cdot \mathbf{i}_{0dq}$$

$$\mathbf{v}_{abc} = \mathbf{P}^{-1} \cdot \mathbf{v}_{0dq}$$

- A feszültségekből a teljesítményt a következő képpen kaphatjuk meg:

$$\begin{aligned} p_{out} &= (\mathbf{v}_{0dq} \cdot \mathbf{P}^{-1})^T \cdot \mathbf{P}^{-1} \cdot \mathbf{i}_{0dq} = \\ &= \mathbf{v}_{0dq}^T \cdot (\mathbf{P}^{-1})^T \cdot \mathbf{P}^{-1} \cdot \mathbf{i}_{0dq} = \mathbf{v}_{0dq}^T \cdot \mathbf{i}_{0dq} \end{aligned}$$

Nyomaték

- A gép szögsebességét a következő módon kaphatjuk meg:

$$\omega = \frac{d\theta}{dt}$$

- A mechanikai teljesítményt a nyomatékból a következő definíció alapján kaphatjuk meg:

$$P_{mech} = M_{mech} \cdot \omega$$

- A gép mágneses mezejének a nyomatékát a következő módon írhatjuk fel:

$$M_{Field} = (i_0 \frac{\lambda_0}{d\theta} + i_d \frac{\lambda_d}{d\theta} + i_q \frac{\lambda_q}{d\theta})$$

- A generátor villamos nyomatékát ezek után a következő módon írhatjuk fel:

$$T_{Electr} = T_{Mech} - T_{Field}$$

Nyomaték

- Newton törvénye alapján a következő módon írhatjuk fel a gép nyomatékát:

$$\frac{2H}{\omega_B} \dot{\omega} = T_{Mech} - T_{Electr} - D\omega$$

- Figyelembe véve a szögsebesség és az idő relatív egysége közötti összefüggést

$$t_u = \omega_B t$$

$$\omega_u = \frac{\omega}{\omega_B}$$

- Felírhatjuk a gép gyorsító nyomatékát:

$$2H\omega_B \frac{d\omega_u}{dt_u} = T_{acc}$$

- Ahol:
  - H : Inercia konstans
  - ω_B : Szögsebesség relatív egysége
  - t_u : Idő relatív egysége

Nyomaték

- A gép gyorsító nyomatéka:

$$T_{acc} = 2H\omega_B \frac{d\omega_u}{dt_u}$$

- A $2H\omega_B$ konstansra bevezethetünk egy új értéket:

$$\tau_j = 2H\omega_B$$

- Így a gép gyorsító nyomatékára a következőt kapjuk:

$$T_{acc} = \tau_j \cdot \frac{d\omega_u}{dt_u}$$

- Ezek után felírhatjuk a gép villamos nyomatékát a gép fluxusaiból és a gép áramából a következő módon:

$$T_{Electr} = \frac{1}{3}(\lambda_d i_q - \lambda_q i_d)$$

Nyomaték

- Behelyettesítve a 12 egyenletbe a gép kimenő teljesítményét a következőt kapjuk:

$$p_{out} = \omega(\lambda_d i_q - \lambda_q i_d) - \left(i_0 \frac{\lambda_0}{dt} + i_d \frac{\lambda_d}{dt} + i_q \frac{\lambda_q}{dt} \right) - r(i_0^2 + i_d^2 + i_q^2) - 3r_n i_0^2 \quad (13)$$

- Teljesen szimmetrikus rendszer esetében:

$$i_0 = 0$$

- A következő formára egyszerűsíthető a gép kimenő teljesítményegyenlete:

$$p_{out} = \omega(\lambda_d i_q - \lambda_q i_d) - \left(i_d \frac{\lambda_d}{dt} + i_q \frac{\lambda_q}{dt} \right) - r(i_d^2 + i_q^2) \quad (14)$$

Gyorsítónyomaték

- Ezek után felírható a gép gyorsítónyomatéka a következő formában:

$$T_{acc} = T_{mech} - \frac{T_{elect3}}{3} - T_{dump} = T_{mech} - T_{elect} - T_{dump} \quad (15)$$

- Ahol

- T_{mech} : A gép mechanikai nyomatéka
- T_{elect} : A gép villamos nyomatéka
- T_{dump} : Veszteségi nyomaték

$$T_{dump} = D\omega$$

- D : Veszteségi konstans

Villamos nyomaték

- A gép villamos nyomatéka a gép fluxusaiból határozható meg

$$\lambda_d = L_d i_d + kM_F i_F + kM_D i_D \quad (16)$$

$$\lambda_q = L_q i_q + kM_Q i_Q \quad (17)$$

- Behelyettesítve a villamos nyomatékot megadó összefüggésbe a következőt kapjuk:

$$T_{elect3} = \begin{bmatrix} L_d i_q & kM_F i_q & kM_D i_q & -L_q i_d & -kM_Q i_d \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_D \\ i_q \\ i_Q \end{bmatrix} \quad (18)$$

Villamos nyomaték

- A gép villamos nyomatéka a gép fluxusaiból határozható meg

$$\lambda_d = L_d i_d + kM_F i_F + kM_D i_D \quad (19)$$

$$\lambda_q = L_q i_q + kM_Q i_Q \quad (20)$$

- Természetesen csak a fluxusokkal is kifejezhető a villamos nyomaték, a következő képpen:

$$T_{elect3} = \lambda_d \lambda_q \frac{L_{MD} - L_{MQ}}{l_d l_q} - \lambda_d \lambda_Q \frac{L_{MQ}}{l_q l_Q} + \\ + \lambda_q \lambda_F \frac{L_{MD}}{l_d l_F} + \lambda_q \lambda_D \frac{L_{MD}}{l_d l_D} \quad (21)$$

Szögsebesség

- Felírható szögsebesség deriváltja felhasználva az $\dot{\omega} = \frac{T_{acc}}{\tau_j}$ összefüggést
- Árammodell esetében a következőt használjuk:

$$\dot{\omega} = -\frac{L_q i_q i_d}{3\tau_j} - \frac{kM_F i_q i_F}{3\tau_j} - \frac{kM_D i_q i_D}{3\tau_j} + \frac{L_q i_d i_q}{3\tau_j} + \frac{kM_Q i_d i_Q}{3\tau_j} - \frac{D\omega}{\tau_j} + \frac{T_{mech}}{\tau_j} \quad (22)$$

- Mátrixos formában:

$$\dot{\omega} = \begin{bmatrix} -\frac{L_d i_q}{3\tau_j} & -\frac{kM_F i_q}{3\tau_j} & -\frac{kM_D i_q}{3\tau_j} & \frac{L_q i_d}{3\tau_j} & \frac{kM_Q i_d}{3\tau_j} & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_D \\ i_q \\ i_Q \\ \omega \end{bmatrix} + \frac{T_{mech}}{\tau_j} \quad (23)$$

Szögsebesség

- Felírható szögsebesség deriváltja az $\dot{\omega} = \frac{T_{acc}}{\tau_j}$ összefüggést felhasználva
- Fluxusmodell esetében a következőt használjuk:

$$\begin{aligned} \dot{\omega} = & -\lambda_d \lambda_q \frac{L_{MD} - L_{MQ}}{3\tau_j l_d l_q} + \lambda_d \lambda_Q \frac{L_{MQ}}{3\tau_j l_q l_Q} - \lambda_q \lambda_F \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_F} - \\ & - \lambda_q \lambda_D \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_D} - \frac{D\omega}{\tau_j} + \frac{T_{mech}}{\tau_j} \end{aligned} \quad (24)$$

- Mátrixos formában:

$$\dot{\omega} = \begin{bmatrix} \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d^2} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_F} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_D} \lambda_q & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j l_d^2} \lambda_d & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j l_d l_Q} \lambda_d & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_D \\ \lambda_q \\ \lambda_Q \\ \omega \end{bmatrix} + \frac{T_m}{\tau_j} \quad (25)$$

Szögsebesség bővített modell

- Az egyenletet a fluxusmodellbe beírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \dot{\lambda}_d \\ \dot{\lambda}_F \\ \dot{\lambda}_D \\ \dot{\lambda}_q \\ \dot{\lambda}_Q \\ \dot{\omega} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{r}{l_d} \left(1 - \frac{L_{MD}}{l_d}\right) & \frac{r}{l_d} \frac{L_{MD}}{l_F} & \frac{r}{l_d} \frac{L_{MD}}{l_D} & -\omega & 0 & 0 \\ \frac{r_F}{l_F} \frac{L_{MD}}{l_F} & -\frac{r_F}{l_F} \left(1 - \frac{L_{MD}}{l_F}\right) & \frac{r_F}{l_F} \frac{L_{MD}}{l_D} & 0 & 0 & 0 \\ \frac{r_D}{l_D} \frac{L_{MD}}{l_D} & \frac{r_D}{l_D} \frac{L_{MD}}{l_F} & -\frac{r_D}{l_D} \left(1 - \frac{L_{MD}}{l_D}\right) & 0 & 0 & 0 \\ \omega & 0 & 0 & -\frac{r}{l_q} \left(1 - \frac{L_{MQ}}{l_q}\right) & \frac{r}{l_q} \frac{L_{MQ}}{l_Q} & 0 \\ 0 & 0 & 0 & \frac{r_Q}{l_Q} \frac{L_{MQ}}{l_q} & -\frac{r_Q}{l_q} \left(1 - \frac{L_{MQ}}{l_Q}\right) & 0 \\ \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d^2} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_F} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_D} \lambda_q & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j l_q^2} \lambda_d & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j l_d l_Q} \lambda_d & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_D \\ \lambda_q \\ \lambda_Q \\ \omega \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ 0 \\ -v_q \\ 0 \\ \frac{T_m}{\tau_j} \end{bmatrix}$$

Terhelési szög

- A terhelési szöget felírhatjuk a szinkron körfrekvenciából és a gép körfrekvenciájából

$$\delta = \delta_0 + \int_{t_0}^t (\omega - \omega_R) dt$$

- Kifejezve a gép terhelési szögének idő szerinti deriváltját a következőt kapjuk:

$$\dot{\delta} = \omega - \omega_R$$

- Kifejezve a gép terhelési szögének idő szerinti deriváltját relatív egységekkel a következőt kapjuk:

$$\dot{\delta} = \omega - 1$$

- A fluxus- és az árammodellbe is belerakható így a terhelési szög

Terhelési szöggel bővített fluxusmodell

- A terhelési szög egyenletét a fluxusmodellbe beírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \dot{\lambda}_d \\ \dot{\lambda}_F \\ \dot{\lambda}_D \\ \dot{\lambda}_q \\ \dot{\lambda}_Q \\ \dot{\omega} \\ \dot{\delta} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{r}{l_d} \left(1 - \frac{L_{MD}}{l_d}\right) & \frac{r}{l_d} \frac{L_{MD}}{l_F} & \frac{r}{l_d} \frac{L_{MD}}{l_D} & -\omega & 0 & 0 & 0 \\ \frac{r_F}{l_F} \frac{L_{MD}}{l_F} & -\frac{r_F}{l_F} \left(1 - \frac{L_{MD}}{l_F}\right) & \frac{r_F}{l_F} \frac{L_{MD}}{l_D} & 0 & 0 & 0 & 0 \\ \frac{r_D}{l_D} \frac{L_{MD}}{l_d} & \frac{r_D}{l_D} \frac{L_{MD}}{l_F} & -\frac{r_D}{l_D} \left(1 - \frac{L_{MD}}{l_D}\right) & 0 & 0 & 0 & 0 \\ \omega & 0 & 0 & -\frac{r}{l_q} \left(1 - \frac{L_{MQ}}{l_q}\right) & \frac{r}{l_q} \frac{L_{MQ}}{l_Q} & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & \frac{r_Q}{l_Q} \frac{L_{MQ}}{l_q} & -\frac{r_Q}{l_q} \left(1 - \frac{L_{MQ}}{l_Q}\right) & 0 & 0 \\ \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d^2} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_F} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_D} \lambda_q & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j l_q^2} \lambda_d & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j l_d l_Q} \lambda_d & -\frac{D}{\tau_j} & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_D \\ \lambda_q \\ \lambda_Q \\ \omega \\ \delta \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ 0 \\ -v_q \\ 0 \\ \frac{T_m}{\tau_j} \\ -1 \end{bmatrix}$$

Áttekintés

- 1 Szinkron gép modellezése
- 2 Szinkron generátor modellezése
- 3 Szinkron generátor modellezése (csillapító tekercs nélkül)
  - A generátor fluxusegyenletei
  - Szinkron generátor feszültség egyenletei
  - Szinkron generátor árammodellje
  - Szinkron generátor fluxusmodellje
  - Szinkron generátor mozgásegyenlete
  - Szinkron generátor terhelési szöge
- 4 Szinkron motor modellezése (indítókalka nélkül)

Szinkron generátor modellezése (csillapító tekercs nélkül)

- A generátor modellezésénél kiindulhatunk a generátor csillapítótekercseket tartalmazó modelljéből
- Energiaáramlás szempontjából mindenben megegyezik a kidolgozott modellel
- Szükséges módosítások:
  - A helyettesítő kapcsolásból el kell távolítani a kettő csillapítótekercset
  - A modell villamos részéből el kell távolítani a kettő csillapítótekercs csatolt indukivitásait

A tekercselés

- A modellezés feltételezései szerint a gép a modell szempontjából 4 egymással csatolásban lévő tekercset tartalmaz, melyek a következők:
  - a fázis tekercse
(továbbiakban a index)
  - b fázis tekercse
(továbbiakban b index)
  - c fázis tekercse
(továbbiakban c index)
  - Gerjesztőtekercs
(továbbiakban F index)

Fluxusegyenlet

- A tekercselések közötti mágneses csatolásokat a következő módon írhatjuk fel:

$$\begin{bmatrix} \lambda_a \\ \lambda_b \\ \lambda_c \\ \lambda_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} L_{aa} & L_{ab} & L_{ac} & L_{aF} \\ L_{ba} & L_{bb} & L_{bc} & L_{bF} \\ L_{ca} & L_{cb} & L_{cc} & L_{cF} \\ L_{Fa} & L_{Fb} & L_{Fc} & L_{FF} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_a \\ i_b \\ i_c \\ i_F \end{bmatrix} \quad (26)$$

- Ahol:
  - L_{xy} a csatolt induktivitások a tekercsek között
  - A csatolt induktivitások számítása megegyezik a csillapító tekercsel ellátott generátor számításával

Szinkron generátor fluxusa

- Behelyettesítve az induktivitásokat felírható a motor fluxusa:

$$\begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_{abc} \\ \lambda_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{L}_{aa} & \mathbf{L}_{aR} \\ \mathbf{L}_{Ra} & \mathbf{L}_{RR} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} \mathbf{P}^{-1} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{abc} \\ i_F \end{bmatrix} \quad (27)$$

- Ahol:
  - $\mathbf{L}_{RR}$: Rotor-rotor csatolt induktivitás mátrix
  - $\mathbf{L}_{aa}$: Állórész-állórész csatolt induktivitás mátrix
  - $\mathbf{L}_{Ra}, \mathbf{L}_{aR}$: Forgórész-állórész és állórész-forgórész csatolt induktivitás mátrix
  - $\mathbf{P}$: Park transzformációs mátrix
  - $\mathbf{I}_1$: 1x1-es egységmátrix

Szinkron generátor fluxusa

- Elvégezve a mátrix műveleteket megkapjuk a gép fluxusát 0-d-q koordináta-rendszerben

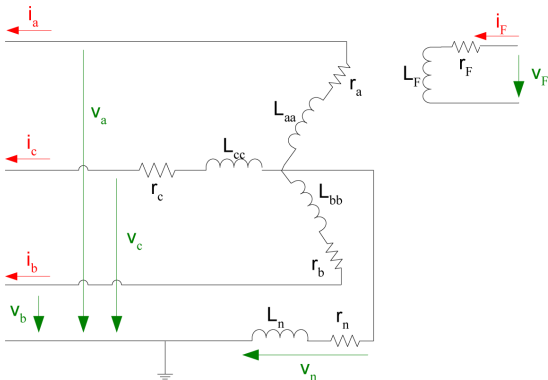
$$\begin{bmatrix} \lambda_0 \\ \lambda_d \\ \lambda_q \\ \lambda_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} L_0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & L_d & 0 & kM_F \\ 0 & 0 & L_q & 0 \\ 0 & kM_F & 0 & L_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_0 \\ i_d \\ i_q \\ i_F \end{bmatrix}$$

- Ahol:

$$\begin{aligned} L_d &= L_s + M_s + \frac{3}{2}L_m \\ L_q &= L_s + M_s - \frac{3}{2}L_m \\ L_0 &= L_s - 2M_s \\ k &= \sqrt{\frac{2}{3}} \end{aligned}$$

Szinkron generátor tekercsei

- Felrajzolva a generátor helyettesítő kapcsolását a következőt kapjuk:

Szinkron generátor feszültségvenletei

- Minden tekercsre fel tudjuk írni KHT-ét
A felírásnál figyelembe kell venni, hogy a tekercsek csatolásba vannak egymással!

$$\mathbf{v} = -\mathbf{r}\mathbf{i} - \dot{\boldsymbol{\lambda}} + \mathbf{v}_n$$

- Blokkmátrix formában felírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \mathbf{v}_{abc} \\ \mathbf{v}_F \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} \mathbf{R}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{i}_{abc} \\ \mathbf{i}_F \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} \dot{\boldsymbol{\lambda}}_{abc} \\ \dot{\lambda}_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mathbf{v}_n \\ 0 \end{bmatrix} \quad (28)$$

- Ahol:

$$\mathbf{R}_{abc} = \begin{bmatrix} r_a & 0 & 0 \\ 0 & r_b & 0 \\ 0 & 0 & r_c \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{R}_F = [r_F]$$

Szinkron generátor feszültség egyenletei

- Mátrix formában felírva behelyettesítve az ellenállás értékeket a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} v_a \\ v_b \\ v_c \\ -v_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} r_a & 0 & 0 & 0 \\ 0 & r_b & 0 & 0 \\ 0 & 0 & r_c & 0 \\ 0 & 0 & 0 & r_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_a \\ i_b \\ i_c \\ i_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \dot{\lambda}_a \\ \dot{\lambda}_b \\ \dot{\lambda}_c \\ \dot{\lambda}_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} v_n \\ \mathbf{0} \end{bmatrix} \quad (29)$$

- Ahol:
  - v_n : Csillagpont feszültsége (neutrális feszültség)
  - A v_n értékét ugyanúgy tudjuk meghatározni, mint a csillapítótekercsrel ellátott motor esetében

Áttérés 0-d-q koordináta rendszerbe

- A Park transzformációt felhasználva a feszültségeket fel tudjuk írni 0-d-q koordináta rendszerben a következő módon:

$$\begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{v}_{abc} \\ \mathbf{v}_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mathbf{v}_{0dq} \\ \mathbf{v}_F \end{bmatrix}$$

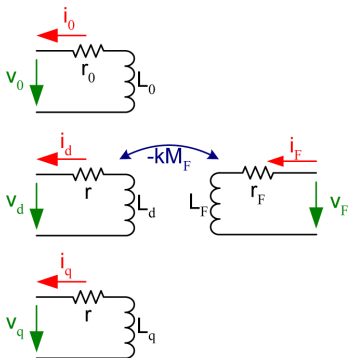
Áttérés 0-d-q koordináta rendszerbe

- Kiszámolva az előző műveleteket a következőt kapjuk:

$$\begin{aligned}
 & \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{R}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P}^{-1} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{abc} \\ i_F \end{bmatrix} \\
 = & \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{R}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P}^{-1} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{abc} \\ i_F \end{bmatrix} \\
 = & \begin{bmatrix} \mathbf{P}\mathbf{R}_{abc}\mathbf{P}^{-1} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{0dq} \\ i_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \hat{\mathbf{R}}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{0dq} \\ i_F \end{bmatrix} \quad (30)
 \end{aligned}$$

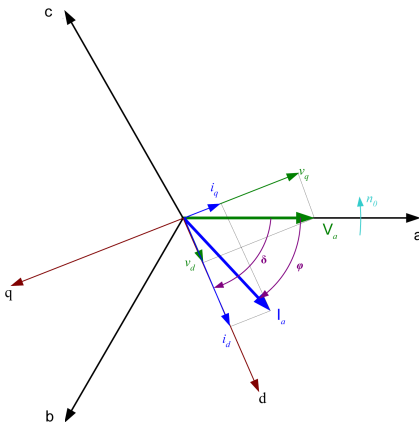
Generátor helyettesítő kapcsolás

- A 0-d-q koordináta-rendszerbe átalakított helyettesítő kapcsolás:

A feszültségek és az áramok vektorábrája

- A gép feszültségeinek és áramainak meghatározhatóak a d és q vetületei, hasonlóan az előzőekhez:

Tekercselés ellenállása

- Kihhasználva azt, hogy a hálózat szimmetrikus háromfázisú hálózat és szimmetrikus a szinkron generátor, ezért felírhatjuk a következőt:

$$(r_a = r_b = r_c = r)$$

- Behelyettesítve az R_{abc} mátrixba a következőt kapjuk:

$$\hat{R}_{abc} = R_{abc} = \begin{bmatrix} r & 0 & 0 \\ 0 & r & 0 \\ 0 & 0 & r \end{bmatrix}$$

Fluxusok deriváltjai

- Ahhoz, hogy ki tudjuk számolni a feszültségét a generátornak meg kell határoznunk a fluxusok deriváltjait

$$\begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \dot{\lambda}_{abc} \\ \dot{\lambda}_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mathbf{P}\dot{\lambda}_{abc} \\ \dot{\lambda}_F \end{bmatrix}$$

- $\mathbf{P}\dot{\lambda}_{abc}$ a következő képpen tudjuk szorzatként deriválni:

$$\mathbf{P}\dot{\lambda}_{abc} = \dot{\lambda}_{0dq} - \dot{\mathbf{P}}\lambda_{abc} = \dot{\lambda}_{0dq} - \dot{\mathbf{P}}\mathbf{P}^{-1}\lambda_{0dq}$$

- A kifejezést kiszámolva a következőt kapjuk:

$$\dot{\mathbf{P}}\mathbf{P}^{-1}\lambda_{0dq} = \omega \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 1 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_0 \\ \lambda_d \\ \lambda_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ -\omega\lambda_q \\ \omega\lambda_d \end{bmatrix}$$

Csillagpont feszültsége

- Hasonlóan a fázisfeszültségekhez meg kell határoznunk a csillagpont feszültségének 0-d-q koordináta-rendszerben lévő komponenseit
- Felhasználva az előzőekben levezetett modell levezetéseit a következőket fogjuk felhasználni:

$$\begin{aligned}
 n_{0dq} = P v_n &= -P R_n P^{-1} P i_{abc} - P L_{nm} P^{-1} P \dot{i}_{abc} = \\
 &= -P R_n P^{-1} i_{0dq} - P L_{nm} P^{-1} \dot{i}_{0dq} \\
 &= \begin{bmatrix} -3r_n \dot{i}_0 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} -3L_n \dot{i}_0 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix}
 \end{aligned}$$

Szinkron generátor feszültsége

- Felhasználva a feszültség egyenletet (28. egyenlet) és abba behelyettesítve a következőt kapjuk:

$$\begin{aligned}
 \begin{bmatrix} v_{0dq} \\ v_F \end{bmatrix} &= - \begin{bmatrix} R_{0dq} & 0 \\ 0 & R_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{0dq} \\ i_F \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} \dot{\lambda}_{0dq} \\ \dot{\lambda}_F \end{bmatrix} + \\
 &+ \begin{bmatrix} \dot{P}P^{-1}\lambda_{0dq} \\ 0 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} n_{0dq} \\ 0 \end{bmatrix}
 \end{aligned} \tag{31}$$

Szinkron generátor feszültsége

- Behelyettesítve a gép feszültség egyenletébe (31. egyenlet) a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} v_0 \\ v_d \\ v_F \\ v_q \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} r + 3r_n & 0 & 0 & 0 \\ 0 & r & 0 & \omega L_q \\ 0 & 0 & r_F & 0 \\ 0 & -\omega L_d & -\omega kM_F & r \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_0 \\ i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} L_0 + 3L_n & 0 & 0 & 0 \\ 0 & L_d & kM_F & 0 \\ 0 & kM_F & L_F & 0 \\ 0 & 0 & 0 & L_q \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \dot{i}_0 \\ \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \end{bmatrix} \quad (32)$$

Szinkron generátor feszültsége

- Szimmetrikus rendszert feltételezve a csillagpont feszültsége (v_0) 0V-al egyenlő
- Behelyettesítve a feszültségegyenletbe a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} v_{dq} \\ v_F \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} \mathbf{R} & 0 \\ 0 & R_R \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{dq} \\ i_F \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} \dot{\lambda}_{dq} \\ \dot{\lambda}_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mathbf{S} \\ 0 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} n_{0dq} \\ 0 \end{bmatrix} \quad (33)$$

- Ahol:

$$R = \begin{bmatrix} r & 0 \\ 0 & r \end{bmatrix}$$

$$R_R = [r_F]$$

$$S = \begin{bmatrix} -\omega\lambda_q \\ \omega\lambda_d \end{bmatrix}$$

Szinkron generátor feszültsége

- Szimmetrikus rendszert feltételezve a gép feszültsége a következő:

$$\begin{aligned}
 \begin{bmatrix} v_d \\ v_F \\ v_q \end{bmatrix} &= - \begin{bmatrix} r & 0 & \omega L_q \\ 0 & r_F & 0 \\ -\omega L_d & -\omega kM_F & r \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} - \\
 &- \begin{bmatrix} L_d & kM_F & 0 \\ kM_F & L_F & 0 \\ 0 & 0 & L_q \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \end{bmatrix} \quad (34)
 \end{aligned}$$

Szinkron generátor feszültsége

- Felírva egyszerűsített mátrix formában a következőt kapjuk:

$$\mathbf{v}_{dFq} = -\mathbf{R}_{RS\omega} \mathbf{i}_{dFq} - \mathbf{L} \dot{\mathbf{i}}_{dFq}$$

- Ahol:

$$\mathbf{v}_{dFq} = \begin{bmatrix} v_d & v_F & v_q \end{bmatrix}^T$$

$$\mathbf{i}_{dFq} = \begin{bmatrix} i_d & i_F & i_q \end{bmatrix}^T$$

$$\dot{\mathbf{i}}_{dFq} = \begin{bmatrix} \dot{i}_d & \dot{i}_F & \dot{i}_q \end{bmatrix}^T$$

$$\mathbf{R}_{RS\omega} = \begin{bmatrix} r & 0 & \omega L_q \\ 0 & r_F & 0 \\ -\omega L_d & -\omega k M_F & r \end{bmatrix}$$

Szinkron generátor feszültsége

- Felírva egyszerűsített mátrix formában a következőt kapjuk:

$$\mathbf{v}_{dFq} = -\mathbf{R}_{RS}\omega \mathbf{i}_{dFq} - \mathbf{L}\dot{\mathbf{i}}_{dFq}$$

- Ahol:

$$\mathbf{L} = \begin{bmatrix} L_d & kM_F & 0 \\ kM_F & L_F & 0 \\ 0 & 0 & L_q \end{bmatrix}$$

Szinkron generátor árammodellje

- A modell kialakításakor meg kell határoznunk, hogy milyen modellt szeretnénk majd használni, annak a függvényében kell rendeznünk az egyenletrendszert

$$\mathbf{v}_{dFq} = -\mathbf{R}_{RS\omega} \mathbf{i}_{dFq} - \mathbf{L} \dot{\mathbf{i}}_{dFq}$$

- Árammodell esetében az áramok idő szerinti deriváltjaira ($\frac{i_d}{dt}$, $\frac{i_F}{dt}$ és $\frac{i_q}{dt}$) kell rendezni az egyenletrendszert
- Fluxusmodell esetében a fluxusok idő szerinti deriváltjaira ($\frac{\phi_d}{dt}$, $\frac{\phi_F}{dt}$ és $\frac{\phi_q}{dt}$) kell rendezni az egyenletrendszert
- Egyszerűsített mátrix formában a következőt kapjuk:

$$\dot{\mathbf{i}}_{dFq} = -\mathbf{L}^{-1} \cdot \mathbf{R}_{RS\omega} \cdot \mathbf{i}_{dFq} - \mathbf{L}^{-1} \cdot \mathbf{v}_{dFq} \quad (35)$$

Szinkron generátor árammodellje

- Ahhoz, hogy a modellel tudjunk számolni meg kell határoznunk a $\mathbf{L}^{-1}$ értékét

$$\mathbf{L}^{-1} = \begin{bmatrix} -\frac{L_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{L_d}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{L_q} \end{bmatrix}$$

- Szinkron generátor árammodellje blokkmátrix formában a következő:

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} L^{-1} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} R_{RSw} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} L^{-1} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \end{bmatrix}$$

Szinkron generátor árammodellje

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{L_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{L_d}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{L_q} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \end{bmatrix} +$$

$$\begin{bmatrix} -\frac{L_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{L_d}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{L_q} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} r & 0 & \omega L_q \\ 0 & r_F & 0 \\ -\omega L_d & -\omega k M_F & r \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} \quad (36)$$

Szinkron generátor árammodellje

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{L_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{L_d}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{L_q} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \end{bmatrix} + \\
 \begin{bmatrix} -\frac{r L_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{k M_F r F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{\omega L_F L_q}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} \\ \frac{r k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{r_F L_d}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{\omega k M_F L_q}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} \\ -\frac{\omega L_d}{L_q} & \frac{\omega k M_F}{L_q} & \frac{r}{L_q} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} \quad (37)$$

Szinkron generátor fluxusmodellje

- A modell kialakításakor meg kell határoznunk, hogy milyen modellt szeretnénk majd használni, annak a függvényében kell rendeznünk az egyenletrendszert

$$v_{dFq} = -R_{RS\omega} \cdot i_{dFq} - L \cdot \dot{i}_{dFq}$$

- Fluxusmodell esetében a fluxusok idő szerinti deriváltjaira ($\frac{\phi_d}{dt}$, $\frac{\phi_F}{dt}$ és $\frac{\phi_q}{dt}$) kell rendezni az egyenletrendszert
- A gép áramaiból meg tudjuk határozni a fluxusokat a következő módon:

$$\begin{aligned} i_d &= \frac{1}{l_d} (\lambda_d - \lambda_{AD}) \\ i_q &= \frac{1}{l_q} \lambda_q \\ i_F &= \frac{1}{l_F} (\lambda_F - \lambda_{AD}) \end{aligned}$$

- Ahol:

$$\lambda_{AD} = (i_d + i_F)L_{AD}$$

Szinkron generátor áramai

- A generátor áramai felírhatóak a fluxusokkal a következő formában:

$$\begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} \frac{1}{l_d} & 0 & -\frac{1}{l_d} \\ 0 & \frac{1}{l_F} & -\frac{1}{l_F} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_q \end{bmatrix} \quad (38)$$

- Ahol:
  - l_d és l_F : csatolt inuktivitások

Szinkron generátor fluxusmodellje

- Ezek után fel tudjuk írni a szinkron generátor fluxusmodelljét a következő formában:

$$\begin{bmatrix} \dot{\lambda}_d \\ \dot{\lambda}_F \\ \dot{\lambda}_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{r}{I_d} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_d}\right) & \frac{r}{I_d} \frac{L_{MD}}{I_F} & -1 \\ \frac{r_F}{I_F} \frac{L_{MD}}{I_F} & -\frac{r_F}{I_F} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_F}\right) & 0 \\ 1 & 0 & -\frac{r}{I_q} \left(1 - \frac{L_{MQ}}{I_q}\right) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_q \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \end{bmatrix} \quad (39)$$

Energiamérleg

- A csillapítótekercs nélküli generátor energiamérlegét ugyanúgy fel tudjuk írni, mint a csillapítótekercssel ellátott generátorét:

$$dW_{Mech} = dW_{Field} + dW_{LossesMech} + dW_{Electr}$$

- Forgóveszteség (W_{Electr}):

$$dW_{rot} = dW_{LossesMech} + dW_{LossesField}$$

- Ahol:

- W_{Mech} : Mechanikai energia
- W_{Field} : Mágneses mező energiája
- $W_{LossesField}$: A mező vesztesége
- $W_{LossesMech}$: Mechanikai veszteség
- W_{Electr} : Villamos veszteségek

Energia, teljesítmény

- A gép kimenő energiáját a következő összefüggés adja meg:

$$dW_{out} = dW_{Mech} - dW_{Field} - dW_{\Omega}$$

- Idő szerint deriválva a kimenő energiát a következőt kapjuk:

$$\frac{dW_{out}}{dt} = \frac{dW_{Mech}}{dt} - \frac{dW_{Field}}{dt} - \frac{dW_{\Omega}}{dt}$$

$$P_{out} = P_{Mech} - P_{Field} - P_{\Omega} \quad (40)$$

- Ahol:
  - W_{Ω} : Az energiaveszteség

Nyomaték

- Newton törvénye alapján a következő módon írhatjuk fel a gép nyomatékát:

$$\frac{2H}{\omega_B} \dot{\omega} = T_{Mech} - T_{Electr} - D\omega$$

- Figyelembe véve a szögsebesség és az idő relatív egysége közötti összefüggést

$$t_u = \omega_B t$$

$$\omega_u = \frac{\omega}{\omega_B}$$

- Felírhatjuk a gép gyorsító nyomatékát:

$$2H\omega_B \frac{d\omega_u}{dt_u} = T_{acc}$$

- Ahol:
  - H : Inercia konstans
  - ω_B : Szögsebesség relatív egysége
  - t_u : Idő relatív egysége

Nyomaték

- A gép gyorsító nyomatéka:

$$T_{acc} = 2H\omega_B \frac{d\omega_u}{dt_u}$$

- A $2H\omega_B$ konstansra bevezethetünk egy új értéket:

$$\tau_j = 2H\omega_B$$

- Így a gép gyorsító nyomatékára a következőt kapjuk:

$$T_{acc} = \tau_j \cdot \frac{d\omega_u}{dt_u}$$

- Ezek után felírhatjuk a gép villamos nyomatékát a gép fluxusaiból és a gép áramából a következő módon:

$$T_{Electr} = \frac{1}{3}(\lambda_d i_q - \lambda_q i_d)$$

Nyomaték

- Behelyettesítve a 40 egyenletbe a gép kimenő teljesítményét a következőt kapjuk:

$$p_{out} = \omega(\lambda_d i_q - \lambda_q i_d) - \left(i_0 \frac{\lambda_0}{dt} + i_d \frac{\lambda_d}{dt} + i_q \frac{\lambda_q}{dt} \right) - r(i_0^2 + i_d^2 + i_q^2) - 3r_n i_0^2 \quad (41)$$

- Teljesen szimmetrikus rendszer esetében:

$$i_0 = 0$$

- A következő formára egyszerűsíthető a gép kimenő teljesítményegyenlete:

$$p_{out} = \omega(\lambda_d i_q - \lambda_q i_d) - \left(i_d \frac{\lambda_d}{dt} + i_q \frac{\lambda_q}{dt} \right) - r(i_d^2 + i_q^2) \quad (42)$$

Gyorsítónyomaték

- Ezek után felírható a gép gyorsítónyomatéka a következő formában:

$$T_{acc} = T_{mech} - \frac{T_{elect}3}{3} - T_{dump} = T_{mech} - T_{elect} - T_{dump} \quad (43)$$

- Ahol

- T_{mech} : A gép mechanikai nyomatéka
- T_{elect} : A gép villamos nyomatéka
- T_{dump} : Veszteségi nyomaték

$$T_{dump} = D\omega$$

- D : Veszteségi konstans

Villamos nyomaték

- A gép villamos nyomatéka a gép fluxusaiból határozható meg

$$\lambda_d = L_d i_d + k M_F i_F \quad (44)$$

$$\lambda_q = L_q i_q \quad (45)$$

- Behelyettesítve a villamos nyomatékot megadó összefüggésbe a következőt kapjuk:

$$T_{elect3} = \begin{bmatrix} L_d i_q & k M_F i_q & -L_q i_d \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} \quad (46)$$

Villamos nyomaték

- A gép villamos nyomatéka a gép fluxusaiból határozható meg

$$\lambda_d = L_d i_d + k M_F i_F \quad (47)$$

$$\lambda_q = L_q i_q \quad (48)$$

- Természetesen csak a fluxusokkal is kifejezhető a villamos nyomaték, a következő képpen:

$$T_{elect3} = \lambda_d \lambda_q \frac{L_{MD} - L_{MQ}}{l_d l_q} + \lambda_q \lambda_F \frac{L_{MD}}{l_d l_F} \quad (49)$$

Szögsebesség

- Felírható a szögsebesség deriváltja a felhasználva az $\dot{\omega} = \frac{T_{acc}}{\tau_j}$ összefüggést
- Árammodell esetében a következőt használjuk:

$$\dot{\omega} = -\frac{L_q i_q i_d}{3\tau_j} - \frac{kM_F i_q i_F}{3\tau_j} + \frac{L_q i_d i_q}{3\tau_j} - \frac{D\omega}{\tau_j} + \frac{T_{mech}}{\tau_j} \quad (50)$$

- Mátrixos formában:

$$\dot{\omega} = \begin{bmatrix} -\frac{L_d i_q}{3\tau_j} & -\frac{kM_F i_q}{3\tau_j} & \frac{L_q i_d}{3\tau_j} & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \\ \omega \end{bmatrix} + \frac{T_{mech}}{\tau_j} \quad (51)$$

Szögsebesség bővített modell

- Az egyenletet az árammodellbe beírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \\ \dot{\omega} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \begin{bmatrix} L^{-1} \cdot R_{RS\omega} & 0 \\ -\frac{L_d i_q}{3\tau_j} & -\frac{kM_F i_q}{3\tau_j} \\ \frac{L_q i_d}{3\tau_j} & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \\ \omega \end{bmatrix} + \\ + \begin{bmatrix} \begin{bmatrix} L^{-1} & 0 \\ 0 & \frac{1}{\tau_j} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_a \\ T_m \end{bmatrix} \end{bmatrix}$$

Szögsebesség

- Felírható a szögsebesség deriváltja a felhasználva az $\dot{\omega} = \frac{T_{acc}}{\tau_j}$ összefüggést
- Fluxusmodell esetében a következőt használjuk:

$$\dot{\omega} = -\lambda_d \lambda_q \frac{L_{MD} - L_{MQ}}{3\tau_j l_d l_q} - \lambda_q \lambda_F \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_F} - \frac{D\omega}{\tau_j} + \frac{T_{mech}}{\tau_j} \quad (52)$$

- Mátrixos formában:

$$\dot{\omega} = \begin{bmatrix} \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d^2} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_F} \lambda_q & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j l_q^2} \lambda_d & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_q \\ \omega \end{bmatrix} + \frac{T_m}{\tau_j} \quad (53)$$

Szögsebességgel bővített modell

- Az egyenletet a fluxusmodellbe beírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \dot{\lambda}_d \\ \dot{\lambda}_F \\ \dot{\lambda}_q \\ \dot{\omega} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{r}{I_d} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_d}\right) & \frac{r}{I_d} \frac{L_{MD}}{I_F} & -\omega & 0 \\ \frac{r_F}{I_F} \frac{L_{MD}}{I_F} & -\frac{r_F}{I_F} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_F}\right) & 0 & 0 \\ \omega & 0 & -\frac{r}{I_q} \left(1 - \frac{L_{MQ}}{I_q}\right) & 0 \\ \frac{L_{MD}}{3\tau_j I_d^2} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j I_d I_F} \lambda_q & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j I_q^2} \lambda_d & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_q \\ \omega \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \\ \frac{T_m}{\tau_j} \end{bmatrix} \quad (54)$$

Terhelési szög

- A terhelési szöget felírhatjuk a szinkron körfrekvenciából és a gép körfrekvenciájából

$$\delta = \delta_0 + \int_{t_0}^t (\omega - \omega_R) dt$$

- Kifejezve a gép terhelési szögének idő szerinti deriváltját a következőt kapjuk:

$$\dot{\delta} = \omega - \omega_R$$

- Kifejezve a gép terhelési szögének idő szerinti deriváltját relatív egységekkel a következőt kapjuk:

$$\dot{\delta} = \omega - 1$$

- A fluxus- és az árammodellbe is belerakható így a terhelési szög.

Terhelési szöggel bővített árammodell

- Az terhelési szög egyenletét az árammodellbe beírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \\ \dot{\omega} \\ \dot{\delta} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \begin{bmatrix} L^{-1} \cdot R_{RS\omega} \\ -L_d i_q / 3\tau_j \end{bmatrix} & 0 \\ -\frac{kM_F i_q}{3\tau_i} & \frac{L_q i_d}{3\tau_j} \\ 0 & -\frac{D}{\tau_j} \\ 1 & 0 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \\ \omega \\ \delta \end{bmatrix} + \\
 \begin{bmatrix} \begin{bmatrix} L^{-1} \\ 0 \end{bmatrix} & 0 \\ 0 & \frac{1}{\tau_j} \\ 0 & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_a \\ T_m \\ -1 \end{bmatrix}$$

Terhelési szöggel bővített modell

- Az egyenletet a fluxusmodellbe beírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \dot{\lambda}_d \\ \dot{\lambda}_F \\ \dot{\lambda}_q \\ \dot{\omega} \\ \dot{\delta} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{r}{l_d} \left(1 - \frac{LM D}{l_d}\right) & \frac{r}{l_d} \frac{LM D}{l_F} & -\omega & 0 & 0 \\ \frac{r_F}{l_F} \frac{LM D}{l_F} & -\frac{r_F}{l_F} \left(1 - \frac{LM D}{l_F}\right) & 0 & 0 & 0 \\ \omega & 0 & -\frac{r}{l_q} \left(1 - \frac{LM Q}{l_q}\right) & 0 & 0 \\ \frac{LM D}{3\tau_j l_d^2} \lambda_q & \frac{LM D}{3\tau_j l_d l_F} \lambda_q & -\frac{LM Q}{3\tau_j l_q^2} \lambda_d & -\frac{D}{\tau_j} & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_q \\ \omega \\ \delta \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \\ \frac{T_m}{\tau_j} \\ -1 \end{bmatrix} \quad (55)$$

Áttekintés

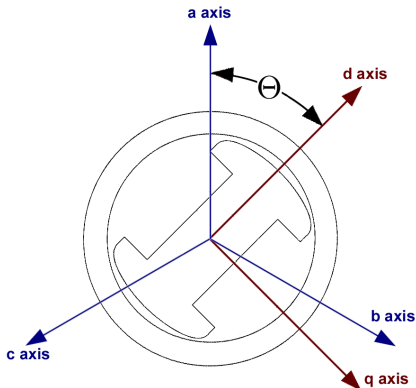
- 1 Szinkron gép modellezése
- 2 Szinkron generátor modellezése
- 3 Szinkron generátor modellezése (csillapító tekercs nélkül)
- 4 Szinkron motor modellezése (indítókalicka nélkül)
  - A szinkron motor fluxusegyenletei
  - Szinkron motor feszültségegyenletei
  - Szinkron motor árammodellje
  - Szinkron motor fluxusmodellje
  - Szinkron motor mozgásegyenlete
  - Szinkron motor terhelési szöge

Kiindulás a generátor modellből

- A motor modellezésénél kiindulhatunk a generátor modelljéből
- A motor energiaáramlás szempontjából fordítottja a generátornak
  - A modell villamos részén meg kell cserélni az áramirányokat (pozitív áramirány a befolyó áram)
  - A modell mechanikai részében meg kell fordítani az energiaáramlás irányát

Állórész és forgórész pozíció

- A gépen belül 2 mágneses mező van:
  - Forgórész mágneses mezeje
  - Állórész mágneses mezeje
  - Θ előjelénél az ábrán jelzett irányt tekintjük pozitívnek

A tekercselés

- A modellezés feltételezései szerint a gép a modell szempontjából 4 egymással csatolásban lévő tekercset tartalmaz, melyek a következők:
  - a fázis tekercse
(továbbiakban a index)
  - b fázis tekercse
(továbbiakban b index)
  - c fázis tekercse
(továbbiakban c index)
  - Gerjesztőtekercs
(továbbiakban F index)
- A tekercselés (tekercsek) megegyeznek a csillapító tekercs nélküli szinkron generátoréval

Fluxusegyenlet

- A tekercselések közötti mágneses csatolásokat a következő módon írhatjuk fel:

$$\begin{bmatrix} \lambda_a \\ \lambda_b \\ \lambda_c \\ \lambda_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} L_{aa} & L_{ab} & L_{ac} & L_{aF} \\ L_{ba} & L_{bb} & L_{bc} & L_{bF} \\ L_{ca} & L_{cb} & L_{cc} & L_{cF} \\ L_{Fa} & L_{Fb} & L_{Fc} & L_{FF} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_a \\ i_b \\ i_c \\ i_F \end{bmatrix} \quad (56)$$

- Ahol:
  - L_{xy} a csatolt inductivitások a tekercsek között
  - A csatolt inductivitások számítása megegyezik a csillapító tekercssel ellátott generátor számításával

Szinkron motor fluxusa

- Behelyettesítve az induktivitásokat felírható a motor fluxusa:

$$\begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & I_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_{abc} \\ \lambda_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & I_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{L}_{aa} & \mathbf{L}_{aR} \\ \mathbf{L}_{Ra} & \mathbf{L}_{RR} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} \mathbf{P}^{-1} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & I_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & I_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{abc} \\ i_F \end{bmatrix} \quad (57)$$

- Ahol:
  - $\mathbf{L}_{RR}$: Rotor-rotor csatolt induktivitás mátrix
  - $\mathbf{L}_{aa}$: Állórész-állórész csatolt induktivitás mátrix
  - $\mathbf{L}_{Ra}, \mathbf{L}_{aR}$: Forgórész-állórész és állórész-forgórész csatolt induktivitás mátrix
  - $\mathbf{P}$: Park transzformációs mátrix
  - I_1 : 1x1-es egység mátrix
- A fluxusok megegyeznek a csillapító tekercs nélküli szinkron generátoréval

Szinkron generátor fluxusa

- Elvégezve a mátrix műveleteket megkapjuk a gép fluxusát 0-d-q koordináta-rendszerben

$$\begin{bmatrix} \lambda_0 \\ \lambda_d \\ \lambda_q \\ \lambda_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} L_0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & L_d & 0 & kM_F \\ 0 & 0 & L_q & 0 \\ 0 & kM_F & 0 & L_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_0 \\ i_d \\ i_q \\ i_F \end{bmatrix}$$

- Ahol:

$$L_d = L_s + M_s + \frac{3}{2}L_m$$

$$L_q = L_s + M_s - \frac{3}{2}L_m$$

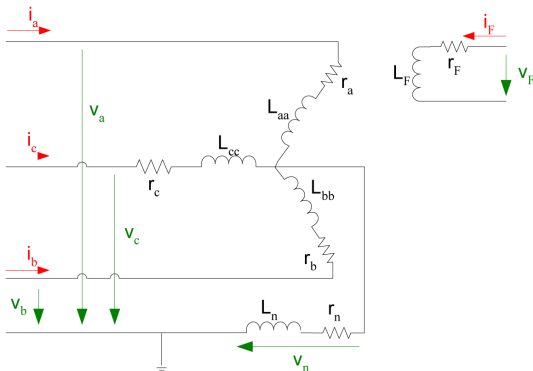
$$L_0 = L_s - 2M_s$$

$$k = \sqrt{\frac{2}{3}}$$

- A kiszámított fluxusok megegyeznek csillapító tekercs nélküli szinkron generátoréval

Szinkron motor tekercsei

- Felrajzolva a motor helyettesítő kapcsolását a következőt kapjuk:

Szinkron generátor feszültség egyenletei

- Minden tekercsre fel tudjuk írni KHT-ét
A felírásnál figyelembe kell venni, hogy a tekercsek csatolásban vannak egymással!

$$\mathbf{v} = -\mathbf{r}\mathbf{i} - \dot{\boldsymbol{\lambda}} + \mathbf{v}_n$$

- Blokkmátrix formában felírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \mathbf{v}_{abc} \\ \mathbf{v}_F \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} \mathbf{R}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{i}_{abc} \\ \mathbf{i}_F \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} \dot{\boldsymbol{\lambda}}_{abc} \\ \dot{\lambda}_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mathbf{v}_n \\ 0 \end{bmatrix} \quad (58)$$

- Ahol:

$$\mathbf{R}_{abc} = \begin{bmatrix} r_a & 0 & 0 \\ 0 & r_b & 0 \\ 0 & 0 & r_c \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{R}_F = [r_F]$$

Szinkron generátor feszültséggyenletei

- Mátrix formában felírva behelyettesítve az ellenállás értékeket a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} v_a \\ v_b \\ v_c \\ -v_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} r_a & 0 & 0 & 0 \\ 0 & r_b & 0 & 0 \\ 0 & 0 & r_c & 0 \\ 0 & 0 & 0 & r_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_a \\ i_b \\ i_c \\ i_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \dot{\lambda}_a \\ \dot{\lambda}_b \\ \dot{\lambda}_c \\ \dot{\lambda}_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} v_n \\ \mathbf{0} \end{bmatrix} \quad (59)$$

- Ahol:
  - v_n : Csillagpont feszültsége (neutrális feszültség)
  - A v_n értékét ugyanúgy tudjuk meghatározni, mint a csillapítótekerccsel ellátott generátor esetében
- A feszültségek megegyeznek a csillapító tekercs nélküli szinkron generátoréval

Áttérés 0-d-q koordináta rendszerbe

- A Park transzformációt felhasználva a feszültségeket fel tudjuk írni 0-d-q koordináta rendszerben a következő módon:

$$\begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & \mathbf{I}_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{v}_{abc} \\ \mathbf{v}_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mathbf{v}_{0dq} \\ \mathbf{v}_F \end{bmatrix}$$

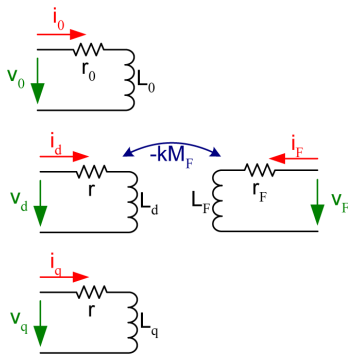
Áttérés 0-d-q koordináta rendszerbe

- Kiszámolva az előző műveleteket a következőt kapjuk:

$$\begin{aligned}
 & \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & I_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{R}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P}^{-1} & 0 \\ 0 & I_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & I_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{abc} \\ i_F \end{bmatrix} \\
 &= \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & I_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{R}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P}^{-1} & 0 \\ 0 & I_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathbf{P} & 0 \\ 0 & I_1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{abc} \\ i_F \end{bmatrix} \\
 &= \begin{bmatrix} \mathbf{P}\mathbf{R}_{abc}\mathbf{P}^{-1} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{0dq} \\ i_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \hat{\mathbf{R}}_{abc} & 0 \\ 0 & \mathbf{R}_F \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{0dq} \\ i_F \end{bmatrix} \quad (60)
 \end{aligned}$$

Szinkron motor helyettesítő kapcsolás

- A 0-d-q koordináta-rendszerbe átalakított helyettesítő kapcsolás:

Hasonlóságok a motor és a generátor modelljében

- A modell(ek)ben az eddigiek alapján a következők egyeznek meg egymással:
  - Tekercselés felépítése
  - Tekercsek fluxusai és csatolásai
  - Helyettesítő kapcsolások
  - Villamos bemenetek és kimenetek
  - Tekercsre felírható feszültséggyenletek
- Mivel a generátornál és motornál a referenciák megfordítása miatt minden megegyezik, ezért a motor modelljének a villamos része is meg fog egyezni a generátor villamos részével

Szinkron motor feszültsége

- Kiszámítva a fluxusok deriváltjait és a csillagpont feszültségét és ezután behelyettesítve a feszültség egyenletbe a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} v_{dq} \\ \mathbf{v}_F \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} R & 0 \\ 0 & R_R \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_{dq} \\ i_F \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} \dot{\lambda}_{dq} \\ \dot{\lambda}_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} S \\ 0 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mathbf{n}_{0dq} \\ 0 \end{bmatrix} \quad (61)$$

- Ahol:

$$R = \begin{bmatrix} r & 0 \\ 0 & r \end{bmatrix}$$

$$R_R = [r_F]$$

$$S = \begin{bmatrix} -\omega\lambda_q \\ \omega\lambda_d \end{bmatrix}$$

Szinkron motor feszültsége

- Szimmetrikus rendszert feltételezve a gép feszültsége a következő:

$$\begin{aligned}
 \begin{bmatrix} v_d \\ v_F \\ v_q \end{bmatrix} &= - \begin{bmatrix} r & 0 & \omega L_q \\ 0 & r_F & 0 \\ -\omega L_d & -\omega kM_F & r \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} - \\
 &- \begin{bmatrix} L_d & kM_F & 0 \\ kM_F & L_F & 0 \\ 0 & 0 & L_q \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \end{bmatrix} \quad (62)
 \end{aligned}$$

Szinkron motor feszültsége

- Felírva egyszerűsített mátrix formában a következőt kapjuk:

$$\mathbf{v}_{dFq} = -\mathbf{R}_{RS\omega} \mathbf{i}_{dFq} - \mathbf{L} \dot{\mathbf{i}}_{dFq}$$

- Ahol:

$$\mathbf{v}_{dFq} = [v_d \quad v_F \quad v_q]^T$$

$$\mathbf{i}_{dFq} = [i_d \quad i_F \quad i_q]^T$$

$$\dot{\mathbf{i}}_{dFq} = [\dot{i}_d \quad \dot{i}_F \quad \dot{i}_q]^T$$

$$\mathbf{R}_{RS\omega} = \begin{bmatrix} r & 0 & \omega L_q \\ 0 & r_F & 0 \\ -\omega L_d & -\omega k M_F & r \end{bmatrix}$$

Szinkron motor feszültsége

- Felírva egyszerűsített mátrix formában a következőt kapjuk:

$$\mathbf{v}_{dFq} = -\mathbf{R}\mathbf{R}_S\omega\mathbf{i}_{dFq} - \mathbf{L}\dot{\mathbf{i}}_{dFq}$$

- Ahol:

$$\mathbf{L} = \begin{bmatrix} L_d & kM_F & 0 \\ kM_F & L_F & 0 \\ 0 & 0 & L_q \end{bmatrix}$$

Szinkron motor árammodellje

- A modell kialakításakor meg kell határoznunk, hogy milyen modellt szeretnénk majd használni, annak a függvényében kell rendeznünk az egyenletrendszert

$$\mathbf{v}_{dFq} = -R_{RS\omega} \mathbf{i}_{dFq} - \mathbf{L} \dot{\mathbf{i}}_{dFq}$$

- Árammodell esetében az áramok idő szerinti deriváltjaira ($\frac{i_d}{dt}$, $\frac{i_F}{dt}$ és $\frac{i_q}{dt}$) kell rendezni az egyenletrendszert
- Fluxusmodell esetében a fluxusok idő szerinti deriváltjaira ($\frac{\phi_d}{dt}$, $\frac{\phi_F}{dt}$ és $\frac{\phi_q}{dt}$) kell rendezni az egyenletrendszert
- Egyszerűsített mátrix formában a következőt kapjuk:

$$\dot{\mathbf{i}}_{dFq} = -\mathbf{L}^{-1} \cdot \mathbf{R}_{RS\omega} \cdot \mathbf{i}_{dFq} - \mathbf{L}^{-1} \cdot \mathbf{v}_{dFq} \quad (63)$$

Szinkron motor árammodellje

- Ahhoz, hogy a modellel tudjunk számolni meg kell határoznunk a $\mathbf{L}^{-1}$ értékét

$$\mathbf{L}^{-1} = \begin{bmatrix} -\frac{L_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{L_d}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{L_q} \end{bmatrix}$$

- Szinkron motor árammodellje blokkmátrix formában a következő:

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} L^{-1} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} R_{RSw} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} L^{-1} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \end{bmatrix}$$

Szinkron motor árammodellje

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{L_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{L_d}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{L_q} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \end{bmatrix} +$$

$$\begin{bmatrix} -\frac{L_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{L_d}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{L_q} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} r & 0 & \omega L_q \\ 0 & r_F & 0 \\ -\omega L_d & -\omega k M_F & r \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} \quad (64)$$

Szinkron motor árammodellje

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{L_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ \frac{k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{L_d}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{L_q} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \end{bmatrix} + \\
 \begin{bmatrix} -\frac{r L_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{k M_F r F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{\omega L_F L_q}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} \\ \frac{r k M_F}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & -\frac{r F L_d}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} & \frac{\omega k M_F L_q}{k^2 M_F^2 - L_d L_F} \\ -\frac{\omega L_d}{L_q} & \frac{\omega k M_F}{L_q} & \frac{r}{L_q} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} \quad (65)$$

- Az árammodell megegyezik a csillapító tekercs nélküli szinkron generátoréval (A referenciák megfordítása miatt.)

Szinkron motor fluxusmodellje

- A modell kialakításakor meg kell határoznunk, hogy milyen modellt szeretnénk majd használni, annak a függvényében kell rendeznünk az egyenletrendszert

$$\mathbf{v}_{dFq} = -\mathbf{R}_{RS\omega} \cdot \mathbf{i}_{dFq} - \mathbf{L} \cdot \dot{\mathbf{i}}_{dFq}$$

- Fluxusmodell esetében a fluxusok idő szerinti deriváltjaira ($\frac{\phi_d}{dt}$, $\frac{\phi_F}{dt}$ és $\frac{\phi_q}{dt}$) kell rendezni az egyenletrendszert

$$\begin{bmatrix} \dot{\lambda}_d \\ \dot{\lambda}_F \\ \dot{\lambda}_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{r}{l_d}(1 - \frac{L_{MD}}{l_d}) & \frac{r}{l_d} \frac{L_{MD}}{l_F} & -1 \\ \frac{r_F}{l_F} \frac{L_{MD}}{l_F} & -\frac{r_F}{l_F}(1 - \frac{L_{MD}}{l_F}) & 0 \\ 1 & 0 & -\frac{r}{l_q}(1 - \frac{L_{MQ}}{l_q}) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_q \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \end{bmatrix} \quad (66)$$

- A fluxusmodell megegyezik a csillapító tekercs nélküli szinkron generátoréval

Energiamérleg

- A csillapítótekerccs nélküli motor energiamérlegét a generátoréhoz hasonlóan tudjuk felírni:

$$dW_{Electr} = dW_{Field} + dW_{Losses} + dW_{Mech}$$

- Forgóveszteség (W_{Losses}):

$$dW_{Losses} = dW_{LossesMech} + dW_{LossesField}$$

- Ahol:

- W_{Mech} : Mechanikai energia
- W_{Field} : Mágneses mező energiája
- $W_{LossesField}$: A mező vesztesége
- $W_{LossesMech}$: Mechanikai veszteség
- W_{Electr} : Villamos veszteségek

Energia, teljesítmény

- A gép kimenő energiáját a következő összefüggés adja meg:

$$dW_{out} = dW_{Mech} = dW_{Electr} - dW_{Field} - dW_{\Omega}$$

- Idő szerint deriválva a kimenő energiát a következőt kapjuk:

$$\frac{dW_{out}}{dt} = \frac{dW_{Mech}}{dt} = \frac{dW_{Electr}}{dt} - \frac{dW_{Field}}{dt} - \frac{dW_{\Omega}}{dt}$$

$$P_{out} = P_{Mech} = P_{Electr} - P_{Field} - P_{\Omega} \quad (67)$$

- Ahol:
  - W_{Ω} : Az energiaveszteség

Nyomaték

- Newton törvénye alapján a következő módon írhatjuk fel a gép nyomatékát:

$$\frac{2H}{\omega_B} \dot{\omega} = T_{Electr} - T_{Mech} - D\omega$$

- Figyelembe véve a szögsebesség és az idő relatív egysége közötti összefüggést

$$t_u = \omega_B t$$

$$\omega_u = \frac{\omega}{\omega_B}$$

- Felírhatjuk a gép gyorsító nyomatékát:

$$2H\omega_B \frac{d\omega_u}{dt_u} = T_{acc}$$

- Ahol:
  - H : Inercia konstans
  - ω_B : Szögsebesség relatív egysége
  - t_u : Idő relatív egysége

Nyomaték

- A gép gyorsító nyomatéka:

$$T_{acc} = 2H\omega_B \frac{d\omega_u}{dt_u}$$

- A $2H\omega_B$ konstansra bevezethetünk egy új értéket:

$$\tau_j = 2H\omega_B$$

- Így a gép gyorsító nyomatékára a következőt kapjuk:

$$T_{acc} = \tau_j \cdot \frac{d\omega_u}{dt_u}$$

- Ezek után felírhatjuk a gép villamos nyomatékát a gép fluxusaiból és a gép áramából a következő módon:

$$T_{Electr} = \frac{1}{3}(\lambda_d i_q - \lambda_q i_d)$$

Nyomaték

- Behelyettesítve a (67) egyenletbe a gép kimenő teljesítményét a következőt kapjuk:

$$p_{out} = \omega(\lambda_d i_q - \lambda_q i_d) - \left(i_0 \frac{\lambda_0}{dt} + i_d \frac{\lambda_d}{dt} + i_q \frac{\lambda_q}{dt} \right) - r(i_0^2 + i_d^2 + i_q^2) - 3r_n i_0^2 \quad (68)$$

- Teljesen szimmetrikus rendszer esetében:

$$i_0 = 0$$

- A következő formára egyszerűsíthető a gép kimenő teljesítményegyenlete:

$$p_{out} = \omega(\lambda_d i_q - \lambda_q i_d) - \left(i_d \frac{\lambda_d}{dt} + i_q \frac{\lambda_q}{dt} \right) - r(i_d^2 + i_q^2) \quad (69)$$

Gyorsítónyomaték

- Ezek után felírható a gép gyorsítónyomatéka a következő formában:

$$T_{acc} = T_{mech} - \frac{T_{elect}3}{3} - T_{dump} = T_{mech} - T_{elect} - T_{dump} \quad (70)$$

- Ahol

- T_{mech} : A gép mechanikai nyomatéka
- T_{elect} : A gép villamos nyomatéka
- T_{dump} : Veszteségi nyomaték

$$T_{dump} = D\omega$$

- D : Veszteségi konstans

Villamos nyomaték

- A gép villamos nyomatéka a gép fluxusaiból határozható meg

$$\lambda_d = L_d i_d + k M_F i_F \quad (71)$$

$$\lambda_q = L_q i_q \quad (72)$$

- Behelyettesítve a villamos nyomatékot megadó összefüggésbe a következőt kapjuk:

$$T_{elect3} = \begin{bmatrix} L_d i_q & k M_F i_q & -L_q i_d \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \end{bmatrix} \quad (73)$$

Villamos nyomaték

- A gép villamos nyomatéka a gép fluxusaiból határozható meg

$$\lambda_d = L_d i_d + k M_F i_F \quad (74)$$

$$\lambda_q = L_q i_q \quad (75)$$

- Természetesen csak a fluxusokkal is kifejezhető a villamos nyomaték, a következő módon:

$$T_{elect3} = \lambda_d \lambda_q \frac{L_{MD} - L_{MQ}}{l_d l_q} + \lambda_q \lambda_F \frac{L_{MD}}{l_d l_F} \quad (76)$$

Szögsebesség

- Felírható a szögsebesség deriváltja a felhasználva az $\dot{\omega} = \frac{T_{acc}}{\tau_j}$ összefüggést
- Árammodell esetében a következőt használjuk:

$$\dot{\omega} = -\frac{L_q i_q i_d}{3\tau_j} - \frac{kM_F i_q i_F}{3\tau_j} + \frac{L_d i_d i_q}{3\tau_j} - \frac{D\omega}{\tau_j} + \frac{T_{mech}}{\tau_j} \quad (77)$$

- Mátrixos formában:

$$\dot{\omega} = \begin{bmatrix} -\frac{L_d i_q}{3\tau_j} & -\frac{kM_F i_q}{3\tau_j} & \frac{L_q i_d}{3\tau_j} & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \\ \omega \end{bmatrix} + \frac{T_{mech}}{\tau_j} \quad (78)$$

Szögsebesség bővített modell

- Az egyenletet az árammodellbe beírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \\ \dot{\omega} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} L^{-1} \cdot R_{RS\omega} & 0 \\ \frac{-L_d i_q}{3\tau_j} & -\frac{kM_F i_q}{3\tau_j} \\ \frac{L_q i_d}{3\tau_j} & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \\ \omega \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} L^{-1} & 0 \\ 0 & \frac{1}{\tau_j} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_a \\ T_m \end{bmatrix}$$

- A modell megegyezik a generátor modelljével. (A referenciák különbözőek a generátorhoz képest!)

Szögsebesség

- Felírható a szögsebesség deriváltja a felhasználva az $\dot{\omega} = \frac{T_{acc}}{\tau_j}$ összefüggést
- Fluxusmodell esetében a következőt használjuk:

$$\dot{\omega} = -\lambda_d \lambda_q \frac{L_{MD} - L_{MQ}}{3\tau_j l_d l_q} - \lambda_q \lambda_F \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_F} - \frac{D\omega}{\tau_j} + \frac{T_{mech}}{\tau_j} \quad (79)$$

- Mátrixos formában:

$$\dot{\omega} = \begin{bmatrix} \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d^2} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j l_d l_F} \lambda_q & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j l_q^2} \lambda_d & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_q \\ \omega \end{bmatrix} + \frac{T_m}{\tau_j} \quad (80)$$

Szögsebesség bővített modell

- Az egyenletet a fluxusmodellbe beírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \dot{\lambda}_d \\ \dot{\lambda}_F \\ \dot{\lambda}_q \\ \dot{\omega} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{r}{I_d} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_d}\right) & \frac{r}{I_d} \frac{L_{MD}}{I_F} & -\omega & 0 \\ \frac{r_F}{I_F} \frac{L_{MD}}{I_F} & -\frac{r_F}{I_F} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_F}\right) & 0 & 0 \\ \omega & 0 & -\frac{r}{I_q} \left(1 - \frac{L_{MQ}}{I_q}\right) & 0 \\ \frac{L_{MD}}{3\tau_j I_d^2} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j I_d I_F} \lambda_q & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j I_q^2} \lambda_d & -\frac{D}{\tau_j} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_q \\ \omega \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \\ \frac{T_m}{\tau_j} \end{bmatrix} \quad (81)$$

Terhelési szög

- A terhelési szöget felírhatjuk a szinkron körfrekvenciából és a gép körfrekvenciájából

$$\delta = \delta_0 + \int_{t_0}^t (\omega - \omega_R) dt$$

- Kifejezve a gép terhelési szögének idő szerinti deriváltját a következőt kapjuk:

$$\dot{\delta} = \omega - \omega_R$$

- Kifejezve a gép terhelési szögének idő szerinti deriváltját relatív egységekkel a következőt kapjuk:

$$\dot{\delta} = \omega - 1$$

- A fluxus és az árammodellbe is belerakható így a terhelési szög.

A szinkron motor terhelési szöggel bővített árammodellje

- Az terhelési szög egyenletét az árammodellbe beírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \dot{i}_d \\ \dot{i}_F \\ \dot{i}_q \\ \dot{\omega} \\ \dot{\delta} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \begin{bmatrix} L^{-1} \cdot R_{RS\omega} \\ -L_d i_q \\ 3\tau_j \end{bmatrix} & 0 \\ \begin{bmatrix} -\frac{kM_F i_q}{3\tau_i} \\ 0 \end{bmatrix} & \begin{bmatrix} \frac{L_q i_d}{3\tau_j} \\ -\frac{D}{\tau_j} \\ 1 \end{bmatrix} \\ 0 & 0 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_d \\ i_F \\ i_q \\ \omega \\ \delta \end{bmatrix} + \\
 \begin{bmatrix} \begin{bmatrix} L^{-1} \\ 0 \end{bmatrix} & 0 \\ 0 & \begin{bmatrix} \frac{1}{\tau_j} & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_a \\ T_m \\ -1 \end{bmatrix}$$

A szinkron motor terhelési szöggel bővített árammodellje

- Az egyenletet a fluxusmodellbe beírva a következőt kapjuk:

$$\begin{bmatrix} \dot{\lambda}_d \\ \dot{\lambda}_F \\ \dot{\lambda}_q \\ \dot{\omega} \\ \dot{\delta} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\frac{r}{I_d} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_d}\right) & \frac{r}{I_d} \frac{L_{MD}}{I_F} & -\omega & 0 & 0 \\ \frac{r_F}{I_F} \frac{L_{MD}}{I_F} & -\frac{r_F}{I_F} \left(1 - \frac{L_{MD}}{I_F}\right) & 0 & 0 & 0 \\ \omega & 0 & -\frac{r}{I_q} \left(1 - \frac{L_{MQ}}{I_q}\right) & 0 & 0 \\ \frac{L_{MD}}{3\tau_j I_d^2} \lambda_q & \frac{L_{MD}}{3\tau_j I_d I_F} \lambda_q & -\frac{L_{MQ}}{3\tau_j I_q^2} \lambda_d & -\frac{D}{\tau_j} & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \lambda_d \\ \lambda_F \\ \lambda_q \\ \omega \\ \delta \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -v_d \\ v_F \\ -v_q \\ \frac{T_m}{\tau_j} \\ -1 \end{bmatrix} \quad (82)$$